

LUND UNIVERSITY

Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Jordbruk med binäringar 1800–1980

Schön, Lennart

1995

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Schön, L. (1995). *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Jordbruk med binäringar 1800–1980*. (HNS – Historiska nationalräkenskaper för Sverige ; Vol. 1).

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

***HISTORISKA NATIONALRÄKENSKAPER
FÖR SVERIGE:***

**JORDBRUK MED BINÄRINGAR
1800–1980**

LENNART SCHÖN

***HISTORISKA NATIONALRÄKENSKAPER
FÖR SVERIGE:***

**JORDBRUK MED BINÄRINGAR
1800–1980**

LENNART SCHÖN

**Skrifter utgivna av Ekonomisk-historiska föreningen
i Lund, vol LXXIV**

Denna undersökning har tillkommit inom forskningsprojektet *Strukturförändringar i svensk ekonomi 1800-1980. Konstruktion och analys av nationalproduktserier*, som finansierats av Riksbankens Jubileumsfond och Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Till tryckningen har bidrag utgått från Riksbankens Jubileumsfond.

Innehållsförteckning

Tabell- och diagramförteckning	5
1. Inledning	7
1.1. Rapportens uppläggning.....	8
1.2. Förkortningar	9
2. Jordbrukets produktion i löpande värden 1800-1980	10
2.1. Jordbruksstatistiken	10
2.2. Jordbruksproduktionen 1800-1861	11
2.2.1. Trender i jordbrukets utveckling 1800-1870	
- en litteraturgenomgång.....	12
2.2.1.1. Skiften och nyodling.....	12
2.2.1.2. Produktionens och konsumtionens utveckling	14
2.2.1.3. Produktiviteten	16
2.2.1.4. Sammanfattning.....	19
2.2.2. Produktivitet och priser.....	20
2.2.2.1. Prisutvecklingen på vegetabilier och animalier.....	21
2.2.2.2. Konsistensen i uppfattningar	
om jordbruket och prisutvecklingen.....	24
2.2.3. En efterfrågemodell	25
2.2.3.1. Inkomstnivåer.....	25
2.2.3.2. Industriprodukter i konsumtionen	26
2.2.3.3. Spannmålspriset och efterfrågan på industrivaror.....	27
2.2.4. En analys av konsumtionen av industrivaror 1800-1871	28
2.2.4.1. Analysmodellen.....	28
2.2.4.2. Periodisering	30
2.2.4.3. Analys av fluktuationer.....	32
2.2.5. Konsumtionen och inkomstutvecklingen	34
2.2.5.1. Spannmålspriserna i långsiktigt perspektiv.....	34
2.2.5.2. Inkomstfördelning och strukturförändring	36
2.2.6. En skattning av jordbruksproduktionen 1800-1861	39
2.2.6.1. Befolkningen som konsumtionsenheter	40
2.2.6.2. Fluktuationer i vegetabiliekonsumtionen	41
2.2.6.3. Produktionen av vegetabilier 1800-1861.....	44
2.2.6.4. Fluktuationer i animaliekonsumtionen.....	46
2.2.6.5. Produktionen av animalier 1800-1861	48
2.2.6.6. Investeringar i djurbestånd 1800-1861.....	49
2.2.7. Sammanfattande synpunkter om konstruktionerna 1800-1861	51
2.3. Revision av tidigare historiska nationalräkenskaper.....	53
2.3.1. Beräkningen i National Income of Sweden	53

Distribution: Ekonomisk-historiska föreningen
Box 7083
220 07 Lund

ISBN 91-85611-39-5

Copyright: 1995 Lennart Schön

Printed in Sweden
Studentlitteratur
Lund 1995

2.3.2. Östen Johanssons beräkning	55
2.3.3. Beräkningen i FU	56
2.3.3.1. Anpassningen till JK 1938/39 och till NR från 1950	57
2.3.3.2. Revisionen av vegetabilieproduktionen 1861-1911	58
2.3.3.3. Nya prisserier 1861-1912	60
2.4. Sammanfattning om serier över vegetabilie- och animalieproduktionen.....	60
3. Produktionen inom jordbrukets binärningar i löpande värden 1800-1980.....	63
3.1. Trädgårdsskötsel och fiske.....	63
3.2. Skogsbruk.....	64
3.2.1. Statistiken över skogsbruket	64
3.2.2. Beräkningen i tidigare nationalräkenskaper	65
3.2.3. Beräkningen i FU	67
4. Fördelning av produktionen inom jordbruk med binärningar på användningsområden 1800-1950.....	70
4.1. Fördelningen i NI och ÖJ	70
4.2. Fördelningen i FU	71
5. Förädlingsvärden i jordbruk med binärningar 1800-1980	73
5.1. Beräkningen av förädlingsvärden i NI och ÖJ	73
5.2. Beräkningen av förädlingsvärden i FU	74
6. Deflaterer för jordbruk med binärningar 1800-1980	76
6.1. Prisserier i deflatererna	76
7. Avslutning	78
7.1. En jämförelse med NI och ÖJ	78
7.2. En översikt av sektorns tillväxt	79
Appendix. Jordbruk med binärningar. Sammanställningstabeller	83
Käll- och litteraturförteckning.....	139

Tabellförteckning

Tabell 1. Prisförändring för smör, kött och fläsk relativt råg 1808/12-1866/70. Jämförelse mellan toppår respektive mellan bottenår för relativa animaliepriser. Procentuell förändring.	23
Tabell 2. Prisförändring för kor och grisar relativt kött respektive fläsk 1810/14-1866/70. Jämförelse mellan toppår för relativa boskapspriser. Procentuell förändring.....	24
Tabell 3. Årlig procentuell förändring i trenden för konsumtion av industrivaror, rågpris, animaliepris, fabrikspris och daglön för jordbruksarbete under delperioder 1800-1871.....	30
Tabell 4. Jordbrukets nettoproduktion, export, import, samt konsumtion av vegetabilier 1800-1861. Konsumtionen 1861=100.....	45
Tabell 5. Jordbrukets nettoproduktion, export, import samt konsumtion av animalieprodukter 1800-1861. Konsumtionen 1861=100.....	49
Tabell 6. Produktionsvärden exklusive insatser till jordbrukssektorn enligt FU, NI och ÖJ 1861/65-1946/50. Löpande priser. Miljoner kronor.....	78
Tabell 7. Förädlingsvärden för jordbrukssektorn enligt FU, NI och ÖJ 1861/65-1946/50. Löpande priser. Miljoner kronor.....	79
Tabell 8. Årlig procentuell förändring i bruttoproduktion och i förädlingsvärde inom jordbruk med binärningar 1800-1980. Fasta priser.	80
Tabell 9. Årlig procentuell förändring i produktionsvärden i fasta och i löpande priser samt i förädlingsvärde i löpande priser inom jordbruk och inom skogsbruk 1800-1980.....	81

Sammanställningstabeller

Tabell J1. Jordbruk med binärningar 1800-1980. Branschernas produktionsvärden. Löpande priser. Miljoner kronor.....	84
Tabell J2. Jordbruk 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Löpande priser. Miljoner kronor.....	90
Tabell J3. Skogsbruk 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Löpande priser. Miljoner kronor.....	95
Tabell J4. Fiske 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Löpande priser. Miljoner kronor.....	100

Tabell J5. Jordbruk med binärningar 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Löpande priser. Miljoner kronor.....	105
Tabell J6. Jordbruk med binärningar 1800-1980. Branschernas produktionsvärden. Fasta priser. Prisnivå 1910/12. Miljoner kronor.....	110
Tabell J7. Jordbruk 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Fasta priser. Prisnivå 1910/12. Miljoner kronor.....	116
Tabell J8. Skogsbruk 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Fasta priser. Prisnivå 1910/12. Miljoner kronor.....	121
Tabell J9. Fiske 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Fasta priser. Prisnivå 1910/12. Miljoner kronor.	126
Tabell J10. Jordbruk med binärningar 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Fasta priser. Prisnivå 1910/12.. Miljoner kronor.....	131
Tabell J11. Jordbruk med binärningar 1800-1980. Förädlingsvärde. Löpande och fasta priser. Prisnivå 1910/12. Miljoner kronor.	136

Diagramförteckning

Diagram 1. Relationen mellan daglön för jordbruksarbete och rågpris uttryckt som antal dagsverken per hektoliter råg 1800-1871.	42
Diagram 2. Produktionen av vegetabilier respektive animalier 1800-1950. Löpande priser. Miljoner kronor.	61
Diagram 3. Produktionen av vegetabilier respektive animalier 1800-1950. Fasta priser. Prisnivå 1910/12. Miljoner kronor.	61
Diagram 4. Prisindex för fisk och animalier 1800-1871. 1848/50=1.	63
Diagram 5. Förädlingsvärdesandelen i jordbruk med binärningar i FU 1800-1980 och i ÖJ 1861-1955.	75
Diagram 6. Produktionsvolymen i jordbruk och i skogsbruk 1800-1980. Fasta priser. Index 1910/12=100.....	81

1. Inledning

Detta arbete ingår i det ekonomisk-historiska forskningsprojektet "Strukturförändringar i svensk ekonomi 1800-1980. Konstruktion och analys av nationalproduktserier". Föreliggande del omfattar sektorn jordbruk med binärningar. Syftet är att åstadkomma serier i löpande och fasta priser över sektorns och de ingående näringarnas produktionsvärden och över produktionens fördelning på användningsområden. Detta innebär konstruktionen av nya serier för en stor del av 1800-talet samt revisioner av tidigare existerande serier för tiden därefter.

Ovannämnda forskningsprojekt begränsades för jordbrukets del till att åstadkomma nya serier för 1800-talet och då framför allt till att konstruera serier för perioden 1800-1861, d.v.s. för tiden före tidigare existerande nationalräkenskapsserier. En sådan konstruktion redovisades 1985 i meddelandet Schön, L., *Jordbrukets omvandling och konsumtionens förändringar 1800-1870*. Till den föreliggande skriften har detta arbete utvidgats till att omfatta revisioner av tidigare nationalräkenskapsserier för ett infogande i publikationsserien *Historiska nationalräkenskaper för Sverige*.

Under en stor del av den här studerade perioden var jordbruket den mest betydande sektorn av ekonomin, särskilt i fråga om sysselsättning. Det stora antalet producenter och de stora variationerna i tid och rum har emellertid bidragit till att göra statistiken över jordbruksproduktionen mycket bristfällig. Bristen på statistiskt material liksom på forskning som resulterat i aggregerade serier har gett den föreliggande konstruktionen för jordbruket en karaktär som avviker från övriga serier inom de historiska nationalräkenskaperna - det gäller i synnerhet från serierna för övrig varuproduktion inom industrisektorn.¹ Medan serierna för industrin i stor utsträckning byggde på behandling av källmaterial som givit underlag för nya uppfattningar om förloppet,² är förhållandet snarast det omvända med serierna för jordbrukets del. För större delen av 1800-talet utgör de en kvantifiering av ett förlopp, byggt på antaganden utifrån en analys av olika material. Serierna kan således inte användas till att påvisa ett visst förlopp utan de visar istället hur ett visst förlopp ter sig i kvantitativa termer. En sådan kvantifiering gör det möjligt att väga samman sektorn med övriga delar av ekonomin, men dessa reservationer måste naturligtvis gälla även för sammanvägningar till BNP.

¹ Schön, L., *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Industri och hantverk 1800-1980*, Lund 1988.

² Ett sådant exempel är Schön, L., Järmet i jordbruksomvandling och industrialisering, i Krantz, O./Ohlsson, R. (red.), *Ekonomisk-historiska vingslag. Festskrift tillägnad Gunnar Fridlitzius och Lennart Jörberg*, Lund 1987.

1.1. Rapportens uppläggning

Sektorn jordbruk med binärningar omfattar branscherna jordbruk, trädgårdsskötsel, fiske och skogsbruk. Rapportens huvudresultat utgörs av serier över bruttoproduktionsvärden och produktionens fördelning på användningsområden för respektive delbransch samt förädlingsvärden för hela sektorn. Samtliga serier ges i både löpande och fasta priser. Dessa serier redovisas i de avslutande sammanställningstabellerna J1-J11.

Rapportens textdel omfattar en redogörelse för konstruktionen av serierna. Arbetet med konstruktioner och revisioner ägnas nästan uteslutande åt delarna jordbruk och skogsbruk. Dessa delbranscher spelar en alldeles dominerande roll. Deras andelar av sektorns produktion ligger genomgående kring 95 procent. Serierna för trädgårdsskötsel och fiske är komplement som är byggda på relativt enkla antaganden med utgångspunkt från existerande serier och från de nykonstruerade serierna över jordbruket.

I rapportens kapitel 2 behandlas konstruktionen av bruttoproduktionsvärden inom jordbruket. En stor del av detta kapitel - delkapitlen 2.2.1. - 2.2.7. som behandlar konstruktionen för tiden före 1861 - utgör med endast små ändringar ovan nämnda Meddelande från 1985. I detta kapitel redogörs vidare för uppläggningsen av jordbruksserierna i tidigare historiska nationalräkenskaper, nämligen i *National Income of Sweden 1861-1930* och i Östen Johanssons arbete som sträcker sig fram till 1955,³ samt för de revisioner av dessa som gjorts i föreliggande arbete.

I kapitel 3 behandlas de s.k. binärningarna till jordbruket. Tidigare serier för skogsbruket redovisas liksom de föreliggande beräkningarna. Dessa utgår helt från produktionens användningssida. Under 1800-talets första hälft var hushållens bränsleanvändning dominerande, men därefter växte industrins och exportens betydelse. Nykonstruktioner liksom revisioner av serierna för branschen bygger till största delen på Schön, L., *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Industri och hantverk 1800-1980* och Serier över svensk utrikeshandel 1800-1871, (manuskript). I detta kapitel redogörs också kortfattat för serierna över trädgårdsskötsel och fiske.

I det följande kapitlet behandlas fördelningen på användningsområden av de olika delbranschernas produktion i tidigare historiska nationalräkenskaper samt de revisioner av denna fördelning som företagits i det föreliggande arbetet. Dessa re-

³ Lindahl, E., Dahlgren, E., Kock, K., *National Income of Sweden 1861-1930*, del I-II, Stockholm 1937 (NI) och Johansson, Ö., *The gross domestic product of Sweden and its composition 1861-1955*, Uppsala 1967 (ÖJ). I viss utsträckning berörs också Lindahl, O., *Sveriges nationalprodukt 1861-1951, Meddelanden från Konjunkturinstitutet serie B:20*, Stockholm 1956 (OL).

visioner är huvudsakligen konsekvensen av förändrade produktionsvärden. I kapitel 5 redogörs för de föreliggande beräkningarna av sektorns förädlingsvärden och i kapitel 6 behandlas principerna för fastprisberäkningarna samt de prisserier som ingår i de olika deflatorerna.

I det avslutande kapitlet ges några perspektiv på resultaten för hela sektorn och på utvecklingen för delbranscherna jordbruk och skogsbruk 1800-1980. Det förtjänar dock att framhållas att denna volym inte syftar till analys av sektorns utveckling utan endast till att dokumentera underlaget för de konstruerade serierna.

1.2. Förkortningar

Följande förkortningar förekommer i detta arbete:

- BiSOS = Bidrag till Sveriges officiella statistik
- FU = Föreliggande undersökning
- HNS = Historiska Nationalräkenskaper för Sverige
- JK = Jordbrukskalkylen
- Lhb = Landshövdingeberättelserna (Kungl.Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelser, från 1856/1860 ingående i BiSOS)
- NI = National Income of Sweden (Lindahl, E. m.fl., a.a.)
- NR = Statistiska centralbyråns nationalräkenskaper
- OL = Lindahl, O. a.a.
- SCB = Statistiska centralbyrån
- SOS = Sveriges officiella statistik
- SOU = Statens offentliga utredningar
- ÖJ = Johansson, Ö., a.a.

2. Jordbrukets produktion i löpande värden 1800-1980

I föreliggande undersökning (FU) genomförs huvudsakligen två uppgifter för konstruktionen av serier över produktionen i löpande värden för jordbruket. För det första konstrueras nya serier för tiden 1800-1861. För det andra görs revisioner av tidigare nationalräkenskapsserier fram till och med 1930-talet för en anknytning till de moderna nationalräkenskapsserierna.

Nya serier för tiden före 1861 är naturligt nog den främsta och mest omfattande uppgiften. Utgångspunkten för konstruktionen är uppfattningar om utvecklingen i litteraturen om jordbruket, vilka prövas i en analys av prisutveckling och vidare i en analys av utvecklingen för konsumtionen av industriprodukter. Denna analys leder fram till en modell för konstruktionen av indexserier över konsumtion och produktion av vegetabilier och animalier 1800-1861.

Bearbetningen av tidigare nationalräkenskapsserier för tiden efter 1861 omfattar dels infogandet av forskningsrön om produktionskvantiteter och priser, dels revision av sammankopplingen mellan, å ena sidan, tidigare historiska nationalräkenskapsserier och, å andra sidan, Jordbrukskalkylen (JK) och de moderna nationalräkenskapsserierna (NR)

I detta kapitel presenteras först en översikt av jordbruksstatistiken. Därefter behandlas modellen för konstruktionen samt konstruktionen av serier fram till 1861. Vidare redogörs mera kortfattat för tidigare historiska nationalräkenskaper för tiden efter 1861 samt för de revideringar av dessa som företagits i FU. Slutligen sammanfattas underlaget för serierna över jordbruksproduktionens huvuddelar, vegetabilerna och animalerna, genom hela konstruktionen 1800-1950.

2.1. Jordbruksstatistiken

Trots jordbrukets stora betydelse för svensk ekonomi under 1800-talet och större delen av 1900-talet är den statistiska redovisningen av sektorns produktion bristfällig. Det stora antalet producenter och de stora variationerna i produktionsvillkor både i rum och tid har medfört att jordbruksstatistiken först inemot mitten av 1900-talet blivit jämförbar kvalitetsmässigt med statistiken över industriproduktion och utrikeshandel.⁴

Från 1802 påbörjades en egentlig och kontinuerlig jordbruksstatistik genom Tabellkommissionens initiativ. Prästerskapet ålades då att samla in årliga uppgifter om bl.a. utsäde och korntal samt femårsuppgifter om delar av kreatursbeståndet och om areal. Dessa uppgifter samlades från 1818 i Landshövdingarnas fem-

⁴ Den följande genomgången av jordbruksstatistikens utveckling bygger på Lindahl m.fl. a.a., del II, s 10 ff, och *Historisk statistik*, Del 2. Väderlek, lanmäteri, jordbruk, skogsbruk, fiske t o m år 1955, Stockholm 1959.

årsberättelser (Lhb). De utgör den huvudsakliga svenska jordbruksstatistiken fram till 1865, men denna statistik har som helhet osäker grund och kvalitet.

I samband med att Statistiska Centralbyrån (SCB) inrättades, överfördes från 1865 större delen av insamlingen och kontrollen av jordbruksstatistiska uppgifter på hushållningssällskapen för vidare befordran till SCB. Någon enhetlig instruktion för insamlingen av uppgifter gavs emellertid inte och grunderna för jordbruksstatistiken blev därigenom mycket skiftande. Från 1874 fick SCB i uppdrag att beräkna skörden utifrån hushållningssällskapens utsädesmängder och korntalen i länsstyrelsernas årsväxtrapporter. Sålunda beräknade tal för länen och riket publicerades från detta år i *Bidrag till Sveriges officiella statistik* (BiSOS). Hushållningssällskapen skulle nu också löpande utföra intensivundersökningar av socknar, varigenom underlaget för statistiken skulle förbättras.

Vid den statistiska omläggningen 1913 och tillkomsten av *Sveriges officiella statistik* (SOS) kom SCB att överta också bearbetningen av primärmaterialet till jordbruksstatistiken. Samtidigt genomfördes fram till 1920 centralt planerade intensivundersökningar av hela rikets jordbruk, vilket bl.a. innebar att den odlade arealens omfattning kunde bestämmas med hög grad av säkerhet. Vidare skulle särskilda ombud för hushållningssällskapen insamla uppgifter om skörden i kilo per hektar för de olika växtslagen, vilka ersatte de tidigare beräkningarna grundade på utsäde och korntal.

Från 1927 infördes vidare jordbruksräkningar vilka vart femte år skulle ge uppgifter om areal, användning och kreatursbestånd. Under 1930-talet kom vidare s.k. representativa jordbruksräkningar att införas, för vilka tillförlitligheten i den statistiska metoden förbättrades från 1950. Jordbruksregleringen under 1930-talet kom emellertid att ytterligare öka behovet av statistisk information om jordbrukets utveckling, i synnerhet om inkomstutvecklingen inom sektorn. I anslutning till Statens livsmedelskommissions arbete upprättades den årliga Jordbrukskalkylen med basår 1938/39. Denna kalkyl avsåg hela sektorns inkomster och kostnader. Till grund för inkomstberäkningen låg bl.a. uppgifter om produktionskvantiteter, fördelning på användning samt priser.⁵ Den bildade därigenom en naturlig utgångspunkt för de moderna nationalräkenskaperna, vilka följde från 1950.

2.2. Jordbruksproduktionen 1800-1861

En beräkning av den svenska jordbruksproduktionen under 1800-talet baserad på behandling av källmaterial vore en omöjlighet inom ramen för det föreliggande projektet, på grund av bristen på samlat eller representativt material. Konstruktionen har därför skett från andra utgångspunkter. En grundval för skattning av serierna har skapats genom att analysera uppfattningar i litteraturen om jordbruksutvecklingen i relation till serier över priser, industrivarukonsumtion och utrikeshandel.

⁵ *SOU 1950:29*, Betänkande angående arbets- och kapitalkostnaderna i jordbrukskalkylen, Stockholm 1950, s 7 ff.

Utgångspunkten är de uppfattningar om den långsiktiga utvecklingen inom jordbruket som finns i litteraturen. Här är Gustaf Utterströms *Jordbrukets arbetare* av grundläggande betydelse, vilket i en inledande litteraturgenomgång kompletteras av senare arbeten som innehåller bedömningar av utvecklingen för produktion, konsumtion och produktivitet inom jordbruket.

Nästa steg är att konfrontera dessa uppfattningar med Lennart Jörbergs analys av prisutvecklingen i *A History of Prices in Sweden 1732-1914* samt att utifrån den relativa prisförändringen periodisera förloppet 1800-1870. Denna analys leder fram till några hypotetiska ståndpunkter om produktions- och inkomstutvecklingen, vilka därefter inom ramen för en efterfrågemodell testas mot utvecklingen för konsumtionen av industrivaror.

Resultaten ligger till grund för en skattning av trender och fluktuationer i konsumtionen av jordbruksprodukter. Med serier över export och import erhålls därigenom serier över produktionen.

2.2.1. Trender i jordbrukets utveckling 1800-1870 - en litteraturgenomgång

2.2.1.1. Skiften och nyodling

Sveriges ekonomiska och sociala utveckling under perioden 1720-1860 fick enligt Utterström sin prägel av den starka folkökningen och av expansionen inom jordbruket. Från och med 1800-talet inträdde en grundläggande förändring i jordbrukets försörjningsförmåga. Fram till dess utmärktes situationen av våldsamma fluktuationer, bestämda av skördeutfallet medan de varaktiga förändringarna var små. Under 1800-talet minskade emellertid fluktuationerna, medan det skedde genomgripande och varaktiga förändringar i jordbruksproduktionen.⁶

Dessa förändringar hade i hög grad samband med skiftesrörelsen och nyodlingsverksamheten. Förloppet kan sammanfattas i två längre cykler vilka kulminerar vid mitten av 1810- respektive 1850-talet.

Perioden 1790-1815 bildar upptakten till en ny epok i det svenska jordbrukets historia enligt Utterström. Spannmålspriserna nådde under dessa år en osedvanligt hög nivå. Delvis var detta konsekvensen av en långsiktig utveckling under 1700-talet påverkad av befolkningsökningen. Därtill kom Napoleonkrigen som internationellt drev upp priserna till en topp under de avslutande krigsåren. De höga priserna stimulerade spannmålsodlingen och kommersialiseringen av jordbruket. De underlättade också finansieringen av investeringar. En första våg av skiften med tyngdpunkt i Skåne kom under seklets inledande decennium. Därtill ökade nyodlingsverksamheten.⁷

Skåne framträdde under denna tid som ett ledande inhemskt överskottsområde för spannmål. De höga priserna på spannmål bör emellertid ha stimulerat nyod-

⁶ Utterström, G., *Jordbrukets arbetare*, del 1, Stockholm 1957, s 446 f.

⁷ Ibid., s 20, 209, 447 och 537.

lingsverksamheten generellt. David Hannerberg har t.ex. funnit en likartad utveckling för Närkes del, där han beräknat att spannmålsproduktionen per normal-konsument steg med över 40 procent mellan 1780 och 1820.⁸ Lars Herlitz har vidare påvisat, att stigande priser och ökad produktion under senare delen av 1700-talet ökade böndernas andel av jordbrukets överskott i Skaraborg, vilket ytterligare stimulerade jordbrukets omvandling.⁹ Man kan därför antaga att de höga spannmålspriserna ledde till investeringar som gav upphov till en betydande ökning i produktionen av spannmål i hela riket.

Efter Napoleonkrigen försämrades situationen för kommersiellt inriktade spannmålsproducenter. Mot slutet av 1810-talet och ytterligare accentuerat under 1820-talets första hälft föll priserna. Det var då fråga om ett generellt prisfall men därtill också ett betydande relativt prisfall på spannmål. Prisfallet bör rimligen ha varit konsekvensen av normaliseringen på världsmarknaden och av den inhemska produktionsökningen.¹⁰

Samtidigt försämrades läget på kreditmarknaden. De diskonter i bl.a. Malmö och Göteborg som arbetat under krigskonjunkturen föll 1817/1818. Jordbrukare som investerat i en situation av stigande priser och god tillgång på kredit befann sig nu skuldsatta i en omvänd situation. Ett stort antal konkurser blev följden.¹¹

Under 1820-talet återkom regelbundet klagomålen framför allt i bondeståndet om det betryckta läget för jordbruket med de exceptionellt låga spannmålspriserna.¹² Detta ledde bl.a. till att införseltullarna för spannmål skärptes, vilket emellertid blev verkningslöst eftersom importberoendet starkt minskat vid den goda spannmålstillgången.¹³

Som helhet innebar decenniet efter Napoleonkrigen att investeringsverksamheten i jordbruket avstannade.

Trots det utbredda missnöjet med de låga priserna och trots att de tryckta konjunkturen enligt Utterström varade ända till 1850-talet synes inte 1820-talet ha präglats av någon långvarig depression för jordbruket. Mot slutet av decenniet ökade åter skiftena. Av Utterströms datering av skiftesverksamheten i de olika landsändarna finner man att skiftesrörelsen sedan sköt fart under 1830-talet för att kulminera under 1840- och 1850-talen.¹⁴

⁸ Hannerberg, D., *Svenskt agrarsamhälle under 1200 år*, Stockholm 1971, s 96.

⁹ Herlitz, L., *Jordegendom och ränta*, Göteborg 1974, t.ex. s 360.

¹⁰ Utterström, a.a., s 538 f och 696.

¹¹ Ibid., s 537 f. Se också s 20.

¹² Jämför L. Pettersson, Riksgäldskontoret, penningpolitiken och statsstödssystemet under tidigt 1800-tal, i Dahmén, E. (red.), *Uppläning och utveckling. Riksgäldskontoret 1789-1989*, Stockholm 1989.

¹³ Ibid., s 212. Montgomery, A., *Svensk tullpolitik 1816-1911*, Stockholm 1921, s 14.

¹⁴ Utterström talar om de "tryckta konjunkturen inom jordbruket" som efter 1820-talskrisen "varade i stort sett ända till den nya kraftiga prisstegringen på 1850-talet". (a.a., s 209) I andra sammanhang menar han att expansionen i jordbruket tog stark fart på 1820-talet (s 445) och att skiftena ökade från slutet av detta decennium (s 558 ff).

Utterström anger knappast entydigt några orsaker till att skiftesverksamheten tilltog under denna tid. Befolkningsökningen bör dock ha bidragit genom att leda till en ökad efterfrågan på spannmål och potatis och därigenom eliminera de negativa effekterna av den tidigare ökningen i produktionskapaciteten. Mot detta talar dock karaktäristiken av fortsatta "tryckta konjunkturen". Den starka tillväxten av icke-jordägande ledde emellertid till en rikligare tillgång på arbetare vilket genom sänkta kostnader för jordägaren bör ha stimulerat investeringar och kommersialisering. Vidare skedde en reorganisation av kreditväsendet. Nya institutioner som sparbanker och hypoteksföreningar skapade från 1830-talet en stabilare kreditssituation för jordbruket och minskade därigenom beroendet av de kortfristiga fluktuationerna i spannmålspriserna.¹⁵

Skiftesrörelsens orsaker har ägnats en hel del uppmärksamhet i senare forskning. Det ligger emellertid något utanför denna framställning. Det kan emellertid påpekas att den gynnsamma prisutvecklingen på spannmål relativt arbetslöner från andra hälften av 1820-talet framhållits av Gunnar Fridlitzius i en studie av Skåne¹⁶ samt att Ronny Pettersson funnit likartade signifikanta resultat för rågprisets respektive arbetslönens inverkan på skiftena för Hallands del. Han tillbakavisar också en tidigare vanlig tanke att "befolkningstrycket" orsakade skiftena, dvs. att den äldre byorganisationen inte kunde härbärgera den växande befolkningen. Vidare betvivlar han att skiftena orsakades av den tekniska förändringen och betonar i stället den äldre byorganisationens flexibilitet i detta avseende. I stället läggs alltså tonvikten i förklaringen på faktorer som kommersialisering och nyodlingsmöjligheter i relation till den tydligare avgränsningen av äganderätten.¹⁷

2.2.1.2. Produktionens och konsumtionens utveckling

Uppgifter om produktionens storlek saknas helt för 1800-talets första hälft. Litteraturen innehåller endast ett fåtal försök till mera preciserade bedömningar eller skattningar. En väsentlig förändring under perioden är dock klarlagd. Sverige förvandlades från att vara nettoimportör till att bli nettoexportör av spannmål. Men denna förändring behöver naturligtvis inte indikera någon växande produktion per invånare eftersom överskottet kan ha uppkommit till följd av sjunkande konsumtion.

Utterström gör en bedömning av vad han finner vara den rimliga utvecklingen av produktion och konsumtion 1815-60. Underlaget för en sådan bedömning är nu något motstridigt. Å ena sidan framhåller Utterström i sitt arbete de tryckta konjunkturen inom jordbruket som varade från 1820-talet till 1850-talet. Vidare betonar t.ex. de växande underklassernas besvärliga läge och tendenserna till en ensidigare potatisdiet. Å andra sidan menar han att man inte skall överskatta in-

¹⁵ Ibid., s 21 och 447.

¹⁶ Fridlitzius, G., Population, Enclosure and Property Rights, *Economy and History*, vol XXII, 1979.

¹⁷ Pettersson, R., *Laga skifte i Hallands län 1827-1876: Förändring mellan regeltväg och handelsfrihet*, Stockholm 1983, s 149 och 169 ff.

riktningen på potatis och att såväl potatisens expansion som den ökade brännvinsbränningen tydde på en förbättrad försörjning av vegetabilier. Dessutom tycks kvaliteten eller standarden ha förbättrats eller åtminstone blivit jämnare, något som kan ha berott på en förbättrad marknadsorganisation.¹⁸ Mot bakgrund av alla "mer eller mindre säkra fakta" sluter sig Utterström till att det inte finns anledning att anta en minskad konsumtion av vegetabilier per capita och att produktionen av spannmål och potatis under perioden 1815-60 steg avsevärt mera än de 60 procent som befolkningen ökade. Kanske steg produktionen med bortåt 100 procent.¹⁹ Därigenom skulle övergången från import- till exportöverskott vara be- tingat av en ökad produktion inom landet.

Också animaliekonsumtionen antar Utterström förblev i stort sett konstant under 1800-talets första hälft - den ganska ensidiga inriktningen på vegetabilier i de breda lagrens konsumtion bestod. Skiftesrörelsens effekter på animalieproduktionen var något motstridiga. Nyodlingarna gick till stor del ut över ängsmarken, vilket minskade tillgången på naturligt bete och foder. Å andra sidan kunde sjösänkningar och dräneringar leda till att ängsmarken utvidgades. Nettoeffekten torde ändå ha varit att ängsmarken minskade. Efter hand kom emellertid odlingen av foderväxter på åkern att kompensera för höproduktionen på den naturliga ängsmarken.²⁰

Vissa tecken på ett ökat intresse för ladugården kan också noteras på 1820-talet i t.ex. Stockholms och Örebro län enligt landshövdingeberättelser, men först på 1850-talet torde konsumtionen av animalier per capita ha ökat.²¹

Utterström håller således för troligt att vegetabilieproduktionen per capita växte mellan 1815 och 1860 medan konsumtionen av vegetabilier var konstant. Vidare antar han att såväl produktion som konsumtion av animalier var konstant per capita fram till 1850, varefter någon ökning inträdde. Sammantaget innebär detta således en stigande jordbruksproduktion per capita 1815-1860.

I ett försök av Sture Martinius att skatta en trolig produktionsutveckling 1830-1870 betonas relativt starkt de positiva tendenserna. Martinius utgår från en oförändrad konsumtion av både vegetabilier och animalier, vilket motiveras med att växande inkomster för bönderna användes till andra ändamål än livsmedel. Det växande exportöverskottet från jordbruk inklusive skogsbruk medförde då en produktionsökning på 0.6-0.9 procent årligen per capita - de båda tillväxttakerna motsvarar en högre respektive lägre antagen konsumtionsnivå.²² I ett senare översiktsarbete menar Martinius vidare att en produktionsökning per capita också

¹⁸ Se Ahlström, G., Infrastruktur och kommunikationer. Sverige under 1700- och 1800-talen, *Meddelande från Ekonomisk-historiska institutionen, Lunds universitet*, nr 40 1985, s 4 ff. Om exporthandelns organisation och utveckling, se Fridlitzius, G., *Swedish Corn Export in the Free Trade Era*, Lund 1957.

¹⁹ Utterström, a.a., s 694 ff.

²⁰ Ibid., s 700 ff.

²¹ Ibid., s 703.

²² Martinius, S., *Agrar kapitalbildning och finansiering 1833-1892*, Göteborg 1970, s 168 ff.

är rimlig att antaga för perioden från 1700-talets slut till 1830 men att ökningstakten då bör ha varit lägre.²³

Både Utterström och Martinius, vilka sökt ge mera preciserade skattningar av produktion och konsumtion av livsmedel, antager således en växande produktion och en konstant konsumtion under 1800-talets första hälft.

2.2.1.3. Produktiviteten

En växande jordbruksproduktion per capita kan i princip åstadkommas på två sätt - antingen genom att jordbrukets andel av sysselsättningen ökar eller genom att produktionen per sysselsatt inom jordbruket ökar. I det förra fallet behöver då inte den växande produktionen vara förbunden med växande inkomster per capita utan i stället vara förbunden med en förändrad fördelning av produktionsresurserna, t.ex. till följd av förändrade relativa priser. (Det förutsätts då att det inte varit fråga om att tidigare oanvända resurser tagits i anspråk eftersom sådana resurser i vid mening tidigare också ingick i jordbrukssektorn.) Produktionen per sysselsatt kan i sin tur ökas på i princip två sätt - antingen genom att produktionen per arbetad timme stiger eller genom att mängden arbetstimmar per arbetare ökar. Endast det förra är i egentlig mening produktivitetsökning. Det är emellertid här knappast meningsfullt att beräkna arbetsmängden och skilja dessa effekter åt. Därför används här produktivitet synonymt med produktionsvolymen per sysselsatt inom jordbruket. En ökad produktivitet är då liktydigt med att ökade reala inkomster genereras inom jordbruket.

Vad gäller inkomstutvecklingen generellt uttrycker inte Utterström någon egentlig uppfattning. Snarare betonar han att positiva och negativa trender för olika delar av befolkningen bryts mot varandra. Sålunda menar han att den starka folkökningen och de tryckta konjunkturen i jordbruket mellan cirka 1820 och 1850 bör ha lett till en växande undersysselsättning (samtidigt framhålls att skiftena skapade ökad sysselsättning) och en något sjunkande livsmedelsstandard för de fattigaste samhällsklasserna.²⁴ Detta skulle i så fall balanseras av förbättrade villkor för de högre klasserna. Men först för 1850-talet talar Utterström om stigande standard och växande inkomster.

I en relativt omfattande forskning om den agrara utvecklingen, som presenterats under 1980-talet, har emellertid de expansiva, positiva tendenserna i jordbruket 1800-1860 understrukits. Detta kan till en del ses i samband med diskussionen om protoindustrialiseringen, där växande efterfrågan på industriprodukter till följd av stigande inkomster inom jordbrukssektorn varit en del av antagandena.

Lars Magnusson betonar t.ex. mycket starkt produktivitetsökningen i svenskt jordbruk under denna tid. Med begreppet agrar revolution menas "det definitiva trendbrottet mellan en period av mer eller mindre stagnerande produktivitet och

²³ Martinius, S., *Jordbrukets omvandling på 1700- och 1800-talen*. Lund 1982, s 15.

²⁴ Utterström, a.a., s 578 och 708.

en period där produktivitet steg snabbt... För Sveriges del kan man utan tvivel tala om en sådan vändpunkt under perioden 1750-1860". Magnusson grundar sin ståndpunkt om produktivitetsökningen framför allt på Utterströms bedömningar om produktionsökningen. Han menar att vegetabilieproduktionen enligt Utterström ökade med 0.5-1.0 procent årligen per capita under perioden 1815-60 med en särskilt hög tillväxttakt efter 1820-talet.²⁵ Detta är emellertid något för höga tal då Utterströms bedömningar ger ett intervall om 0.0-0.5 procents årlig produktionsökning per capita. Magnusson håller också för troligt att den stigande produktiviteten inom jordbruket även innefattade en positiv produktivitetsutveckling inom animalieproduktionen. Han anger två grundläggande förklaringar till denna produktivitetsökning. Den ena orsaken var nyodlingsverksamheten, som innebar en kvantitativ tillväxt i faktorn jord och som hade samband med skiftena. Den andra orsaken var ett bättre utnyttjande av produktionsfaktorer jord och arbete, då nya odlingsmetoder började spridas under tidigt 1800-tal.²⁶

Sture Martinius har också betonat produktivitetsökningen i jordbruket under första hälften av 1800-talet. I förklaringen av denna lägger han helt tonvikten vid skiftena och den åtföljande nyodlingsverksamheten, medan däremot nya metoder, redskap eller maskiner ännu inte spelade någon betydelsefull roll. "Under årtusenden ackumulerade näringsmedel kunde exploateras under några få år." Således understryks här karaktäristiken av 1800-talets första hälft som den extensiva spannmålsodlingens tid. Den ensidiga satsningen på spannmålsodling medförde en utsugning av jorden vars effekter framträdde på 1860-talet och ytterligare bidrog till en övergång mot mera animalieinriktat jordbruk.²⁷

Produktivitetsaspekten är framträdande i Carl-Johan Gadds undersökning av jordbruket i Skaraborgs län 1750-1860.²⁸ Han menar att den tendens till sjunkande arbetsproduktivitet vid befolkningsökning, som funnits inom jordbruket, bröts efter 1750. Införandet av nya redskap och nya grödor ledde till att arbetsproduktiviteten (i meningen produktion per arbetad timme) kunde hållas konstant fram till 1850 trots en stark befolkningsökning. Samtidigt steg produktionen per capita tack vare en jämnare och därigenom ökad sysselsättning för dem som arbetade inom jordbruket.

Den ökade användningen av järn i tungt jordbearbetande redskap som plog och harv ökade effektiviteten i dessa redskap varför antalet dragare kunde reduceras. Därtill kunde den lättare harven ersätta plogen i vårbruket. Gadd beräknar att dragarbehovet halverades, varför stora ängsarealer som tidigare använts för foderproduktion nu kunde förvandlas till åkermark. Däremot påverkades inte has-

²⁵ Magnusson, L., *Kapitalbildning i Sverige 1750-1860*. Godsen, Uppsala 1983, s 9 f.

²⁶ *Ibid.*, s 28 f.

²⁷ Martinius, a.a. 1982, s 22.

²⁸ Gadd, C.-J., *Järn och potatis. Jordbruk, teknik och social omvandling i Skaraborgs län 1750-1860*, Göteborg 1983, s 247-270.

tigheten i jordbearbetningen, varför t.ex. antalet plöjningsdagar tenderade att öka per arbetsför individ.²⁹

De förändrade proportionerna mellan odlad jord och antal kreatur minskade tillgången på gödsel. De negativa effekterna av detta motverkades emellertid av att de lättare redskapen möjliggjorde en intensivare bearbetning av jorden samt att de möjliggjorde en kontinuerlig nyodling (således en synpunkt likartad den Martinus framfört).

Införandet av lien i skördearbetet hade en direkt arbetsbesparande effekt. På ett dagsverke kunde en dubbelt så stor areal skördas med lie som med skära. Någon fördubbling av arealen per person skedde emellertid inte varför antalet skörde-dagsverken per person blev mindre. Därigenom reducerades det tidigare mycket stora arbetskraftsbehovet vid skördetid. Således bör den undersysselsatta arbetskraftsreserven ha minskat och en jämnare sysselsättning skapats.

Liknande effekter som de nya redskapen bör också de stora investeringsarbetena i dränering, stenröjning och sjösänkningar ha haft. Ny jord blev tillgänglig och därtill mera lättbearbetad.

Också införandet av potatisen kom att få effekter liknande de nya redskapens. Potatisen vann spridning framför allt på de lättare, steniga jordarna och vidgade därigenom den brukningsbara arealen. Dessutom sänktes den nödvändiga arealen per kalorienhet jämfört med förhållandena vid spannmålsodling.

Slutligen låg potatissättning respektive potatisskörd senare än motsvarande tidpunkter för spannmål, varför potatisen bidrog till en jämnare säsong och därigenom gjorde ett större antal dagsverken möjliga per sysselsatt.

Såväl användningen av järnredskap som potatisodlingen nådde en starkt ökad spridning under perioden av höga spannmålspriser i 1800-talets inledning. Relativpriset på järn var då synnerligen lågt samtidigt som en produkt att ersätta den dyra spannmålen med naturligtvis blev mera attraktiv. Det är därför rimligt att se denna period som ett kritiskt skede och en gräns för de förlopp som Gadd diskuterar. Att nyodlingen och spridningen av innovationerna sedan fortsätter i ett skede med betydligt lägre relativa spannmålspriser vill Gadd hänföra till bland annat att de nya redskapen sänkte produktionskostnaderna (m.a.o. höjde produktiviteten) samt att kommunikationerna förbättrades vilket sänkte marknadspriset mera än producentpriset.³⁰

Mot bakgrund av sin undersökning menar Gadd också att det under första hälften av 1800-talet uppkomna spannmålsöverskottet i landet inte hade sin bakgrund i en sänkt medelkonsumtion per capita utan i stället i en ökad produktion per capita och då framför allt en produktionsökning i skogs- och mellanbygder.³¹

²⁹ En minskad bemanning av plogarna kan dock ha inneburit att antalet dagsverken per capita i plöjning inte ökade. *Ibid.*, s 252. Detta skulle då innebära en ökad produktivitet både per dragare och per arbetare i plöjningen.

³⁰ *Ibid.*, s 272 f.

³¹ *Ibid.*, s 277.

Ett liknande perspektiv med en stark expansion för spannmålsproduktionen under första hälften av 1800-talet presenteras av Urban Herlitz, vilket grundas på en undersökning av några socknar i Bohuslän. Han bedömer att spannmålsproduktionen per capita steg med åtminstone 1.5 procent om året fram till 1835 och att tillväxten därefter låg kring 1 procent fram till 1850. Till grund för denna utveckling låg bl.a. en omfattande nyodling. Från 1830-talet kom emellertid åkerarealen alltmera att användas till foderväxter och från omkring 1850 upphörde tillväxten av livsmedelsarealen per capita, vilket blev en av utgångspunkterna för jordbrukets fortsatta omvandling. Herlitz understryker emellertid även att stora regionala skillnader bör ha förelegat i utvecklingen och att Västsverige var mer dynamiskt än Sverige i dess helhet.³²

I Gunilla Petersons undersökning av jordbruket i ett härad av Östergötland ligger tonvikten framför allt på växelbrukets införande och dess effekter. Hon uppskattar inte den samlade produktionens utveckling utan gör beräkningar över produktion och arbetskraftsbehov vid typgårdar av tre storleksklasser. Också i hennes arbete framträder ett dynamiskt sammanhang mellan nyodling och den följande omvandlingen. Nyodlingen gav ökad foderbrist, vilket bidrog till växelbrukets spridning med större animalieproduktion, bättre gödsling, större skördar och ökat arbetskraftsbehov som följd. Därigenom stimulerades också insatser för att höja arbetsproduktiviteten. Effekterna framträdde först inom de större och medelstora gårdarna.³³ Sådana skillnader i förutsättningar inom olika jordbruksenheter liksom regionala skillnader indikerar att den omvittnade omvandlingen av jordbruket var en relativt utdragen process.

2.2.1.4. Sammanfattning

De bedömningar, som görs i litteraturen om jordbruksproduktionens och livsmedelkonsumtionens utveckling generellt under 1800-talets första hälft, har en ganska likartad inriktning. Med tanke på det bräckliga empiriska underlaget är de att betrakta som hypoteser. De kan sammanfattas på följande sätt:

Produktionen av vegetabilier ökade snabbare än befolkningen. Tillväxttakten kan efter 1815 ha legat kring 0.5 procent per capita årligen. Animalieproduktionen höll troligen i stort sett jämna steg med befolkningen fram till 1850 för att därefter öka något snabbare.

Produktionsökningen av vegetabilier var förbunden med en produktivitetsoökning åtminstone i meningen ökad produktion per sysselsatt i jordbruket. Denna produktivitetsoökning hade flera orsaker - större åkerarealer, förbättrade redskap, jordförbättringar, nya grödor, ny organisation. För animalieproduktionen finns däremot ingen likartad gemensam uppfattning om utvecklingen.

³² Herlitz, U., *Restadtegen i världsekonomin. Lokala studier av befolkningstillväxt, jordbruksproduktion och fördelning i Västsverige 1800-1860*, Göteborg 1988, 132 f och 200 ff.

³³ Peterson, G., *Jordbrukets omvandling i västra Östergötland 1810-1890*, Stockholm 1989.

Konsumtionen per capita av såväl vegetabilier som animalier var grovt taget konstant. Inga tydliga tendenser till vare sig förbättrade eller försämrade villkor före 1850 framhålls generellt sett. Dock framförs att konsumtionen blev jämnare och att sammansättningen av vegetabilierna förändrades mot bl.a. ett ökat inslag av den billiga potatisen.

2.2.2. Produktivitet och priser

I den fortsatta analysen spelar marknadskategorier som pris, utbud och efterfrågan en central roll. Det har ibland hävdats att detta inte är rimligt i analysen av ett samhälle där både inkomster och konsumtion till stor del bestämdes inom självhushållningens ram, vilket här var fallet i synnerhet under undersökningsperiodens tidigare del. Detta vore heller inte rimligt om produktionen inom marknadssektorn styrdes av andra förhållanden än produktionen inom självhushållningen. I en viss mening var detta naturligtvis fallet. Produktionen inom självhushållet var en avvägning mellan hushållets behov och önskemål, å ena sidan, samt dess produktionsresurser och deras avkastningsförmåga, å den andra. Produktionen för marknaden - ofta "överskottsdelen" i bondejordbruket - var däremot rimligen i hög grad styrd av priser. Det har t.ex. framhållits att investeringar i nyodling och boskap, som inte skulle vara räntabla i ett kapitalistiskt jordbruk, kunde vara lönsamma inom bondejordbruket eftersom de gav den fasta arbetskraften (familjemedlemmarna) sysselsättning.³⁴

Men familjemedlemmarna inom bondejordbruket utgjorde en väsentlig del både av det totala antalet konsumenter och den totala arbetsstyrkan. Om de t.ex. ökade i förhållande till den odlade arealen bör priset på jord och livsmedel ha stigit i förhållande till priset på arbetskraft. Annars får man förutsätta att vattentäta skott rådde mellan ett i huvudsak självhushållande bondejordbruk och den marknadsinriktade produktionen. Så var knappast fallet, vilket bl.a. den tilltagande kommersialiseringen är uttryck för. De förhållanden inom produktion och konsumtion, som styrde marknadspriserna, var på lång sikt gemensamma med förhållanden som styrde produktionen inom självhushållningssektorn (faktorer som befolkningens storlek och sociala sammansättning, inkomsters nivå och fördelning, jordtillgång, teknik etc). Också kortsiktiga prisfluktuationer, orsakade av t.ex. växlingar i skördeutfall eller kreatursepidemier indikerar i hög grad villkor som var gemensamma för marknadsproduktionen och självhushållningen.

Slutsatsen är att det är möjligt att använda marknadskategorierna som analytiska redskap trots att all produktion inte förmedlades via marknaden. Avsikten med den fortsatta analysen är således inte att söka förklara utvecklingen som aktörers reaktioner på marknadssignaler (den neoklassiska modellen) utan i stället att utnyttja marknadspriser för att kunna analysera bakomliggande förlopp inom

³⁴ Martinius redogör t.ex. för denna synpunkt, a.a. 1982, s 18.

produktion och konsumtion, dvs. söka efter långsiktiga förskjutningar i funktioner för utbud respektive efterfrågan.³⁵

Utgångspunkten för den vidare analysen kan formuleras på följande sätt: Den växande produktivitet i meningen ökad produktion per sysselsatt inom vegetabilieproduktionen, som uttrycks i litteraturen om jordbruket, bör ha lett till stigande reala inkomster (dvs. under förutsättning att produktionen inte sjönk i andra verksamheter). Inkomstökningen bör i sin tur ha lett till en förskjutning i efterfrågan mot animalier i synnerhet som konsumtionen av vegetabilier antages ha varit konstant. Samtidigt antages emellertid också en konstant animaliekonsumtion. Detta synes vara rimligt endast om relativpriset på animalier steg, dvs. om produktivitetsoökningen var begränsad till vegetabilieproduktionen och den följande efterfrågeförskjutningen mot animalier balanserades av relativt stigande kostnader inom animalieproduktionen. Produktivitetsoökningen i vegetabilieproduktionen skulle då åtföljts av en motsvarande produktivitetssänkning i animalieproduktionen.

2.2.2.1. Priset utvecklingen på vegetabilier och animalier

I sin prishistoria har Lennart Jörberg analyserat förändringar i relativpriset på animalier och vegetabilier under 1700- och 1800-talen. Han finner att från 1770-talet till 1914 "there was an almost identical trend of all livestock product prices in relation to the price of rye, i.e. livestock products became continuously more expensive in relative terms". Jörberg framhåller att perioden av nyodlingar och ökad spannmålsproduktion - dvs. fram till cirka 1870-talet - inte såg någon relativ prisökning på spannmål, vilket tidigare hävdats. Han menar att det relativt låga priset på spannmål ändå kan ha gett en tillräcklig vinst för att stimulera till en ökad produktion.³⁶

Det förhållandet att vinstnivån i spannmålsproduktionen kunde bestå och stimulera till ytterligare investeringar trots fallande relativpris på spannmål skulle då kunna förklaras av relativt sjunkande produktionskostnader per enhet. Detta skulle i sin tur bero på antingen att mindre produktionsresurser förbrukades eller

³⁵ Se Olle Krantz' formulering av den neoklassiska modellen i historisk analys, Krantz, O., *Utrikes-handel, ekonomisk tillväxt och strukturförändring efter 1850*, Malmö 1987. Men samtidigt som priserna ger uttryck för förändringar i produktion och konsumtion, påverkas den reala utvecklingen av prisförändringar. Det är här fråga om en metodiskt och teoretiskt central punkt för den historiska analysen som gäller förhållandet mellan samhällsstrukturer och marknadsförlopp - särskilt viktig naturligtvis för studier av marknadsberoende systems uppkomst och utveckling. Förklaringar kan inte begränsas till marknadsförloppen men de kan heller inte utesluta dessa. Det kan inte allmänt sättas likhetstecken mellan att använda marknadskategorier och att ge neoklassiskt grundade förklaringar. En fördjupad analys av de förlopp, som indikeras av här studerade makroekonomiska variabler, förutsätter dock att sammanhanget i bakomliggande förhållanden undersöks. Då blir rimligen t.ex. konfliktteoretiska utgångspunkter centrala för analysen - se Köll, A.-M., *Tradition och reform i västra Södermanlands jordbruk 1810-1890*, Stockholm 1983.

³⁶ Jörberg, L., *A History of Prices in Sweden 1732-1914*, vol 2, Lund 1972, s 321. Jörberg påpekar också att de förändrade prisrelationernas betydelse för den ekonomiska tillväxten (och därmed också deras bakgrund) ännu inte utforskats.

att kostnaden per produktionsresurs blev lägre. I det första fallet av minskad förbrukning av produktionsresurser (dvs. ökad produktivitet) skulle inkomsten per sysselsatt stiga. Därigenom skulle rimligen (vid oförändrad inkomstfördelning) efterfrågan på animalier öka, vilket skulle tendera att ytterligare förstärka den relativa prisförändringen (förutsatt att detta inte i sin tur ledde till produktivitetshöjande investeringar i animalieproduktionen). I det andra fallet skulle t.ex. sjunkande löner gynna den arbetsintensiva spannmålsproduktionen jämfört med delar av animalieproduktionen. Samtidigt skulle en sådan situation gynna den relativt oelastiska efterfrågan på spannmål och potatis. Detta tecknar således två tänkbara och i hög grad diametralt skilda bakgrunder till den relativa prisförändringen. De kan naturligtvis kombineras som produktivitetsökning och sjunkande löner med en ännu kraftigare stegring av vinstnivån i spannmålsproduktionen, vilket ytterligare stimulerade investeringarna. I detta fall borde också efterfrågan på animalier bland de besuttna öka och tendera att leda till en större relativ prisförändring.

Jörberg behandlar prisutvecklingen under 40-50 år långa perioder, där prisförändringen mellan basåren analyseras.³⁷ I FU är Jörbergs prisbaser 1770/84, 1820/34 och 1860/74 aktuella. För att få en uppfattning om förloppet är det emellertid nödvändigt att analysera prisutvecklingen under hela undersökningsperioden. En första anblick synes också bekräfta Jörberg bild ovan. Från 1800-talets första decennium till 1870-talet - steg priset på samtliga animalieprodukter betydligt relativt rågpriset. Således steg relativpriset på kor med hela 193 procent och priset på grisar med 128 procent. Prisstegringen på animalieprodukterna var lägre eller 92 procent på kött, 72 procent på smör och 45 procent på fläsk.

Prisstegringen på animalierna var emellertid koncentrerad till två tidpunkter - den första kom efter Napoleonkrigen, framför allt i 1820-talets inledning, och den andra i samband med inflationen på 1850-talet. Följande uppställning på tre delperioder kan illustrera detta:

	Procentuell prisförändring		
	1800/04-1820/24	1820/24-1850/54	1850/44-1866/70
smör/råg	+39.0	- 1.5	+11.7
kött/råg	+60.4	-14.4	+15.5
fläsk/råg	+40.6	-11.4	+15.7

Dessa jämförelseår ger dock en något överdriven uppfattning om den relativa prisförändringen, eftersom det fanns ett cykliskt mönster i framför allt spannmålspriserna (femårsmedeltal) med en längd om 10-15 år. Samtidigt fanns en viss motcyklisk tendens hos animaliepriserna. Därför ger en jämförelse av prisförändringen mellan toppår respektive mellan bottenår för animaliepriserna en rimligare utgångspunkt.

³⁷ Ibid., kap 19.

I princip kvarstår det mönster som tidigare visades. En kraftig relativ prisstegring på animalier skedde efter Napoleonkrigen framför allt i början av 1820-talet. Den kris för spannmålsodlingen, som Utterström behandlar, framträder tydligt i de relativa priserna. Mellan de relativa toppåren för spannmålspriserna 1816/20 och bottenåren 1821/25 steg sålunda smörpriset med 37 procent, köttpriset med 43 procent och fläskpriset med 35 procent gentemot rågpriset. Detta berodde på ett starkt fall i rågpriserna, medan animaliepriserna låg ganska stabila.

Vidare framträder också tydligt den relativa prisstegringen på animalieprodukter under 1850-talets andra hälft.

Tabell 1. Prisförändring för smör, kött och fläsk relativt råg 1808/12-1866/70. Jämförelse mellan toppår respektive mellan bottenår för relativa animaliepriser. Procentuell förändring.

Toppår	smör	kött	fläsk	Bottenår	smör	kött	fläsk
1808/12 - 1821/25	+13.9	+11.4	+ 9.6	1816/20 - 1828/32	+19.7	+26.9	+20.8
1821/25 - 1832/36	+ 0.1	- 5.7	- 4.0	1828/32 - 1838/42	- 1.3	+ 3.1	- 5.7
1832/36/ - 1847/51	+ 2.0	+ 5.1	- 1.7	1838/42 - 1851/55	+ 3.1	- 8.5	- 1.0
1847/51 - 1856/60	+18.1	+25.2	+12.4	1851/55 - 1866/70	+13.1	+15.5	+12.6

Källa: Jörberg, a.a., vol 1.

Men lika tydlig är den ganska stabila prisrelationen med snarast en tendens till nedgång för animaliepriserna mellan 1820-talets första hälft och 1850-talets första hälft. Under denna 30-årsperiod visade således inte animaliepriserna någon tendens till långsiktig stegring. Samtidigt var detta en central period för "den agrara revolutionen".

Den relativa prisförändringen kan också ses i anslutning till det långcykliska mönster i nyodlings- och skiftesverksamhet som tidigare diskuterades utifrån Utterström. Prisstegringen på animalieprodukterna infaller då i slutfasen eller i stagnationsfasen av nyodlingsvågorna, dvs. under 1820-talet respektive 1860-talet. De kan naturligtvis också karaktäriseras som faser av relativt prisfall på spannmål.

Prisutvecklingen för kor och grisar relativt deras produkter visar delvis ett motsatt mönster. Under den första perioden - fram till mitten av 1820-talet - var relativpriserna ganska stabila. Därefter skedde en betydande prisstegring på kor och grisar fram till omkring 1850. Prisstegringen för grisar fortsatte sedan, medan den relativa prisstegringen på kor tillfälligt upphörde.

Tabell 2. Prisförändring för kor och grisar relativt kött respektive fläsk 1810/14-1866/70. Jämförelse mellan toppår för relativa boskapspriser. Procentuell förändring.

År	ko/kött	gris/fläsk
1810/14 - 1823/27	- 0.5	- 2.7
1823/27 - 1846/50	+20.1	+22.4
1846/50 - 1866/70	+ 0.5	+23.4

Källa: Se Tabell 1.

En möjlig förklaring till den relativa prisökningen på kor och grisar, som startade på 1820-talet, är att det skedde en långsiktig förbättring av kreatursbeståndets kvalitet. Lennart Jörberg anför en sådan förklaring, men han menar att denna förmodligen är giltig endast för prisutvecklingen under 1800-talets andra hälft.³⁸ Han visar bl.a. att prisökningen på kor då stod i direkt proportion till den ökade mjölkavkastningen per ko. Det finns emellertid några skäl till att anta att en kvalitetsökning i kreatursbeståndet kan ha börjat redan på 1820-talet. Det nya och förmånligare relativpris på animalieprodukter gentemot rågen som då etablerats bör ha stimulerat ladugårdsskötseln. Utterström anger också några vittnesmål om detta. Det blev därigenom rimligen en bättre lönsamhet i att föda kreaturen rikligare. Dessutom förändrades kreaturen position i jordbruket. De nya redskapen minskade dragarbehovet, vilket Gadd understrukt. Därigenom blev de viktigare som animalieproducenter och det är därför rimligt att en specialisering mot mera högvastande kreatur började inträda.

En ökad andel "animalieproducerande" relativt dragande kreatur samt en möjlig kvalitetsökning hos kreaturen gör det åtminstone rimligt att anta att animalieproduktionen utvecklades mera positivt än vad antalet kreatur, som minskade i förhållande till befolkningen, ger anledning att förmoda.

2.2.2.2. Konsistensen i uppfattningar om jordbruket och prisutvecklingen

Under perioden cirka 1825-1855 - dvs. under en central del av den "agrara revolutionen" - var prisutvecklingen på animalieprodukter relativt brödsäd inte kon-

³⁸ Ibid., s 324. För 1800-talets förra del menar Jörberg att en otillräcklig köpkraft hos framför allt underklasserna kan ha varit förklaringen till att priset på animalieprodukter föll relativt priset på kreaturen. Denna uppfattning om efterfrågesituationen rimmar i och för sig väl med den analys som förs i senare avsnitt av föreliggande undersökning. Men i detta sammanhang återstår dock att förklara varför priset på kreaturen inte följde priset på deras produkter.

sistent med en uppfattning om produktivitetsoökning i vegetabilieproduktionen, konstant animaliekonsumtion och en inkomstelastisk efterfrågan på animalier. Mot denna bakgrund kan några olika förlopp tänkas.

En första möjlighet är att det inte skedde någon generell produktivets- eller inkomstökning. En växande vegetabilieproduktion per capita kan ha varit konsekvensen av att en ökad andel av arbetsstyrkan sysselsattes i denna produktion. Det kan också ha varit fråga om en ökad vegetabilieproduktion per capita i kalorier mätt, vilken inte motsvarade någon ekonomisk volymökning eller inkomstökning. Billigare produkter som potatis och havre ökade då på rågens bekostnad. En sådan förskjutning skulle kunna förklaras av att de växande underklasserna hade en förhållandevis stor konsumtion av "inferiora" vegetabilier.

En andra möjlighet är att det skedde en produktivitetsoökning också inom animalieproduktionen, vilket då ytterligare förstärkte inkomstökningen och då rimligen också gav upphov till en växande konsumtion av animalier per capita. En sådan ståndpunkt stöds bl.a. av den kraftiga prisstegringen på kreaturen relativt animalierna.

Slutligen kan det ha varit så att produktiviteten i jordbruket ökade men att de därmed växande inkomsterna inte gav upphov till någon växande animaliekonsumtion, trots oförändrade prisrelationer, eftersom efterfrågan på animalier inte var inkomstelastisk.

Dessa tre möjliga förlopp kan sammanfattas i följande antaganden: 1) produktiviteten i spannmålsproduktionen (och inkomsterna) ökade inte; 2) konsumtionen av animalier (och produktiviteten i denna del) ökade; 3) efterfrågan på animalier var inte inkomstelastisk.

Endast det tredje antagandet gör uppfattningarna i litteraturen om ökad produktivitet i vegetabilieproduktionen och konstant animaliekonsumtion konsistenta med den relativa prisutvecklingen.

Dessa uppfattningar och antaganden skall nu prövas i en vidare analys som också inbegriper konsumtionen av industrivaror. För dessa varugrupper föreligger såväl volym- som prisserier vilka kan utnyttjas för analysen av jordbruksutvecklingen, förutsatt att efterfrågans beroende av inkomster och priser specificeras.

2.2.3. En efterfrågemodell

Diskussionen om produktion, inkomster och priser har hittills utgått från totala per capita-kategorier och från endast två komponenter i konsumtionen - vegetabilier och animalier. Denna diskussion skall nu fördjupas genom att olika inkomstnivåer samt industrivaror som konsumtionsinslag införes.

2.2.3.1. Inkomstnivåer

Utgångspunkten för följande generaliseringar om sambanden mellan inkomstnivå och efterfrågeelasticitet för olika varuslag (eller snarare olika inkomstgruppers bidrag till den marginella konsumtionsbenägenheten) är en behovsstruktur, som är

historiskt "verifierad", med livsmedel i botten och sekundära produkter därefter. Inom livsmedlen är då vegetabilerna den basala delen. Med denna utgångspunkt kan man skilja mellan tre inkomstintervall.

a) På låga inkomstnivåer med en generellt sett låg eller otillfredsställande livsmedelsförsörjning i kalorier räknat är det rimligt att inkomstökningar huvudsakligen användes till att ytterligare öka konsumtionen av vegetabilier som spannmål och potatis. Den andel av inkomstökningen som användes till animalier var liten. Följaktligen leder inkomstökningar inom denna grupp till en låg ökningstakt i total animaliekonsumtion.³⁹

b) På inkomstnivåer där försörjningen av vegetabilier var tillfredsställande men animaliekonsumtionen relativt låg användes ökade inkomster i hög grad till att öka konsumtionen av animalier, medan däremot förändringen i vegetabiliekonsumtionen blir relativt liten.

c) På höga inkomstnivåer blir inkomstelasticiteten för livsmedel överhuvudtaget låg. Framför allt i kvantitativ mening. Ju mer homogena animalieprodukterna var, desto mer blev konsumtionsförändringen en kvantitativ fråga och efterfrågan också mindre elastisk. Det är troligt att differentieringen i animalieutbudet var liten före andra hälften av 1800-talet. Övergången mot mera specialiserad animalieproduktion och ökad utrikeshandel förde troligen med sig en kvalitetsbreddning som också ökade efterfrågeelasticiteten.

Hur olika klasser eller grupper vid olika tidpunkter befann sig i förhållande till denna inkomst-/efterfrågestruktur kan naturligtvis inte på förhand avgöras, men strukturen ligger till grund för den diskussion som här kommer att föras.

2.2.3.2. *Industriprodukter i konsumtionen*

Efterfrågan på animalier har i strukturen ovan getts ett försteg framför efterfrågan på industrivaror. Detta är emellertid ingen självklarhet. En ökad mängd animalier i konsumtionen medförde inte några direkta näringsfysiologiska fördelar - de var inte nödvändiga för överlevnad eller arbetsförmåga. Det var mera en fråga om att få del av livets goda. Animalierna kunde också bidra till att markera en viss social ställning eller framgång. Men det var inte enbart animalier som kunde fylla dessa funktioner. Således framhåller Utterström att brännvinet (i ökad grad framställt av potatis) för många kom att fylla sovelns funktion i mathållningen.⁴⁰ Martinius för ett likartat resonemang i sin skattning av konsumtionen 1830-70 då han hävdar att böndernas inkomster växte men att de kan ha använt sina ökade inkomster till nya njutningsmedel som kaffe och socker.⁴¹

Attraktionskraften hos animalierna var alltså påverkad av utbudet av andra varor. Generellt kan industriella konsumtionsvaror inklusive nya kolonialvaror ha

³⁹ Medan inkomstelasticiteten i efterfrågan på animalier inom gruppen kan ha varit hög på grund av den låga konsumtionsnivån, blir bidraget till den totala förändringen liten. Däremot uppnås stora förändringar, när många människor rör sig från grupp a till grupp b.

⁴⁰ Utterström, a.a., s 696.

⁴¹ Martinius, a.a. 1970, s 168.

konkurrerat med animalierna i inkomstanvändningen - i synnerhet i användningen av "den rörliga delen" av inkomsten. Ett ökat utbud av industriella produkter skulle därmed kunna hålla tillbaka efterfrågan på animalier och minska dess inkomstelasticitet.

Detta gäller särskilt under omständigheter som t.ex. fallande relativpris på industriprodukter, låg produktdifferentiering inom animalierna samt inkomstökningar inom framför allt de skikt som inte befann sig på de lägsta inkomstnivåerna, dvs. de som befann sig på animaliekonsumtionens övre elastiska parti.

2.2.3.3. *Spannmålspriset och efterfrågan på industrivaror*

Spannmålspriset har en central roll i en behandling av inkomst- och efterfrågeutveckling. Sett enbart ur konsumtionens synvinkel bör ett lågt pris på spannmål ha gynnat efterfrågan på andra produkter som industrivaror. Förhållandet kompliceras emellertid av att ett stort antal människor var både producenter och konsumenter av spannmål. Med utgångspunkt i människors (eller hushålls) relation till produktionsmedlen kan tre klasser avgränsas inom jordbrukssamhället. Dessa svarar också grovt sett mot olika inkomstnivåer (om än inte deras placering i efterfrågestrukturen kan avgöras på förhand). På den nedre delen finns de egendomslösa eller halvproletariserade klasser som enbart eller huvudsakligen levde av eget lönarbete. I en medelgrupp finns ett brett skikt av bondeklassen vars kännetecken var att leva av eget arbete med egna produktionsmedel (lönarbetet - eget eller andras - var här underordnat). I den tredje eller övre gruppen finns de som levde av avkastningen från egendom som huvudsakligen brukades av andra.

Prisförändringarna på spannmålen - som är en utgångspunkt för den fortsatta analysen - får något olika konsekvenser för de olika grupperna/klasserna.

I den proletariserade gruppen och i mellangruppen bör ett dåligt skördeutfall och följande höga spannmålspriser ha lett till lägre efterfrågan på andra produkter. För den övre gruppen är detta samband inte lika klart. Låga skördar sänkte lönekostnaderna samtidigt som priserna steg. Men totalt sett bör efterfrågan på andra produkter ha varit negativt förbunden med det relativa spannmålspriset.⁴²

Vidare bör känsligheten för förändringar i spannmålspriset vara störst vid inkomstnivåer där spannmålen (vegetabilerna) representerade en stor del av den totala inkomstanvändningen. Detta gäller både i tvärsnitt av ett samhälle och i längdsnitt av hela samhällets utveckling.

En utveckling över tiden mot en lägre känslighet för förändringar i spannmålspriset vad gäller konsumtionen av andra produkter kan mot denna bakgrund ges två olika tolkningar: 1) En allt större del av efterfrågan koncentreras till den högsta inkomstgruppen, dvs. en allt snedare inkomstfördelning uppkommer. 2) Inkomstnivån höjs generellt med en lägre beroendegrad av vegetabilerna som

⁴² Se Utterström, a.a., s 223 ff, för en diskussion om skördeutfallets inverkan på de olika agrara klasserna.

följd. Dessa båda tolkningar är i viss mening diametralt skilda. Andra indikatorer än enbart känsligheten för förändringar i spannmålspriset får då avgöra analysen.

2.2.4. En analys av konsumtionen av industrivaror 1800-1871

Förändringen i konsumtionsvolymen av industriprodukter samt prisutvecklingen på spannmål (råg), animalier (smör, kött och fläsk i övägt index) och fabriksvaror skall här analyseras mot bakgrund av de samband som diskuterats ovan. Konsumtionsvolymen av industriprodukter behandlas som den beroende variabeln. Dess samband med prisutvecklingen skall förhoppningsvis ge indikationer på bakomliggande samhällsliga förhållanden.

Serierna över konsumtionen av industrivaror 1800-71 har konstruerats utifrån motsvarande delserier i HNS för industri och hantverk samt för utrikeshandel. Material och metoder har kortfattat presenterats i tidigare arbeten.⁴³

Urvalet av industriella konsumtionsvaror följer de principer som användes i *National Income of Sweden (NI)*⁴⁴ men omfattar inte livsmedelsindustrins produkter - t.ex. mjöl, fläsk eller salt sill. Däremot ingår kolonialvaror - dvs. sådana företrädesvis njutningsmedel som inte producerades inom landet, t.ex. socker, tobak, kaffe, kryddor. Dessa kan behandlas analogt med industrivaror (hög inkomstelasticitet) i konsumtionsanalysen.

I den föreliggande serien ingår endast fabriksvaror och importvaror och således inte hantverk eller hemslöjd/hemindustri. Detta innebär naturligtvis en begränsning i seriernas räckvidd, då en del av tillväxten för fabriksvaror och importvaror kan ha utgjort ersättning för tidigare hemindustriell produktion. Om skattningar av den viktigaste hemproduktionen, inom textil och metall, infördes i analysen, skulle tillväxttakten i konsumtionen sänkas något - framför allt i slutet av perioden då substitutionen fabriker/hemslöjd blev omfattande först på 1860-talet. Det skulle emellertid inte på något avgörande sätt förändra förloppet, i synnerhet inte som den föreliggande skattningen avser tiden före 1861.⁴⁵

2.2.4.1. Analysmodellen

Analysen av konsumtionsutvecklingen sker i följande steg. Med utgångspunkt från konsumtionsvolymens utveckling indelas hela undersökningsperioden 1800-1871 i olika trendperioder. Inom dessa delperioder analyseras sammanhanget mellan de långsiktiga förändringarna (trenderna) i de ingående variabelerna. Därefter behandlas i en regressionsmodell under varje period sambanden mellan kortsiktiga fluktuationer i konsumtion och i priser. Avsikten är att utifrån trender och känslighet för prisfluktuationer ytterligare ge utgångspunkter för konstruktionen av serier för jordbrukets produktion.

⁴³ Schön, L., Konsumtionen av industriprodukter under 1800-talet, i *Meddelande från Ekonomisk-historiska institutionen*, nr 35 1984, s 5 ff samt Schön, a.a. 1988.

⁴⁴ Lindahl m.fl., a.a., del II, s 242 ff.

⁴⁵ Detta diskuteras närmare i Schön, a.a. 1984.

Den långsiktiga utvecklingen (trenden) i konsumtionsvolymen per capita av industriprodukter antages bero på två faktorer - relativ prisförändring och inkomstförändring. Den relativa prisförändring, som behandlas här, är fabriksvarupriser gentemot spannmåls- och animaliepriser. Allmänt kunde man kanske vänta sig att konsumtionen av industrivaror påverkades positivt av ett fallande relativpris på dessa. I förhållande till spannmålen är emellertid detta inte självklart, då prisfallet kan ha sin bakgrund i allmänt sett dyrare spannmål, vilket skapar mindre konsumtionsutrymme för andra produkter - rågpriset var samtidigt en av de viktigare bestämningsgrunderna för den reala inkomsten. Därför jämföres också med förändringen i daglönen för jordbruksarbete. Relativpriset fabriksvaror/animalier har däremot en entydig tolkning i analysen då dessa enligt förutsättningarna konkurrerar om de "marginella" delarna av inkomsten.

Den andra faktorn i förklaringen av den långsiktiga konsumtionsutvecklingen, inkomstförändringen, kan till skillnad från den relativa prisförändringen inte omedelbart mätas med här tillgängliga uppgifter. Det blir heller inte fråga om att exakt söka mäta faktoremas proportioner i förklaringen.

Ett mått på inkomstförändringen, som prövats i tidigare sammanhang, se Schön 1979, 1984, är konsumtion i löpande värde per capita/daglön för jordbruksarbete, dvs. den mängd jordbruksarbete som konsumtionen av industrivaror representerade vid olika tidpunkter.⁴⁶ Denna mängd antages då positivt korrelerad med inkomsten. Måttet påverkas bl.a. av förändringar i antalet arbetsdagar under året samt inkomstfördelning. Detta har diskuterats i de tidigare sammanhangen. Men denna analysmetod kompliceras av att industrivaror, som här framförts, till viss del kan ha varit substitut till animalier. (Om animaliekonsumtionen var konstant per capita, påverkas visserligen inte måttets användbarhet, men detta är ju en av de frågor som bildar utgångspunkt för analysen.)

Den långsiktiga inkomstförändringen kommer i den avslutande delen att diskuteras från tre olika utgångspunkter - industrikonsumtionen som mängd arbete, industrikonsumtionen som försutten spannmål och, framför allt, förändringar i industrikonsumtionens känslighet för fluktuationer i spannmålspriset.

Konsumtionsvolymens kortsiktiga fluktuationer kring trenden antages vara bestämda av kortsiktiga fluktuationer i priset på spannmål respektive priset på fabriksvaror. Dessa samband prövas i en linjär regressionsmodell med syftet att få ett mera bestämt uttryck på i första hand känsligheten för förändringar i skördeutfall (spannmålspris). Modellen har formen:

⁴⁶ Schön, L., *Från hantverk till fabriksindustri. Svensk textiltillverkning 1820-1870*, Kristianstad 1979, s 65 ff, samt Schön, a.a. 1984, s 10 ff.

$$\log \frac{\text{obs}}{\text{trend}} K_t = \log a + b_1 \log \frac{\text{obs}}{\text{trend}} R_t + b_2 \log \frac{\text{obs}}{\text{trend}} F_t$$

där K = konsumtionsvolym industrivaror
R = rågpris
F = fabrikspris

Animaliepriserna har lämnats utanför modellen. Substitutionsförhållandet mellan animalier och fabriksvaror var knappast av kortsiktig natur - man valde rimligen inte mellan fläsk och snus utifrån årets relativpriser. Snarare var det fråga om långsiktiga förskjutningar i konsumtionsstrukturen. Därtill var korrelationen mellan fluktuationer i fabrikspriser och i animaliepriser hög.

2.2.4.2. Periodisering

Volymutvecklingen för konsumtionen av industrivaror per capita 1800-71 hade tre tydliga perioder, se Tabell 3. Den första sträckte sig från undersökningens inledningsår till mitten av 1820-talet. Denna period präglades av kraftiga fluktuationer i konsumtionen men trenden var obefintlig. En andra period inleddes under andra hälften av 1820-talet och sträckte sig fram till första hälften av 1850-talet. Denna präglades av stark tillväxt och svaga fluktuationer. Den avslutande perioden sträckte sig från mitten av 1850-talet till inledningen av 1870-talet. Återigen var fluktuationerna i konsumtionen starka medan trenden ökade ganska svagt.

Med denna bakgrund erhålles periodiseringen 1800-1825, 1825-1854 och 1854-1871. Dessa tre perioder i konsumtionsutvecklingen sammanfaller i det närmaste fullständigt med de tre perioder som kunnat konstateras i prisutvecklingen för vegetabilier relativt animalier, dvs. med stigande, stabilt respektive stigande animaliepris vilket också framgår av Tabell 3.

Tabell 3. Årlig procentuell förändring i trenden för konsumtion av industrivaror, rågpris, animaliepris, fabrikspris och daglön för jordbruksarbete under delperioder 1800-1871.

	1800-1825	1825-1854	1854-1871*
Konsumtion ind.varor	0.0	+ 3.9	+ 1.7
Rågpris	+ 2.2	+ 1.0	+ 0.2
Animaliepris	+ 3.7	+ 0.9	+ 1.2
Fabrikspris	+ 3.3	- 0.6	+ 0.6
Daglön jordbr.arb.	+ 5.0	+ 0.5	+ 1.2

Källa: Jörberg, a.a., Schön, a.a. 1983, Schön, a.a. 1988.

*Anm. För att visa förändringen i prisläge gentemot tidigare period anges i tabellen pristrender från 1850, eftersom vissa priser stigit starkt redan 1854.

Den första delperioden var präglad av krig med efterdyningar och det var alltså en period utan trend i konsumtionen men med kraftiga fluktuationer. Fram till 1820 utvecklades råg- och fabrikspriser i stort parallellt med en ökningstakt kring fyra procent årligen. Spannmålspriserna steg starkast under krigsåren 1807/1813 medan fabrikspriserna steg mera därefter. Under första hälften av 1820-talet föll emellertid spannmålspriserna kraftigt medan nedgången för såväl fabrikspriser som animaliepriser och daglön var betydligt svagare. Kring 1825 hade alltså ett högre relativpris på såväl fabriksvaror som animalier etablerats, vilket bildade en utgångspunkt för den följande perioden. Jämförelsen med daglönen indikerar vidare att 1820-talet var en tid av låga spannmålspriser snarare än höga fabriks- och animaliepriser.

Under den andra perioden från mitten av 1820-talet till början av 1850-talet var trenden i konsumtionen av industrivaror stark medan fluktuationerna var synnerligen svaga. Det relativa priset på fabriksvaror var också betydande, medan prisrelationen spannmål/animalier i stort var oförändrad. Livsmedelspriserna steg något gentemot daglönen, vilket kan (men inte behöver) vara en indikator på försämrade villkor för samhällets underklasser.

Denna situation med utgångspunkten i 1820-talets låga spannmålspriser och därefter ett starkt relativt prisfall på fabriksvaror är naturligtvis en del i förklaringen till den starka volymtillväxten i konsumtionen av industrivaror. Men volymtillväxten var betydligt starkare än vad bara den relativa prisförändringen kan förklara. Konsumtionen per capita av industrivaror motsvarade vid periodens slut en mer än dubbelt så stor mängd "försutten" spannmål som vid periodens början. Den motsvarade då också 160 procent mer daglönearbete per capita. Detta indikerar att betydande förändringar på efterfrågesidan skedde under perioden - att en ökad andel av den totala inkomsten användes till industrivaror.

Detta kan i princip förklaras på tre sätt: a) Inkomsterna ökade, vilket ökade marginalen för det oundgängliga. b) Fördelningen av inkomsterna förändrades så att efterfrågan på industrivaror gynnades. c) Det ökade utbudet av industrivaror ledde till förskjutningar i efterfrågan på andra produkters bekostnad, dvs. volymökningen var resultatet av substitution. Dessa förklaringsmöjligheter skall diskuteras mera längre fram.

Från mitten av 1850-talet till 1870-talets början (1854-71) präglades konsumtionsutvecklingen per capita av relativt svag tillväxt (1.7 procent årligen) medan fluktuationerna var starka. Det relativa priset på fabriksvaror gentemot spannmål upphörde, medan priset gentemot animalier och arbete (daglön) fortsatte, dock i mindre grad än tidigare. Den svagt stigande volymen industrivaror motsvarade en ännu svagare ökning i mängd arbete.

Den fallande tillväxttakten i konsumtionen av industrivaror skulle då kunna förklaras med två faktorer - dels att den relativa prisutvecklingen blev mindre gynnsam, dels att inkomstökningen totalt sett avtagit eller att förskjutningar i in-

komstfördelning och efterfrågan skett som missgynnade industrivaror. Detta diskuteras ytterligare senare.

2.2.4.3. Analys av fluktuationer

Sambanden mellan förändringen i volymen industriella konsumtionsvaror, som beroende variabel, och rågpriser samt fabrikspriser, som oberoende variabler, prövas här i en regression enligt den ovan angivna modellen. Utgångspunkten för prövningen är antagandet att industrivarukonsumtionens känslighet för förändringar i spannmålspriset ger indikationer om inkomstutvecklingen.

Med tanke på att även föregående års priser bör ha påverkat konsumtionen innevarande år, vore en modell med lag rimlig. Det råder dock hög multikollinariet mellan de oberoende variablerna. Den bästa anpassningen för samtliga perioder ges genom att använda innevarande års rågpriser och föregående års fabrikspriser (R_t och F_{t-1}).⁴⁷ Detta val kan motiveras dels då fabrikspriser med lag fångar upp ett konjunkturellt inflytande (och ger därmed godtagbara D-W-värden), dels då föregående års pris på industrivaror bör ha spelat en stor roll för att bestämma innevarande års trendavvikelse i konsumtionen eftersom importen hade stor betydelse för dessa fluktuationer, dvs. en viss tidsförskjutning bör ha förelegat mellan order och landning/registrering.

Den sålunda specificerade modellen ger följande resultat för de olika delperioderna:

1800-1825:

$$K_t = 0.000 - 0.454 R_t - 0.499 F_{t-1}$$

(0.031) (0.150) (0.180)

$$R^2 = 0.50 \quad D-W = 1.73$$

1830-1854:

$$K_t = 0.000 - 0.158 R_t + 1.039 F_{t-1}$$

(0.007) (0.057) (0.368)

$$R^2 = 0.45 \quad D-W = 1.72$$

1854-1871:

$$K_t = 0.000 + 0.161 R_t - 0.711 F_{t-1}$$

(0.029) (0.187) (0.401)

$$R^2 = 0.25 \quad D-W = 1.29$$

⁴⁷ När F_{t-1} användes i stället för F_t anger regressionen ett något lägre inflytande från fabrikspriserna på konsumtionsutvecklingen, medan rågprisernas inflytande i gengäld ökar. Detta beror på att F_t hade en något högre korrelation med K_t än vad F_{t-1} hade (0.64 resp 0.53 under den första perioden), medan R_t och F_t var svagt positivt korrelerade. R_t fångar då upp något av inflytandet från F_t på konsumtionen.

För den första delperioden blir samtliga värden statistiskt relativt starka. Koefficienterna för rågpriser och fabrikspriser har förväntade tecken och standardfelen, som anges inom parentes, ger höga T-värden. Vidare anger D-W-testet att ingen kortsiktig autokorrelation föreligger i residualen - modellen är alltså rätt specificerad.

Eftersom fluktuationerna i rågpriserna var starkare än fluktuationerna i fabrikspriserna ger inte de ovan angivna elasticitetskoefficienterna direkt uttryck för dessa båda prisers relativa inverkan på konsumtionen. Rågpriserna svarade för cirka 60 procent av modellens skattade fluktuationer i konsumtionen av industrivaror.

De klart högsta avvikelserna från modellskattningen visar konsumtionen 1810-13. Dessa år var transithandeln under kontinentalblockaden som mest omfattande. I bearbetningen av utrikeshandeln har redovisad samt skattad reexport frändragits importen. Importen blir ändå synnerligen hög dessa år. Det kan bero på att rensningen från reexport blivit otillräcklig. Det kan också bero på att själva transithandeln gav möjlighet till förmånlig import eller föranledde ökad import relativt oberoende av prisrörelserna generellt (dvs. att svenska importörers priser blev relativt bättre än vad prisindexen anger).

För den andra delperioden har regressionen utförts för åren 1830-54. Regressioner med utgångspunkt året 1825 ger dålig anpassning till de observerade (men svaga) fluktuationerna i konsumtionen. Om gränsen för regressionen flyttas fram till 1830 förstärks år för år värdena. Detta faktum (liksom att regressionssambanden försvagades under föregående period när gränsen flyttades efter 1825) kan tolkas på följande sätt: Andra hälften av 1820-talet utgjorde en periodgräns i konsumtionsutvecklingen. Det var då den ihållande tillväxten började. Fluktuationerna blev därefter totalt sett mycket svaga. Rågpriserna och fabrikspriserna behöll emellertid ett signifikant inflytande på konsumtionens fluktuationer. För rågprisernas del var detta inflytande fortsatt negativt. Påverkan var dock klart försvagad - dels var den negativa elasticiteten svagare, dels var fluktuationerna i rågpriserna svagare. Också fluktuationerna i fabrikspriserna var svagare. Deras påverkan förändrades därtill från negativ till positiv - dvs. konsumtionsökningar tenderade att sammanfalla med prisökningar. Detta kan vara resultatet av att efterfrågan kom att spela en mer aktiv roll i prisbildningen på kort sikt och/eller att ett modernt konjunkturellt element började framträda som en följd av en starkare internationell integration och en accelererad industrialisering i Nordvästeuropa.

Under 1850- och 1860-talen var fluktuationerna återigen starka. De hade därtill olikartad karaktär under respektive decennium. Under 1850-talet inträffade en stark internationell högkonjunktur då såväl priser som volymer steg - till skillnad från tidigare decennier steg också priset på spannmål - vilken följdes av en handelskris med fallande priser och volymer. Under 1860-talet inträffade två fluktuationer till följd av utbudsstörningar. Först skedde en prisstegring och volymminskning på industrivaror till följd av nordamerikanska inbördeskriget och därefter

ter en prisstegring på spannmål och en (något svagare) volymminskning i konsumtionen till följd av missväxt under några år i slutet av 1860-talet. Det är således på förhand givet att en regressionsmodell med rågpriser och fabrikspriser som förklarande variabler för industriell konsumtion ger dålig anpassning.

Förklaringsvärdet för modellen som helhet är lågt under denna period. Koefficienten för fabrikspriserna är visserligen nästan signifikant med ett T-värde strax under 2. Detta betingas dock av att fabrikspriser med lag först fångar de ganska snabba konjunkturella fluktuationerna under 1850-talet då år av höga priser och volymer följdes av år av låga priser och volymer, samt därefter den negativa relationen mellan pris och volym som rådde under 1860-talets bomullsbrist (då negativ korrelation rådde mellan K_t och såväl F_t som F_{t-1}). Dessutom är koefficienten för rågpriserna mycket svag med hög standardavvikelse. Det tidigare negativa inflytandet har emellertid ändrats till ett positivt sådant. Ett ytterligare ökat konjunkturberoende och framför allt en ökad betydelse för spannmålsexporten kan ha bidragit till detta.⁴⁸ D-W-testet anger emellertid, slutligen, att residualen innehåller en oförklarad systematik (av konjunkturell art).

Resultaten för den sista delperioden anger således att modellen inte längre är användbar för att förklara fluktuationerna i konsumtionen. I synnerhet har spannmålsprisernas inflytande blivit obestämt.

2.2.5. Konsumtionen och inkomstutvecklingen

Mot bakgrund av konsumtionsanalysen skall diskussionen återgå till de frågor som genomgången av jordbrukets produktions- och prisutveckling ställde - nämligen huruvida antagandena om ökad produktivitet i jordbruket med följande ökande inkomster och konstant animaliekonsumtion är förenliga med den relativa prisutvecklingen på spannmål och animalier.

2.2.5.1. Spannmålspriserna i långsiktigt perspektiv

Under perioden 1800-1870 flerdubblades konsumtionen av industrivaror per capita. Tre tänkbara förklaringar till tillväxten har tidigare angetts - substitution, förändrad inkomstfördelning, inkomstökning. En första fråga är då hur dessa förklaringar förhåller sig till resultaten av regressionsanalysen.

Under tillväxten minskade känsligheten för förändringar i spannmålspriserna. De första decennierna präglades således av en låg och starkt fluktuerande konsumtion av industriprodukter med ett starkt negativt beroende av spannmålspriserna. De avslutande decennierna präglades av en relativt hög och fluktuerande konsumtion med ett osäkert positivt beroende av spannmålspriserna. Perioden

⁴⁸ Den växande betydelsen för spannmålsexporten bör också ha bidragit till det - visserligen inte signifikanta - positiva sambandet mellan spannmålspriser och konsumtionsvolym. Detta kan dock knappast separeras från det konjunkturella inflytandet.

däremellan karaktäriserades av starkt stigande konsumtion med svaga fluktuationer och svagt negativt beroende av spannmålspriserna.

Utfallet av regressionsberäkningarna anger således att inkomst- och konsumtionsförhållandena såg väsentligt annorlunda ut vid mitten av 1800-talet än under dess inledande decennier. I synnerhet spannmålsprisernas minskade betydelse talar mot att den beräknade volymökningen i industriell konsumtion skulle innehålla stora inslag av substitution, t.ex. genom att marknadsförda varor ersatte produkter framställda inom hushållet. Om ökningen i den här beräknade konsumtionsvolymen enbart eller huvudsakligen vore följden av substitution - och alltså resultatet av ett relativt prisfall på de nya produkterna gentemot traditionella industriprodukter (detta inbegriper också förhållandet industrivaror-animalier om volymökningen i industrikonsumtionen lett till en sänkning av den tidigare animaliekonsumtionen) - skulle inte inkomstförhållandena ha förändrats. Då skulle rimligen heller inte känsligheten för spannmålspriserna ha förändrats.

Tidigare har hävdats att förändringar i industrivarukonsumtionens känslighet för förändringar i spannmålsprisernas fluktuationer kan orsakas av antingen förändringar i inkomstfördelningen eller förändringar i inkomstnivån generellt. En tolkning av resultatet enligt det första alternativet skulle innebära att klasser mindre beroende av spannmålspriserna (dvs. de högre klasserna) hade uppnått en större andel av konsumtionen på 1850-talet än vad de hade vid seklets början. En sådan tolkning är inte rimlig bl.a. mot bakgrund av löneutveckling och förändringar i konsumtionsmönstret vilket diskuteras i nästa avsnitt. Det är emellertid möjligt att sådana förskjutningar i inkomstfördelningen varit ett inslag i utvecklingen under kortare perioder, t.ex. under 1830-talet.

Det långsiktigt minskande beroendet av skördeutfallet indikerar i stället att inkomster och konsumtionsnivå generellt stigit. Det indikerar således att produktiviteten i jordbruket ökade. Det kan också ha varit resultatet av att fler inkomstkällor tillkommit, delvis oberoende av jordbrukets utveckling. En tillväxt för skogsbruket kan ha haft en sådan betydelse. Den industriella sektorns utveckling i vid bemärkelse kan ha haft en liknande betydelse. Denna kan emellertid i hög grad ses som en effekt av stigande produktivitet och inkomster i jordbruket. Således ökade t.ex. hantverkarnas andel av befolkningen ihållande mellan 1800 och 1870.⁴⁹ Det finns också klara indikationer på att hemslöjd och hemindustri ökade under 1800-talets första hälft, i synnerhet efter 1820-talet och då alltså i samband med den långa tillväxten i industrivarukonsumtionen.⁵⁰

⁴⁹ Beräkningen av sysselsättningen i hantverket bygger på en bearbetning av Kommerskollegii årliga serier över hantverkare, Tabellkommissionens bearbetning av tabellverkets uppgifter om stånd och villkor vart femte år samt Folkräkningarna från 1870. Mellan 1800 och 1870 ökade hantverkarnas andel av befolkningen från 1.2 till 1.8 procent. Detta innebär en årlig ökningstakt av antalet om 1.4 procent jämfört med befolkningsökningen om 0.8 procent, se Schön, a.a. 1988.

⁵⁰ En beräkning av den textila hemslöjden, vilken visar en stark ökning mellan cirka 1830 och 1855, görs i Schön, a.a. 1979. En motsvarande beräkning har gjorts för metallslöjden, vilken bygger på en beräkning av den totala produktionen, samt exporterade och vid fabriker och hantverk förbrukade kvantiteter. Skattningen rymmer naturligtvis stora osäkerhetsfaktorer men visar ett tydligt mönster

Det faktum att Sverige under denna period förvandlades från nettoimportör till nettoexportör av spannmål kan mot denna bakgrund svårligen tolkas som resultatet av sjunkande konsumtionsnivå eller som resultatet av att en större andel av befolkningen sysselsattes inom jordbruket. Utvecklingen pekar snarare mot det motsatta förhållandet. Slutsatsen är därmed att produktivitet (i meningen produktion per sysselsatt) och inkomster inom jordbruket långsiktigt steg.

2.2.5.2. Inkomstfördelning och strukturförändring

Även om volymökningen och det minskande beroendet av spannmålspriserna i industrivarukonsumtionen anger att inkomsterna ökade, kan effekten ha förstärkts om inkomsterna framför allt ökade inom de klasser som hade den största benägenheten att använda inkomstökningar till konsumtion av industrivaror. Detta skall avslutningsvis diskuteras i relation till animaliekonsumtionen under de två sista delperioderna.

Det ihållande prisfallet på industrivaror från mitten av 1820-talet kan - som tidigare framhållits - ha hållit tillbaka efterfrågan på animalier. Detta gäller i synnerhet om inkomsterna framför allt ökade inom hushåll som hade en socialt sett ganska god animaliekonsumtion. I en sådan situation är stigande inkomster, oförändrat relativpris på animalier och oförändrad animaliekonsumtion en rimlig konstellation.

Den är också rimlig mot bakgrund av pris- och löneutvecklingen. Om produktiviteten steg generellt inom spannmålsproduktionen och samtidigt priser på jordbruksprodukter ökade i förhållande till löner, bör också inkomsterna för de besuttna ha ökat. Detta gäller i synnerhet om det var fråga om ökad produktivitet per arbetsdag. Om det däremot var fråga om ökad produktivitet per sysselsatt och antalet arbetsdagar ökade till följd av ändrad organisation inom jordbruket (inklusive ökade investeringsarbeten) kan också de lönarbetandes och underklassernas inkomster ha förbättrats eller åtminstone förblivit oförändrade.

Flera faktorer tyder på att utvecklingen under 1830-talet gynnade de besuttna och framför allt de som innehade större jordegendomar med betydande inslag av lönarbete. Den starka ökningen av befolkningen i arbetsför ålder koncentrerad till underklasserna och den samtidiga tendensen till sjunkande reala daglöner har tolkats som utslag för att proletarisering och pauperisering gick hand i hand.⁵¹ Därigenom kan lönsamheten i kommersiell spannmålsodling ha gynnats enligt de samband som tidigare angetts. Vidare tyder en analys av industrivarukonsumtionens sammansättning på att högre inkomsttagare dominerade konsumtionstillväxten. Slutligen innebar i synnerhet 1830-talet en negativ prisutveckling för anima-

likartat det som gällde för den textila hemslöjden, se Schön a.a. 1987. Såväl textilslöjden som metallslöjden uppvisade dessutom ett likartat mönster som övrig industriell konsumtion men med något svagare tillväxt fram till 1850-talet och med mera uttalad stagnation därefter.

⁵¹ Utterström, a.a., s 327 och s 347 f. Montgomery, A., *Industrialismens genombrott i Sverige*, Stockholm 1947, s 15.

lieprodukterna, se Tabell 1, vilket kan tolkas som att en ökad differentiering i inkomster (en snedare inkomstfördelning) försköt efterfrågan mot å ena sidan spannmål och potatis samt å andra sidan industrivaror av högre kvalitet.

Under 1840-talet gick tendenserna i dessa avseenden - om än svagt - i motsatt riktning, vilket kan sägas ha förebådat de strukturförändringar under 1850-talet, som behandlas i nästa avsnitt.

Prisfallet på industriprodukter kunde således tillsammans med inkomstfördelningen ha bidragit till en svag inkomstelasticitet i efterfrågan på animalier under detta skede av den "agrara revolutionen". Därigenom skulle litteraturens antaganden om ökad produktivitet i vegetabilieproduktionen och en konstant animaliekonsumtion vara förenlig med prisutvecklingen - trots de tydliga indikationerna på en totalt sett stigande inkomstnivå och på stigande konsumtion av industriprodukter. Samtidigt finns emellertid de indikationer på en ökad produktivitet inom animalieproduktionen från 1820-talet som tidigare angetts - ett förmånligare relativpris på animalier hade etablerats på 1820-talet och intresset ökade för ladugården, vilket därefter ledde till att relativpriset på kreatur steg och att andelen animalieproducerande kreatur ökade. Detta skulle var förenligt med en något stigande produktion och konsumtion av animalier.

De strukturella förändringarna mellan 1850-talets och 1870-talets högkonjunkurer framstår som mycket centrala i analysen av den svenska industrialiseringens tidiga skede. I synnerhet 1860-talets senare del visar många tecken förknippade med modern strukturomvandling. Den industriella produktionen - åtminstone inom konsumtionsvaruindustrin - stagnerade samtidigt som det skedde en stark teknisk förändring. Efterfrågeförändringen inom landet var betydande och de internationella marknaderna vidgades.

I sin prishistoriska analys har Lennart Jörberg betonat de starka förändringar i prisstrukturen som skedde mellan dessa konjunkurer och framhållit att de indikerar reala strukturella förändringar - särskilt i jordbruket - som ännu är otillräckligt analyserade.⁵²

Efter 1850 steg priset på animalier betydligt både i förhållande till spannmål och till fabriksvaror. Detta kan tas som uttryck för en förskjutning mot animalier i efterfrågan vilken i sin tur har setts som betingad av stigande inkomster.⁵³ Samtidigt minskade emellertid tillväxttakten i konsumtionen av fabriksvaror avsevärt, vilket i den föreliggande analysen setts som följderna av minskat relativt prisfall och avstannande inkomstökning.

Dessa motstridiga ståndpunkter om inkomstutvecklingen kan förenas under vissa villkor. Om inkomstökningen under 1850- och 1860-talen i första hand till-

⁵² Jörberg, a.a., vol 2, s 308. Jörberg framhåller bl.a. att data om jordbrukets produktionsvolym krävs för en djupare analys. I föreliggande undersökning antas således att volymen industrivaror i konsumtionen via prisrelationer och antagna efterfrågeförhållanden kan ge indikationer om denna produktionsvolym.

⁵³ Se t.ex. Utterström, a.a., s 704.

föll dem med en förhållandevis stor marginell konsumtionsbenägenhet för animalier och en lägre för industrivaror, kan dessa motstridiga tendenser ha uppkommit.

Detta skulle innebära att inkomsterna från 1850-talet främst ökade för dem som haft en relativt låg animaliekonsumtion, dvs. de lägre inkomstklasserna. Den samtidiga starka ökningen av daglönerna stöder en sådan tanke (även om det naturligtvis inte enbart eller ens i första hand gäller daglönarnas konsumtion). Därigenom skulle den totala efterfrågan förskjutas mot animalier.

En förskjutning av likartat ursprung har tidigare framhållits inom textil konsumtion/produktion i Schön 1979. Från 1850-talets högkonjunktur skedde en betydande omstrukturering av textilindustrin. De grövre vävnaderna ökade markant sin andel av produktionen vid fabrikena. Samtidigt stagnerade såväl fabriksproduktionen av finare vävnader som produktionen inom hemslöjden - inslag som tidigare varit centrala för tillväxten. Den stigande lönenivån sågs då som en betydelsefull faktor. Den bidrog å ena sidan till ökad efterfrågan på vävnader av masskaraktär och stimulerade å andra sidan till mekanisering. Dessa förskjutningar sågs som uttryck för att inkomstökningarna för de icke-egendomsägande och de mindre egendomsägarna var betydande inom ramen för en totalt sett låg inkomstökning.⁵⁴

Också utvecklingen inom den totala konsumtionen av industrivaror gav stöd åt en sådan analys, se Schön 1984. Fram till slutet av 1840-talet hade ett litet antal varor av mer lyxbetonad karaktär dominerat tillväxten - det var produkter som finare bomulls- och yllevävnader, socker, kaffe, tobak. Från 1850-talet vidgades sortimentet av expansiva varugrupper betydligt och fick en mer alldaglig karaktär. Också utanför textilindustrin ökade då inslagen av mekanisering.

Tendenser till denna omstrukturering uppkom redan i slutet av 1840-talet. Då steg relativpriset på animalier och då ökade den reala daglönen för jordbruksarbete. Samtidigt skedde förskjutningar i den textila produktionen som förebådade 1850-talets mer omfattande förändringar. Vid klädesfabrikerna ökade det grova klädet sin andel. Vid bomullsfabrikerna skedde en förskjutning från kambrik och shirting m.m. till mollskinn och kalikå. Samtidigt ökade hemvävningen av grövre vävnader språngartat. Denna utveckling avstannade eller avmattades under 1850-talets inledande missväxtår för att därefter återkomma med förnyad styrka.

Dessa förlopp understryker det sena 1840-talets och det tidiga 1850-talets dubbla karaktär i förhållande till den tidigare periodiseringen för regressionsanalysen. Å ena sidan präglades dessa år av att den långa tillväxten från slutet av 1820-talet bestod. Å andra sidan förändrades det sociala underlaget för tillväxten, vilket förebådade de starka strukturförändringar som kom att präglade den följande perioden.

Förändringarna hade i hög grad sitt ursprung i jordbrukssamhället, där övergången mot en ökad animalieproduktion kan ha haft en självförstärkande tendens. De större jordegendomarna hade enligt Utterström en relativ fördel i en mera en-

⁵⁴ Se också Schön, L., Textilfabrikernas uppkomst i Sverige 1820-1870. Engelsk konkurrens och inhemsk förändring, *Meddelande från Ekonomisk-historiska institutionen*, nr 20 1981.

sidigt inriktad spannmålsproduktion, medan arbetssituationen vid mindre jordbruk var gynnsammare för en mera balanserad produktion av vegetabilier/animalier.⁵⁵ Den förändrade prisrelationen mellan dessa produktslag bör ha gynnat de mindre jordbrukarna. Växande intäkter inom denna kategori bör i sin tur ytterligare ha förstärkt konsumtionen av animalier.

Denna förskjutning i produktion och efterfrågan blir då en betydelsefull del i den totala omstruktureringen av svensk ekonomi under 1850- och 1860-talen, som bör ha bidragit både till marknadsförutsättningarna för den fortsatta industrialiseringen och till förutsättningarna för den fortsatta övergången mot ett mer animalieinriktat jordbruk under 1800-talets senare decennier. Den skulle därigenom också ha skapat en grundval för den relativt snabba omstruktureringen av svensk jordbruksexport från 1870-talet.⁵⁶

2.2.6. En skattning av jordbruksproduktionen 1800-1861

Den genomförda analysen har gett vid handen att litteraturens antaganden om en konstant konsumtion per capita av vegetabilier under hela undersökningsperioden samt av animalier fram till 1850-talet är möjliga att motivera men utgör närmast minimiantaganden. Den ökade sysselsättningen i industriell produktion, den ökade konsumtionen av industrivaror, det minskade beroendet av spannmålspriserna och förskjutningen socialt i denna konsumtion är alla faktorer som tyder på en stigande konsumtionsnivå. Vidare skulle redan vid en konstant vegetabiliekonsumtion inkomsten stiga per capita inom jordbruket eftersom Sverige under perioden förändrades från import- till exportland för spannmål. Mot denna bakgrund är det rimligt att antaga att trenden i konsumtionen steg svagt i fråga både om vegetabilier och om animalier.

Från 1860-talet till första världskriget varierade den årliga ökningstakten i vegetabiliekonsumtionen per capita i genomsnitt per decennium mellan 0.3 och 0.5 procent. Animaliekonsumtionen ökade betydligt starkare eller med i genomsnitt närmare en procent om året. På en lägre inkomstnivå var rimligen inkomstelasticiteten med avseende på vegetabilier förhållandevis större. För engelskt 1700-tal har Crafts antagit en relativt hög inkomstelasticitet på 0.7 procent för spannmål.⁵⁷ Hur de svenska - liksom de engelska - elasticiteterna faktiskt såg ut kan naturligtvis bara antas och varje skattning blir beroende av sådana antaganden. I denna studie antas en långsiktig ökning i konsumtionen av både vegetabilier och animalier om 0.3 procent per konsumtionsenhet 1800-1861. Detta motsvarar alltså den lägsta ökningstakten efter 1861. Vidare antas således att den samlade inkomstelasticiteten var lika för vegetabilier och animalier med tanke på den generellt lägre inkomstnivån. Vid en total årlig ökning av nationalinkomsten per capita på

⁵⁵ Utterström, a.a., s 449.

⁵⁶ Se Schön, L., Marknad och industrialisering under 1800-talet, *Historisk Tidskrift* 1985:1.

⁵⁷ Crafts, N.F.R., Income Elasticities of Demand and the Release of Labour by Agriculture during the British Industrial Revolution, *The Journal of European Economic History* 1980:1.

0.5 procent motsvarar den antagna ökningen av livmedelskonsumtionen en inkomstelasticitet strax under den som Crafts antagit för England under 1700-talet.

Trenden i konsumtionen 1800-1861 erhålles således med dessa antaganden och med en omräkning av befolkningstalet till konsumtionsenheter. Till denna trend kommer en beräkning av den årliga konsumtionen med hjälp av antaganden om priselasticiteten. De nivåhöjningar som kan förmodas för både animalier och vegetabilier efter Napoleonkrigen samt för animalier under 1850-talets andra hälft erhålles genom prisfluktuationerna, dvs. de lägre respektive högre nivåer som kan antas för undersökningsperiodens inledande respektive avslutande år kan ur skattningsteknisk synpunkt betraktas som avvikelser från trenden. Tal för produktionen av vegetabilier respektive animalier erhålles sedan med konsumtion - import + export.

2.2.6.1. Befolkningen som konsumtionsenheter

En omräkning av befolkningsantalet till konsumtionsenheter är baserad på skillnader i kaloribehov mellan olika åldersgrupper samt mellan män och kvinnor. I Bengt Holgerssons arbete om konsumtionsutvecklingen för vegetabilier 1840-1939 visas att den sk amerikanska skalan, använd i *National Income of Sweden*, ger samma utfall som den skala som senare använts av svenska hälsovårdsmyndigheter - trots betydande skillnader i viktingen för olika åldersgrupper. På grund av ofullständiga befolkningsuppgifter antar Holgersson vidare att antalet konsumtionsenheter 1840-1860 utgjorde 80 procent av totalbefolkningen i likhet med förhållandena under 1860-talet.⁵⁸ I *Historisk statistik* redovisas emellertid befolkningen vart tionde år uppdelad i femårsgrupper och kön.⁵⁹ Enligt detta underlag utgjorde antalet konsumtionsenheter (med "amerikanska skalan") följande procentuella andel av totalbefolkningen:

1800	81,0
1810	81,8
1820	80,5
1830	79,8
1840	80,9
1850	80,7
1860	80,1
1870	80,7

Det är således en variation på 2 procentenheter mellan högsta nivå 1810 och lägsta 1830, vilket är en följd av de stora födelseöverskotten mellan dessa år. Det framgår också att relationen konsumtionsenheter/totalbefolkning var ganska stabil

⁵⁸ Holgersson, B., *Cultivated Land in Sweden and its Growth 1840-1939, Economy and History*, vol XVII, 1974, s 26 f.

⁵⁹ *Historisk statistik för Sverige*. Del 1. *Befolkning*, Stockholm 1969, tabell 16 och 17.

efter 1840. De stora variationerna i befolkningens ökningstakt mellan decennierna utjämnas betydligt när befolkningen räknas om i konsumtionsenheter. I synnerhet blir skillnaderna mellan decennierna från och med 1820-talet ganska små.

De årliga talen för andelen konsumtionsenheter beräknas genom interpolation. Denna andel multiplicerad med det aktuella befolkningstalet ger tillsammans med tidigare redovisat antagande om årlig förändring den totala konsumtionens trend för såväl vegetabilier som animalier.

2.2.6.2. Fluktuationer i vegetabiliekonsumtionen

De årliga fluktuationerna i konsumtionen av vegetabilier skattas med hjälp av fluktuationerna i priset på spannmål samt med ett mått på konsumtionens (efterfrågans) priselasticitet.

För beräkningarna användes rågpriset. Härigenom bortses från möjliga substitutionsförhållanden mellan rågen och billigare sädesslag som korn och havre eller med potatisen. Detta kan motiveras av olika skäl. För det första var rågen den dominerande produkten bland vegetabilierna. Enligt Myrdals budgetberäkningar stod spannmålen för närmare 3/4 av vegetabilierna i konsumtionen vid 1800-talets mitt och av detta svarade rågen för cirka 60 procent enligt Holgersson.⁶⁰ För det andra fanns en samstämmighet i prisvariationerna dels därför att förändringar i produktionsvillkoren i hög grad gällde samtliga växter, dels därför att prisvariationer på den viktigaste produkten bör ha förskjutit efterfrågan och pris i samma riktning på möjliga substitutionsprodukter. Men år av starkt ökade spannmålspriser bör naturligtvis ha inneburit en relativt ökad konsumtion av billigare produkter som potatisen. Detta innebär då att variationerna i kalorier räknat blev mindre än variationerna i den ekonomiska volymen. De fluktuationer som här beräknas avser således volymen, och inte mängden kalorier.

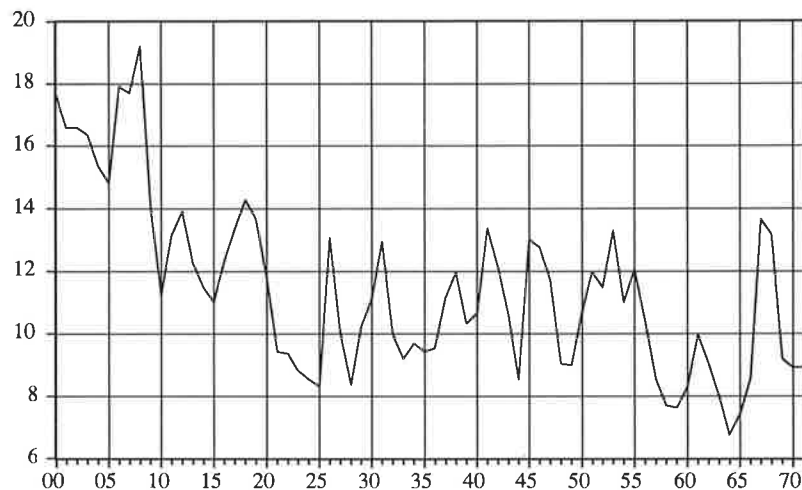
För att kunna beräkna de fluktuationer i spannmålspriset, som på kort sikt påverkade konsumtionen och som huvudsakligen var bestämda av variationer i skördeutfallet, måste rörelser i den allmänna prisnivån samt långsiktig relativ prisförändring rensas bort. Framför allt beräkningar i förhållande till den allmänna prisnivån erbjuder problem. Sammansättningen av ett sådant prisindex väcker en rad svåra frågor. I ett levnadskostnadsindex väger t.ex. spannmålen mycket tungt. Därigenom skulle fluktuationerna tendera att ta ut varandra. Också index sammansatta enbart av priser för andra produkter än spannmål ger tolkningssvårigheter. Förutom representativitetsproblem är det oklart hur rörelser i spannmålspriset påverkade andra produktpriser. Här användes i stället relativpriset rågpris/daglön, vilket kan teoretiskt motiveras och testas mot rörelser i utrikeshandeln med spannmål.

Relationen spannmålspris/daglön bör vara en god mätare på spannmålsprisets reala fluktuationer av tre skäl. För det första var utbudet av arbetskraft relativt

⁶⁰ Myrdal, G., *The Cost of Living in Sweden 1830-1930*, Stockholm 1933. Holgersson, a.a., s 34 och 39.

konstant på kort sikt. De långsiktiga förskjutningarna behandlas nedan i diskussionen om trend. För det andra fanns under hela perioden ett samband mellan skördeutfall och efterfrågan på arbetskraft. Rikliga skördar tenderade att öka efterfrågan på arbetskraft, medan knappa skördar minskade efterfrågan. Således tenderar skördefluktuationernas inverkan på detta mått att förstärkas. Parallella rörelser i spannmålspris och daglön kan då tolkas som förändringar i den allmänna prisnivån, vilket var fallet under t.ex. 1810- och 1850-talens inflationsperioder. För det tredje anger spannmålspris/daglön framför allt villkoren för de lägre klasserna i samhället, dvs. de som i varierande utsträckning var beroende av lönarbete för sin försörjning. Mot bakgrund av den efterfrågestruktur som tidigare diskuterats är det rimligt att tänka sig att konsumtionen av vegetabilier framför allt varierade inom dessa klasser, medan de med högre inkomster kunde låta mera umbärliga produkter variera i konsumtionen. Följaktligen bör relationen spannmålspris/daglön ge en god utgångspunkt för skattning av variationer i vegetabiliekonsumtionen.

Diagram 1. Relationen mellan daglön för jordbruksarbete och rågpris uttryckt som antal dagsverken per hektoliter råg 1800-1871.

Källa: Jörberg a.a., vol 1.

Som framgår av Diagram 1 indikeras de i litteraturen omvittnade dåliga skördarna i slutet av 1820-talet, i början och slutet av 1830-talet, i början och mitten av 1840-talet, i början av 1850-talet samt i slutet av 1860-talet av markerade toppar i relationen spannmålspris/daglön. Samtidigt har inflationsperioderna under 1810-talet och 1850-talets andra hälft i stort sett rensats bort. Vidare kan det här beräk-

nade relativpriset som indikation på skördeutfall och spannmålsstillgång testas mot förändringar i balansen mellan export och import av spannmål. Således bör relativt höga spannmålspriser vara förbundna med nettoimport av spannmål. Förändringar i relativpriset på spannmål har också en klart signifikant negativ korrelation med förändringar i nettot av spannmålshandeln.⁶¹ Ett enstaka år (1855) av starkt forcerad spannmålsutförsel uppvisar emellertid det motsatta förhållandet med ett ganska högt relativpris. Det är emellertid rimligt att det gynnsamma läget för spannmålsexport detta år tenderade att reducera den inhemska konsumtionen.⁶²

Prisfluktuationerna beräknas således som avvikelser från trenden i relationen rågpris/daglön. Denna visar ett långsiktigt relativt prisfall på spannmål. Antalet arbetsdagar per hektoliter råg föll från närmare 15 omkring år 1800 till 9 i början av 1860-talet. Trenden kan ses som ett av uttrycken för en ökad produktivitet i jordbruket och ökade inkomster.

Nästa steg i konstruktionen av årliga värden för vegetabiliekonsumtionen är att skatta priselasticiteten. Bengt Holgersson har beräknat konsumtionen av spannmål per konsumtionsenhet i femårsmedeltal för perioden 1840-1939. Fram till slutet av 1850-talet har han antagit en konstant konsumtion, varför hans tal för konsumtionen de inledande åren inte är användbara för en elasticitetsberäkning. Det är emellertid inte meningsfullt att beräkna elasticiteten för hela perioden fram till 1939. Elasticiteten förändrades rimligen genom inkomstökningar och relativa prisförskjutningar. Beräkning av elasticiteten har därför gjorts för perioden 1857-1879 enligt modellen:

$$\log \text{konsumtion} = \log a + b \log \frac{\text{pris råg}}{\text{daglön}}$$

En hög korrelation mellan förändringar i relativpriset på spannmål och i konsumtionen per konsumtionsenhet erhålles, $r = -0.85$. Elasticitetskoefficienten (b) erhåller värdet -0.28 .

Den låga priselasticiteten för spannmål är rimlig med tanke på spannmålets karaktär av nödvändighetsvara. Den beräknade elasticiteten innebär t.ex. att konsumtionen under missväxtåret 1867 endast sjönk med 16 procent, medan relativpriset steg 57 procent över trenden. Detta innebär naturligtvis inte att umbärandena överlag skulle inskränka sig till att vegetabiliekonsumtionen sjönk med 16 procent. Det innebär i stället att en stor del av befolkningen kunde öka sina utlägg på vegetabilier och i gengäld minska annan konsumtion eller sparande, medan

⁶¹ Korrelationskoefficienten mellan relativpriset råg/daglön och nettot i spannmålshandeln var -0.50 . Med ett års lag i priset var koefficienten -0.54 . Den markerade exporttoppen med samtidigt höga priser 1855 sänker självfallet graden av negativ samvariation. Detsamma gäller åren 1813-14 då importen var mycket hög utan motsvarande prisökningar. Detta kan bero på att importen dessa år innehåller en transithandel västerut under kontinentalblockaden. Om så är fallet blir den skattade produktionen alltför låg 1813-14.

⁶² Fridlitzius, G., *The Crimean War and the Swedish Economy, Economy and History*, vol III, 1960.

den fattigare delen av befolkningen vidkändes en desto större nedgång i konsumtionen av vegetabilier. I praktiken innebär detta att spannmålsproducenternas "överskott" (dvs. produktion-egen konsumtion) för marknaden varierade mera än skördeutfallet. Om t.ex. den förra delen av befolkningen svarade för 2/3 av konsumtionen, halverades konsumtionen för den senare delen.

Med tanke på det betydligt högre spannmålspriset under början av 1800-talet är det emellertid inte rimligt att antaga en oförändrad elasticitet under hela undersökningsperioden.

Enligt diskussionen tidigare bör en lägre inkomstnivå generellt ha gett en högre priselasticitet, dvs. möjligheterna att öka utläggerna för spannmål vid stigande priser på bekostnad av annan konsumtion eller sparande var mindre. Den fallande trenden i relationen rågpris/daglön kan, som tidigare hävdats, ses som ett av uttrycken för stigande produktivitet och inkomster. Genom att i beräkningen utgå från prisets årliga avvikelse från trenden satt i relation till prisnivån under periodens senare del, då priselasticiteten beräknats, åstadkommes en vägning av priselasticiteten som tar hänsyn till nivåförändringen i det relativa rågpriset. Prisfluktuationerna beräknas således enligt följande:

$$\frac{\text{residual}_t}{\text{nivå } 57/70}$$

Som exempel kan anges att avvikelsen från trenden 1808 i absoluta tal var lika stor som avvikelsen 1867. Den senare låg cirka 60 procent över trenden, medan avvikelsen 1808 relativt trenden endast var 39 procent. Med ovan angivna omräkningsformel tages således hänsyn till den lägre inkomstnivån och en förmodad högre priselasticitet under 1800-talets tidigare del. Följaktligen kan också en konstant priselasticitet användas i skattningsmodellen.

En modell för skattningen av den totala årliga konsumtionen av vegetabilier har därmed konstruerats enligt följande:

$$K_t = \text{trend } K_t - 0.28 \times \frac{\text{residual}_t P_{r/d}}{\text{nivå } 57/70 P_{r/d}} \times \text{trend } K_t$$

2.2.6.3. Produktionen av vegetabilier 1800-1861

Avsikten är att konstruera en indexserie över vegetabilieproduktionen 1800-1861. Beräkningen gäller den jordbruksproduktion som användes inom andra sektorer eller för slutlig konsumtion samt för export. Således ingår inte utsäde eller foder till kreatur.

Användningen inom andra sektorer än jordbruket blir lika med användning inom livsmedelsindustrin och därefter slutlig konsumtion. Detta innebär att nettoproduktionen för inhemsk användning kan skattas med hjälp av indexserien för konsumtion - import. Den totala nettoproduktionen av vegetabilier blir således lika med konsumtion - import + export.

Serier över importen och exporten av spannmål har konstruerats i ett separat arbete.⁶³ Importen bestod i stort sett uteslutande av spannmål för mänsklig konsumtion. Exporten utgjorde naturligtvis oavsett sammansättningen en del av nettoproduktionen. Problemet vid en konstruktion av en indexserie för nettoproduktionen är därför att ge volymserierna över import och export vikter i förhållande till konsumtionsvolymen.

Efter de revisioner som med ledning av Holgerssons beräkningar gjorts av vegetabilieproduktionen i *National Income of Sweden* motsvarade exporten respektive importen knappt 12 respektive 5 procent av den inhemska konsumtionen i början av 1860-talet.⁶⁴ Genom att på detta sätt relatera volymserierna över import och export till indexserien över konsumtionsvolymen, erhålles en skattning i indexform av jordbrukets nettoproduktion av vegetabilier, se Tabell 4.

Tabell 4. Jordbrukets nettoproduktion, export, import, samt konsumtion av vegetabilier 1800-1861. Konsumtionen 1861=100.

År	Produktion	Export	Import	Konsumtion
1800/04	45.6	0.1	5.8	51.3
1805/09	49.9	0.9	2.6	51.6
1810/14	51.1	0.8	8.1	58.3
1815/19	53.8	0.2	5.0	58.5
1820/24	67.4	0.1	0.2	67.5
1825/29	70.2	0.5	1.2	70.9
1830/34	72.9	0.8	0.6	72.7
1835/39	75.4	0.4	2.2	77.2
1840/44	80.2	1.2	0.7	79.7
1845/49	86.9	3.7	0.6	83.7
1850/54	86.1	3.2	3.4	86.2
1855/59	104.8	10.2	2.7	97.3
1860/61	108.6	11.6	5.1	102.1

Källa: Se text.

⁶³ Schön, L., Serier över svensk utrikeshandel 1800-1871. (manuskript), Ekonomisk-historiska institutionen, Lunds Universitet 1983.

⁶⁴ Holgersson, a.a., s 34 och 49. Lindahl m.fl., a.a., del II, s 30 ff.

Enligt denna skattning var ökningstakten i produktionen 1.4 procent om året ($R^2=0.81$). Som framgår av Diagram 2 i avsnitt 2.4., skedde en betydande nivåökning i början av 1820-talet. Produktionen under detta decennium låg närmare 40 procent högre än produktionen under 1810-talet. 1810-talets stora importöverskott av spannmål försvann och balans mellan import och export uppnåddes. Därefter fluktuerade produktionen kring en närmast konstant nivå till 1840-talets mitt, då en period av produktionsökningar - dock med kraftiga fluktuationer - följde. Från denna tid uppstod också ett växande exportöverskott.

2.2.6.4. Fluktuationer i animaliekonsumtionen

För en skattning av fluktuationerna i animaliekonsumtionen är det relativa animaliepriset mindre lämpligt att använda på grund av animaliekonsumtionens förmåda starka beroende av spannmålstillgången. Animalierna påverkas rimligen av spannmålspriset både på utbuds- och efterfrågesidan. Höga spannmålspriser leder både till minskad efterfrågan och ökade produktionskostnader. Båda dessa influenser tenderar att sänka konsumtionen men de har varandra motsatt inverkan på priset. De omvända influenserna gäller självfallet vid sjunkande spannmålspriser. Den antagna elasticiteten i efterfrågan leder till svårigheter att identifiera bakgrunden till kortsiktiga rörelser i animaliepriserna.

Även i detta fall kan relationen rågpris/daglösn användas för skattningen av fluktuationer i konsumtionen. Detta kan ses som en konsekvens av tidigare resonemang. Det relativa priset på spannmål (vegetabilier) bestämde utrymmet för annan konsumtion, däribland animalierna. Den relativt låga priselasticiteten i konsumtionen av spannmål var ett uttryck för att annan konsumtion fick variera. Detta gällde då företrädesvis på medelinkomstnivåer. Därmed kan man också antaga att animaliekonsumtionen hade en förhållandevis hög känslighet för kortsiktiga förändringar i spannmålstillgången. Detta antagande strider inte mot den tidigare slutsatsen att inkomstelasticiteten för animalier långsiktigt var ganska låg under perioden cirka 1825-55.

Liksom i fråga om vegetabilerna skedde en stor del av produktionen och konsumtionen av animalierna inom självhushållningens ram. Detta förhållande kan naturligtvis misstänkas ha minskat priselasticiteten i efterfrågan. Konsumtionen skedde då utan att omedelbart värderas med marknadspriser. Men prisfluktuationerna på spannmål har visats vara uttryck för skiftande skördeutfall. Detta indikerar följaktligen villkor som gällde också självhushållningen. Dåliga skördar innebar mindre foder vilket både reducerade kreatursbeståndet och sänkte dess avkastning. Enligt beräkningarna i *National Income of Sweden* var kreatursskötselns avkastning proportionell mot antalet foderenheter.⁶⁵ Det bör emellertid ha förelegat en tidsförskjutning i animalieproduktionen i förhållande till skördeutfallet. En dålig skörd ett år påverkade avkastningen också följande år på grund av dess in-

⁶⁵ Ibid., s 120 f. Detta bygger på en undersökning för åren 1913-17. De fysiologiska sambanden gäller emellertid rimligen också tidigare år även om strikt proportionalitet inte behöver ha förelegat.

verkan på kreatursbeståndets storlek och kvalitet. Dessutom ledde en dålig skörd till minskade lager vilket också följande år bör ha påverkat kreaturens utfodring.

En analys av korrelationen mellan fluktuationer i rågpriset och fluktuationer i animaliepriser (smör och kött) under perioden 1820-1854 (dvs. mellan inflationsperioderna) pekar på att de sammanhang som här angivits är giltiga. Rörelser i rågpriset tenderade att leda till samma, men betydligt svagare, rörelser i animaliepriserna med 1-2 års förskjutning.⁶⁶ Detta anger att utbudssambanden dominerade över efterfrågesambanden (eftersom fluktuationerna i spannmålspriserna under denna tid var utbudsbestämda) samt att skördeförändringarnas effekter på animalieproduktionen/-konsumtionen sträckte sig över ett par år. Det anger också att konsumtionen av animalieprodukter påverkades dubbelsidigt av skördeutfallet - dels genom fluktuationer i inkomsten, dels genom fluktuationer i animalieproduktionens kostnader.

Frågan blir då hur stor elasticiteten i animaliekonsumtionen var i förhållande till spannmålsprisets fluktuationer. Det är dels en fråga om hur stor del av fluktuationerna i kostnaderna för vegetabiliekonsumtionen som gick ut över animaliekonsumtionen totalt sett, dels en fråga om den värdemässiga proportionen mellan dessa delar av konsumtionen. I *National Income of Sweden* beräknas konsumtionen av vegetabilier och animalier värdemässigt till cirka 50/50 under 1860-talet⁶⁷, vilken i FU förändrats till 55/45 (se följande avsnitt). Om man antar proportionerna 60/40 för tiden före 1860-talet och den tidigare beräknade priselasticiteten - 0.28 för efterfrågan på spannmål, innebär elasticiteten -1 för animaliekonsumtionen i förhållande till spannmålsprisets fluktuationer att förändringarna i animaliekonsumtionens värde motsvarade de omvända förändringarna i vegetabiliekonsumtionens värde vid oförändrad relation animaliepris/daglösn. Animaliepriset och daglönen hade också, som tidigare visats, en hög samstämmighet i trenden. Det faktum att animaliepriserna tenderade att samvariera med spannmålspriserna men med betydligt svagare fluktuationer innebär emellertid att elasticiteten får sättas något högre än 1 för att fullständigt uppnå de omvända värdemässiga förändringarna.

Det är emellertid knappast rimligt att antaga - mot bakgrund av tidigare diskussion - att animaliekonsumtionen stod för nästan hela "bufferteffekten" för den oelastiska efterfrågan på spannmål. Detta visas bl.a. av regressionsberäkningen för konsumtionen av industrivaror och dess känslighet för spannmålsprisets variationer. Mot bakgrund av den analys, som där gjordes, är det också rimligt att antaga att elasticiteten i efterfrågan på animalier steg under periodens senare del.

⁶⁶ Korrelationen mellan residual/trend för rågpriser och för smör- resp köttpriser var följande:

	råg-smör		råg-kött
$R_t - S_t$	0.08	$R_t - K_t$	-0.02
$R_{t-1} - S_t$	0.33	$R_{t-1} - K_t$	0.31
$R_{t-2} - S_t$	0.15	$R_{t-2} - K_t$	0.27
$R_{t-3} - S_t$	-0.06	$R_{t-3} - K_t$	0.11

⁶⁷ Enligt Lindahl m.fl., a.a., del II, tabellerna 67, 72, 74 och 75.

Här antages därför en elasticitet i animaliekonsumtionen relativt spannmålsprisets fluktuationer om -0.5 fram till 1840 och därefter en stigande elasticitet upp till -0.75 år 1855.

I enlighet med diskussionen ovan antages också att spannmålsprisernas inverkan på animaliekonsumtionen sträckte sig över ett par år enligt följande viktning: 0.3 år t , 0.4 år $t+1$, 0.3 år $t+2$. Detta innebär också att det krävs en serie av goda respektive av dåliga skördar för att den antagna priselasticiteten skall få full genomslagskraft. Skattningen av animaliekonsumtionen sker följaktligen enligt följande formel:

$$K_t = \text{trend } K_t - b \left(\frac{0,3 \text{ res}_t + 0,4 \text{ res}_{t-1} + 0,3 \text{ res}_{t-2}}{\text{trend}} \right) P_{r/d} \times \text{trend } K_t$$

där b rör sig från 0.5 till 0.75 mellan 1840 och 1855.

Beräkningens resultat visar samma mönster som den relativa prisutvecklingen på animalier, vilken inte funnits med i skattningsmodellen. Prisökningarna på 1820-talet samt i slutet av 1850-talet skulle ha en motsvarighet i ökad konsumtion. Perioden däremellan kännetecknas av svagt prisfall och stagnerande eller minskande konsumtion. Detta skulle då kunna ses som en konsekvens dels av underklassernas växande andel av befolkningen, dels av en relativt svag inkomstelasticitet för animalier hos de besuttna som främst drog nytta av produktionsökningarna i jordbruket.

Importen av animalieprodukter var visserligen liten under hela perioden men den visar ett tydligt mönster gentemot den skattade animaliekonsumtionen. Under år av stigande animaliekonsumtion steg importen ännu starkare och ökade följaktligen sin andel av total konsumtion. Detta var särskilt markerat vid mitten av 1820-talet samt i slutet av 1850-talet. Under år av låg animaliekonsumtion sjönk importen mera än den totala konsumtionen. Detta mönster stämmer för samtliga markerade botten- respektive toppår utom 1842/43 och 1844/45. Rörelserna i importvolymen stöder följaktligen den skattningsmodell med utgångspunkt i rågpriserna som här använts, dvs. under de år spannmålspriserna var låga i förhållande till arbetslöner ökade efterfrågan på animalier mera än vad inhemsk produktion omedelbart klarade av att tillgodose.

2.2.6.5. Produktionen av animalier 1800-1861

Konstruktionen av en indexserie över nettoproduktionen av animalier 1800-1861 sker enligt samma principer som gällde för konstruktionen av serien över vegetabilieproduktionen. Det blir därför fråga om att tilldela serierna över import och export av animalier vikter i förhållande till serien över konsumtionen.

Utrikeshandeln med animalieprodukter var av betydligt mindre omfattning än handeln med vegetabilier. Medan exporten var helt obetydlig 1861 uppgick vär-

det av importen till cirka 3 milj kronor.⁶⁸ I *National Income of Sweden* beräknades värdet av konsumtionen (inklusive livsmedelsindustrins förbrukning) av animalier till 93.7 milj kronor. Importen skulle således detta år utgöra drygt 3 procent av den totala konsumtionen. Volymserierna över import och export kan således relateras till indexserien över konsumtionen, varigenom en serie för produktionen erhålles.

Tabell 5. Jordbrukets nettoproduktion, export, import samt konsumtion av animalieprodukter 1800-1861. Konsumtionen 1861=100.

År	Produktion	Export	Import	Konsumtion
1800/04	46.2	0.1	1.7	47.8
1805/09	45.9	0.1	1.3	47.1
1810/14	52.0	0.1	0.9	52.8
1815/19	53.5	0.1	1.7	55.1
1820/24	60.2	0.1	1.3	61.5
1825/29	65.2	0.0	2.1	67.3
1830/34	66.6	0.0	1.3	67.8
1835/39	71.3	0.0	1.4	72.7
1840/44	70.9	0.0	1.3	72.1
1845/49	75.1	0.1	0.8	75.8
1850/54	76.4	0.0	0.7	77.1
1855/59	84.3	0.1	1.9	86.0
1860/61	99.5	0.2	2.6	102.3

Källa: Se text.

De starkare fluktuationerna i importvolymen än i den skattade konsumtionsvolymen medför också att produktionen fluktuerade något mindre än konsumtionen. Det mönster för utvecklingen som tidigare konstaterades för konsumtionen gäller emellertid också för produktionen även om förändringen mellan perioderna blir någon procentenhet lägre.

2.2.6.6. Investeringar i djurbestånd 1800-1861

NI beräknade jordbrukets årliga investeringar i kreatur från årlig förändring i jordbruksstatistikens uppgifter om bestånd från och med 1865 samt med motsvarande prisserier ur markegångstaxorna. Därtill gjordes kompletteringar av bl.a. antalet renar från landshövdingeberättelserna (Lhb) och för perioden 1860-1865

⁶⁸ Detta är enligt den värdering i löpande pris som gjorts i arbetet om utrikeshandeln, Schön, a.a. 1983.

använde sig NI av Lhbs femårsuppgifter för en uppskattning av förändringar i hela kreatursstocken.

Uppgifter om djurbeståndet föreligger från 1805 i Tabellverket. Prästerna hade då ålagts av Tabellkommissionen att vart femte år lämna uppgifter om det ungefärliga antalet hästar, oxar, kor, ungboskap och får. Uppgifterna lämnades till 1820.⁶⁹ Uppgifterna i Tabellverket ersattes från 1818/22 av uppgifter i femårsberättelserna som därtill innefattade svin. Från och med 1856/60 års berättelse gavs instruktioner att endast uppge antalet vinterfödda djur och nivån sänktes påtagligt ifråga om antalet ungboskap, får och svin.⁷⁰

I FU har serien för respektive djur från Tabellverket 1805-1820 länkats till de följande i Lhb med relationen mellan 1820 års respektive 1818/22 års uppgifter. Därefter har årlig trendförändring för respektive djur 1805-1851/1855 beräknats. 1856/60 års värden har alltså utslutits ur beräkningen, då dessa inte är helt jämförbara med de tidigare. Beräkningen gav följande årliga procentuella förändringstakter:

hästar	0.22
oxar	0.77
kor	0.65
ungboskap	0.68
får o getter	0.57
svin	0.55

Med dessa trendvärden har serier för respektive djurslag extrapolerats bakåt från 1861 till 1800. Denna serie innehåller alltså inte några volymmässiga fluktuationer till följd av skördeutfall eller dylikt. Den tjänar endast syftet att ge rimliga nivåer för investeringar netto i djurbestånden.

Den årliga tillväxttakten för nötboskap låg enligt dessa uppgifter kring 0.65 procent. För får och getter samt svin var ökningstakten aningen lägre. Den tidigare skattningen av animalieproduktionen angav en genomsnittlig årlig tillväxttakt på cirka 1 procent under samma period. Ökningen i avkastning per djurenhet skulle då ligga kring 0.3-0.4 procent om året med den något högre nivån för svinen och den lägre för nötboskap. Dessa resultat kan jämföras med de förändrade prisrelationer mellan kor och kött respektive svin och fläsk, som tidigare analyserats. Mellan 1810 och 1860 steg priset på kon relativt priset på kött med i genomsnitt 0.35 procent om året. För svin var relativprissteget till fläsk ytterligare något högre. De tillväxttakter för djurbeståndet, som erhålles från uppgifterna i Landshövdingeberättelserna, stämmer således utomordentligt väl med, å ena sidan,

⁶⁹ *Statistiska Meddelanden, Ser. A. Band VI:4*, Minnesskrift med anledning av den svenska befolkningsstatistikens 200-åriga bestånd av Statistiska centralbyrån, Stockholm 1949, a 181.

⁷⁰ *Historisk statistik för Sverige, Del 2, a.a.*

skattningen av animalieproduktionen och, å andra sidan, den relativa prisutvecklingen samt uppgifterna om ökat intresse för ladugårdsskötsel från omkring 1820.

Årliga värden för investeringarna i djurbeståndet har erhållits genom att kvantiteterna kombinerats med Jörbergs prisserier för oxar, kor, får och grisar. För hästar respektive ungboskap har NIs priser 1861 extrapolerats med hjälp av prisindex för oxar respektive kor.

2.2.7. Sammanfattande synpunkter om konstruktionerna 1800-1861

De uppfattningar som finns i litteraturen om en konstant vegetabilie- och animaliekonsumtion per capita från 1800 fram till 1850-talet har i analysen visat sig vara minimiantaganden som utgångspunkt för en skattning av förändringstakten i jordbrukets nettoproduktion. Uppfattningar om en jordbruksomvandling med ökad produktion per sysselsatt inom sektorn i kombination med utvecklingen inom utrikeshandel och industri samt de relativa prisernas förändring indikerar istället en viss stegring i konsumtionsstandarden under 1800-talets första hälft. Antagandet i denna skattning innebär således att konsumtionen av livsmedel per capita ökade med mindre än 10 procent mellan 1820-talets början och början av 1860-talet. Detta är också ett försiktigt antagande i meningen att de trendmässiga förändringarna under denna period av omfattande omvandling var små. Men varje analys på grundval av här redovisade konstruktioner bör naturligtvis ha seriernas bakgrund i åtanke. Fluktuationerna i serierna har med olika tidsförskjutning konstruerats utifrån fluktuationerna i rågpris/daglönen. Dessa fluktuationer visade en god överensstämmelse med bl.a. litteraturens uppgifter om skördeutfall samt med rörelser i utrikeshandeln både med spannmål och animalieprodukter. De visar också ett rimligt sammanhang med förändringar i konsumtionen av industrivaror och med befolkningsförändringen. Fyra karaktäristiska perioder framträder:

1) Under de båda inledande decennierna av 1800-talet rådde en låg produktions- och konsumtionsnivå - i synnerhet gäller detta för animalier. Konsumtionen av vegetabilier hölls bättre uppe bl.a. tack vare höga importöverskott. Denna karaktäristik av situationen stämmer väl överens med dels den låga nivån i konsumtionen av industrivaror, som därtill hade en hög känslighet för fluktuationer i rågpriiset, dels med de låga födelseöverskotten. De höga spannmålspriserna innebar att en stor andel av totala inkomster gick till livsmedel, och då främst spannmål, vilket minskade utrymmet för annan konsumtion. De bör också ha hämmat befolkningstillväxten.

2) Under 1820-talet nåddes höga tal för såväl produktion som konsumtion per capita av de båda livsmedelsslagen. Bakgrunden var en utbudsförskjutning, som tidigare höga priser bidragit till, och kanske också osedvanligt goda skördar. Denna karaktäristik stämmer väl överens med övriga förändringar. I utrikeshan-

deln med spannmål nåddes balans. Relativpriset på animalier steg betydligt medan konsumtionen av industriprodukter började sin långa tillväxt i slutet av decenniet. Även de reala daglönerna steg avsevärt och födelseöverskotten nådde sin högsta nivå.

3) Under 1830-talet och fram till slutet av 1840-talet stagnerade konsumtionen av vegetabilier samt produktionen och konsumtionen av animalier per capita. Där emot steg produktionen av vegetabilier vilket då var liktydigt med att ett exportöverskott av spannmål uppkom. Stagnationen i konsumtionen av livsmedel rimmar väl med en uppfattning att den ökande sociala differentieringen var förbunden med en något sjunkande levnadsstandard för de växande underklasserna (med en övergång till billigare livsmedel av mindre ekonomisk volym) och samtidigt stigande inkomster för de besuttna, vilket avsatte sig i växande konsumtion av industrivaror samt en intensifierad skiftesrörelse. För 1830-talet är detta också förknäat med ganska låga födelseöverskott.

Det bör emellertid påpekas att stagnationen eller tendensen till nedgång i konsumtionen under 1830- och 1840-talen - som alltså är en konsekvens av skattningens modellen med råpris/daglön som utgångspunkt för fluktuationer - kan ha blivit alltför uttalad. Nedgången är delvis en konsekvens av den antagna höga konsumtionsnivån under 1820-talet. Även om en hög nivå under 1820-talet är rimlig enligt diskussionen ovan, kan nivån naturligtvis ha blivit skattad något för högt. Vidare kan det ha varit så att en ökning av antalet arbetsdagar i samband med den "agrara revolutionen" skapat en nedåtgående bias i förhållandet mellan daglön och spannmålspris, vilket då inte skulle motsvaras av samma nedgång i inkomster och konsumtion. Om så var fallet bör nivåerna under 1830- och 1840-talen (i synnerhet under det senare decenniet eftersom denna ökning av antalet arbetsdagar rimligen var en kontinuerlig process) höjas något gentemot 1820-talet.

4) Från slutet av 1840-talet och mera markerat under andra hälften av 1850-talet steg både produktion och konsumtion - särskilt produktionen av vegetabilier och konsumtionen av animalier. Detta är i linje med en situation av stigande reallöner, växande födelseöverskott samt ökat exportöverskott av spannmål. Den samtidiga låga tillväxttakten i konsumtionen av industrivaror med en förskjutning mot enklare produkter kan då förklaras av att inkomsterna framför allt ökade inom samhällets lägre klasser med en hög efterfrågeelasticitet för i synnerhet animalieprodukter.

Den skattning som här gjorts av jordbrukets produktion samt konsumtionen av livsmedel kan därmed sägas stämma väl överens vad gäller långsiktig trend och periodisering med det bredare material som analyserats. Förhållandet mellan de behandlade faktorerna kan mycket preliminärt renodlas inom ramen för två långa cykler - denna "modell" gör självfallet inte anspråk på att ge någon generell för-

klaring till jordbrukets utveckling utan endast att framlägga vissa systematiska drag i förhållandet mellan de faktorer som här diskuterats.

Under perioder av höga spannmålspriser i förhållande till arbetslöner (1800-talets inledande decennier, 1830-talet) tilltar kommersialiseringen av jordbruket och investeringarna ökar, främst i nyodling. Detta leder på några års sikt till en förskjutning i efterfrågan på arbetskraft samt i utbudet av spannmål. Relativpriset på spannmål faller medan reala löner stiger. Investeringarna avtar. Efterfrågan förskjuts mot animalier. Samtidigt ökar familjebildningen och födelseöverskottet växer. Därigenom skapas ett utgångsläge för en ny cykel. Denna startar dock på en högre nivå då tekniska och organisatoriska förändringar i jordbruket lett till varaktiga produktivetsökningar. Den andra cykeln - från 1830-talet - förstärks av en ökad extern efterfrågan på spannmål. Under slutet av den andra cykeln, dvs. från 1850-talet, minskar de här studerade faktorernas betydelse för helhetsförloppet (fr.a. minskar det relativa spannmålsprisets betydelse). 1850- och 1860-talen blir en omvandlingsperiod då utvecklingen länkas in i nya banor med ökad utrikeshandel, ökad animalieinriktning i jordbruket och modern industrialisering.

2.3. Revision av tidigare historiska nationalräkenskaper

Indexserierna för nettoproduktionen av vegetabilier och animalier samt för investeringar i djurbeståndet 1800-1861 skall i det följande kopplas samman med serier baserade på tidigare historiska nationalräkenskaper. Sådana serier finns huvudsakligen i två arbeten: Erik Lindahls, Einar Dahlgrens och Karin Kocks *National Income of Sweden 1861-1930* (NI) samt Östen Johanssons *The gross domestic product of Sweden and its composition 1861-1955* (ÖJ). Det senare arbetet utnyttjade i hög grad beräkningar till underlag för Olof Lindahls arbete "Sveriges nationalprodukt 1861-1951" (OL) och två skrifter av Einar Dahlgren med produktionsstatistiska beräkningar av nationalinkomsten under 1930-talet.⁷¹

I detta avsnitt ges först en kort redogörelse för serierna i NI och ÖJ. Därefter behandlas principerna för redovisningen i FU i förhållande till dem i NI och ÖJ. De revideringar, som företagits i FU av de tidigare nationalräkenskapsserierna för jordbruket, redovisas och detta leder fram till konstruktionen av sammanhängande serier för vegetabilie- och animalieproduktionen.

2.3.1. Beräkningen i National Income of Sweden

NI utgör det grundläggande arbetet inom konstruktionen av nationalräkenskaper vilket också gäller serierna för jordbrukssektorn. NI har för tiden 1861-1930 konstruerat serier för produktionen i kvantiteter och i löpande priser samt för fördelningen av produktionen på användningsområden. Vidare har sektorns

⁷¹ Lindahl m.fl., a.a., Johansson, a.a., Lindahl, a.a., Dahlgren, E., Produktionsstatistisk uppställning av Sveriges nationalinkomst 1930-1934, *SOU 1936:18*, Appendix 1, samt dens., PM med vissa beräkningar angående nationalinkomstens storlek, Bilaga B till Statsverkspropositionen 1941.

bidrag till nationalinkomsten (dvs. förädlingsvärdet) beräknats genom att insatser från andra produktionssektorer och från importen dragits ifrån det löpande produktionsvärdet.

Kvantitetsserierna över produktion och användning bygger huvudsakligen på jordbruksstatistiken kompletterad med uppgifter företrädesvis från Tull- och Traktatkommitténs utredningar företagna under 1920-talet.

NI framhåller den tidiga jordbruksstatistikens brister i synnerhet i fråga om vegetabilieproduktion. För serierna över skördarna för tiden 1861-1912 använde NI de data som Ernst Höijer redovisade på Tull- och Traktatkommitténs uppdrag.⁷² Höijer hade i sitt arbete konstaterat den stora osäkerheten i jordbruksstatistiken, särskilt vad gällde uppgifterna om arealen odlad jord. Vidare framhölls bristerna i skördeuppgifterna i BiSOS då utsädesmängder kombinerades med korntalsuppgifter från tidigare år. Dessa skördeuppgifter reviderades inom SCB då Hushållningssällskapens utsädesmängder kombinerades med motsvarande års korntalsuppgifter från Årsväxtberättelserna. De senare var genomgående något högre än de som Hushållningssällskapen hade uppgivit. SCBs revision innebar emellertid en mycket liten förändring av nivån för vegetabilieproduktionen (genomsnittligt 3 procents höjning) och ingen förändring av trenden utan endast förändring av de årliga fluktuationerna.

Vidare fann NI stora inslag av schablonmässiga uppgifter 1921-26, dvs. mellan 1910-talets intensivundersökningar och 1927 års jordbruksräkning. Av dessa skäl gjordes vissa revisioner av jordbruksstatistikens uppgifter.

Bland annat med hänvisning till bristfälliga uppgifter utelämnades ett flertal grödor från beräkningen, t.ex. hö, halm, bete, lin, hampa, tobak. Detta kunde motiveras med att produkterna i fråga antingen var insatsvaror inom den egna sektorn eller var kvantitativt obetydliga och följaktligen mycket lite påverkade storleken på sektorns bidrag till nationalprodukten.

Beräkningen av animalieproduktionen byggde dels på jordbruksstatistikens uppgifter om kreatursstockens storlek, dels på uppgifter i utredningar om avkastningstalen. Uppgifterna om antalet vid årets slut underhållna kreatur, som med denna specificering från 1850-talets slut lämnades i Lhb och 1865-1912 årligen av Hushållningssällskapen, anser NI (med ledning av Höijers bedömning⁷³) vara i stort sett tillförlitliga. 1913-1930 beräknas den årliga förändringen i kreatursstocken på grundval av 1910-talets intensivundersökningar och följande husdjursräkningar vilka företogs 1920, 1927 och 1930.

NIs avkastningstal byggde primärt på beräkningar av Fahlbeck för 1880-talet, Låftman för åren kring 1910 och Tull- och Traktatkommitténs bearbetningar av dessa samt Höijers för 1920-talet. För de viktigare kreaturslagen nötboskap och svin gav dessa underlag för att anta något stigande avkastningstal över perioden 1861-1930, medan avkastningen av hästar, får, getter och höns hölls konstant.

⁷² Höijer, E., Tabeller till belysning av det svenska jordbrukets utveckling 1871-1919 jämte anmärkningar. *Tull- och Traktatkommitténs utredningar och betänkanden V*, Stockholm 1921.

⁷³ Höijer, a.a., s 112.

För den ekonomiskt viktigaste produkten, mjölken, skattades avkastningen i en mera elaborerad modell. För perioden 1913-1930 fanns Kontrollföreningens statistik över mjölkavkastningen per ko att tillgå. Under denna period var överensstämmelsen mellan serierna över mjölkavkastningen respektive fodermängden per ko synnerligen stor. För perioden 1861-1912 förelåg vidare punktvisa uppskattningar av mjölkavkastningen per ko, vilka av Tull- och Traktatkommittén sammanjämkats till en skattad serie 1871-1913 med basen 1913 gemensam med Kontrollföreningens inledningsdata. NI konstruerade ett index över fodermängden per ko uppbyggt av Jordbruksstatistikens uppgifter om produktion av hö samt av övriga foderväxter. Överensstämmelsen mellan dessa skattade serier var även mycket god. NI använde därför en indexerad årlig serie över fodermängd per ko för att extrapolera serien över mjölkavkastningen från 1913 tillbaka till 1861.

2.3.2. Östen Johanssons beräkning

ÖJs historiska nationalräkenskaper innebar i första hand att NIs serier fördes vidare till 1955. De innehåller emellertid även några betydande revideringar av NIs tal. ÖJ ger mycket knapphändiga upplysningar om revisionerna men de är i huvudsak hämtade från Olof Lindahls (OL) jordbruksserier vilka i sin tur grundats på data från Jordbrukskalkylen och Jordbruksnämndens utredningar under 1930-talet. Metoden för OLs revision uppges ha varit följande: NIs serier har med motsvarande metoder och material förlängts fram till 1939 och satts i relation till Jordbrukskalkylens uppgifter om nettoproduktionen inom sektorn (dvs. exklusive produktion för löpande insatser inom sektorn). Detta innebar i princip samma beräkning som Ernst Dahlgren redovisat fram till 1939.⁷⁴

NIs nivåer befanns vara alltför låga både inom vegetabilie- och animalieproduktionen. Vad gällde vegetabilierna höjdes fördelningen till omedelbar konsumtion med ledning av Jordbruksnämndens undersökningar av konsumtionen. I fråga om animalierna beräknades högre avkastningstal än de NI använt. Dessa nivåförändringar av NIs serier, som alltså innebar en anknytning till den moderniserade jordbruksstatistiken, fördes tillbaka till 1861, d v s NIs tillväxtförhållanden inom jordbrukets olika delar berördes inte av revisionen. ÖJs serier kom således att ligga 10-15 procent högre i nettotalen än NI.

Ytterligare en betydande förändring gjordes av ÖJ relativt NI. Istället för att betrakta skörden som producerad under konsumtionsåret, infördes en post lagerförändringar som utjämnade skillnaden mellan det aktuella årets skörd på produktionssidan och föregående års skörd på användningssidan. Denna lagerpost blev framför allt stor under år med kraftiga pris- och/eller skördefluktuationer.

⁷⁴ Johansson, a.a., s 163, Lindahl, O., a.a., s 14 ff.

2.3.3. Beräkningen i FU

För konstruktionen av serier följer FU principer såväl från de moderna nationalräkenskaperna och JK som från ÖJ och NI. I FU beräknas produktionen exklusive insatserna för löpande förbrukning inom den egna sektorn, vilket ansluter till de principer som beräkningarna i JK och NR följer. Det utsäde och det kreatursutfoder som framställts inom sektorn ingår följaktligen inte i jordbrukets produktionsvärde i FU. Produktionsvärdet blir då lika med summan av produktionen för investeringar inom jordbruket, för insatser inom industrin, för konsumtion samt för export. Det kan framhållas att beräkningarna i NI och ÖJ delvis är gjorda netto, då produktionen av betydande insatser i boskapsskötseln som hö, halm och bete eller i vegetabilieproduktionen som gödsel har uteslutits även i dessa arbeten. Den revidering av NIs/ÖJs serier, som blivit resultatet på denna punkt, är mycket enkel - produktionsvärdet har minskats med den del som fördelats till löpande användning inom den egna sektorn.

Behandlingen av jordbruket enligt principen ett enda företag påverkar inte storleken på dess bidrag till nationalprodukten men väl relationerna mellan bidragen från jordbrukets olika tillverkningsgrenar. Bidraget från animalieproduktionen ökas på vegetabilieproduktionens bekostnad då rimligen sektorns egna insatser från den senare grenen väge tyngst. Det är dock en rimlig princip för beräkningen när totala inkomster eller förbrukning av produktionsresurser behandlas med utgångspunkt från slutlig användning av produkterna.

Det bör påpekas att den nettoproduktion, som erhålles, inte är lika med jordbrukets förädlingsvärde. Det senare framkommer då man dragit av också värdet av de produktionsinsatser i jordbruket som kommit från andra sektorer och från importen. Detta behandlas i kapitel 5.

I FU användes vidare NIs princip om att skörden antages producerad under konsumtionsåret. Lagerförändringar ingår heller inte i övrigt i de historiska nationalräkenskaperna. ÖJ har naturligtvis visst fog för årliga lagerförändringar. De introducerar emellertid besynnerliga fluktuationer i både brutto- och nettotalen då delar av produktionen och insatserna inom jordbruket värderas till olika års priser. Det gäller i synnerhet vid häftiga förändringar i prisnivåerna som fallet var under åren kring 1920. Genom att beräkna nettoproduktionen i ÖJ från användningssidan (dvs. utifrån fördelning till investeringar, till konsumtion, till insatser inom industri och till export respektive år) elimineras inflytandet från dessa lagerfluktuationer och erhålles serien för nettoproduktionen.

Slutligen bildar ÖJs serier utgångspunkten i ett väsentligt avseende - nämligen för nivån för nettoproduktionen. Som framgått höjdes kvaliteten i jordbruksstatistiken påtagligt från slutet av 1930-talet och i samband med de moderna nationalräkenskapernas tillkomst. Av det skälet tar det föreliggande arbetet några av sina beräkningsmässiga utgångspunkter i dessa räkenskaper. ÖJs serier i löpande priser för perioden 1939-1950 är baserade på Jordbrukskalkylen. Eftersom varken ÖJ eller OL - som delvis är utgångspunkt för ÖJ - inte redovisar några delaggregat av jordbruksproduktionen, har serierna före 1939 fått rekonstrueras för

att också möjliggöra vissa revideringar liksom att anknyta serierna för tiden före 1861. För detta ändamål har separata serier för vegetabilieproduktionen och animalieproduktionen skapats.

2.3.3.1. Anpassningen till JK 1938/39 och till NR från 1950

ÖJs nettoproduktion, dvs. fördelningen till investeringar inom den egna sektorn, insatser inom industrin, konsumtion samt export, överensstämmer väl med JKs tal från 1938/39 för jordbrukets samlade inkomster. Vid basåret ligger ÖJs värde cirka 1 procent över JK. Nivån för ÖJ 1939 accepteras därför som utgångspunkt för konstruktionen av serierna i löpande värden.

ÖJs tal i början av 1950-talet är lägre än NRs (cirka 10 procent). Sådana nivåskillnader mellan de historiska och de moderna nationalräkenskaperna har emellertid varit vanliga också inom andra sektorer. I dessa fall gäller principen att den långa historiska serien anger nivån. Det föranleder således ingen höjning av den beräknade nivån för jordbruksproduktionen. Det är emellertid av betydelse att förändringstakterna i ÖJs och NRs serier överensstämmer mycket väl, se tablå:

Procentuell förändring i produktion exklusive insatser i egen sektor

	ÖJ	NR
1950-1951	10.8	10.9
1951-1952	9.6	8.3
1952-1953	6.2	6.7
1950-1953	28.8	28.2

Mot denna bakgrund kan NRs serier länkas till ÖJs år 1950 och på så sätt erhålles en serie över hela jordbruksproduktionen 1950-1980.

Frågan är då hur de tidigare serierna i NI förhåller sig till ÖJs serier och till nivåerna i JK. Som framgått ovan reviderade ÖJ flera av NIs beräkningar. Varken ÖJ eller OL redovisade emellertid sina beräkningar. De redovisade heller inte sammansättningen av produktionen. Serierna behöver därför rekonstrueras med utgångspunkt från NI och prövas mot JK och ÖJ. Därför görs i FU en fortsättning av NIs serier fram till 1939. Samma material och samma metoder användes som i NI. Nettoproduktionen av vegetabilier beräknas utifrån jordbruksstatistikens kvantiteter för vete, råg, korn, havre, blandsäd, baljväxter, potatis och sockerbeter och av animalier från Juréens kvantitetsuppgifter för produktionen av storboskap, kalvar, hästar, svin, får, ägg och mjölk. Priser hämtas från Ljungbergs

prishistoria och från *Jordbruksekonomiska Meddelanden*.⁷⁵ Beräkningen ger följande jämförelse:

	JK 1938/39	FU enligt NIs metod 1939
vegetabilier	316	291
animalier	1047	935
totalt	1363	1226

Beräkningen visar att vegetabilieproduktionen behöver höjas cirka 10 procent och animalieproduktionen cirka 14 procent för att man med JKs proportioner mellan tillverkningsgrenarna skall nå ÖJs tal för 1939.

Då NIs produktion (exklusive insatser i egen sektor) av vegetabilier respektive animalier samt förlängningen av NIs serier höjs med dessa koefficienter, uppnås nära överensstämmelse med ÖJs motsvarande tal 1931-1939 samt under basårsperioderna 1929/31 och 1910/12. Däremot är de årliga skillnaderna mellan serierna betydande under åren av våldsamma prisfluktuationer i samband med första världskriget.

Beräkningen ger alltså stöd för att NIs serier, med ovanstående revision av nivåerna för vegetabilie- och animalieproduktionen, kan kopplas till ÖJs serier 1930. De visar också att man med NIs beräkningsmetoder undviker de kraftiga fluktuationer i talen för jordbruket som ÖJs metoder introducerar.

2.3.3.2. Revisionen av vegetabilieproduktionen 1861-1911

En omfattande diskussion har förts om jordbruksstatistikens uppgifter angående den odlade arealens storlek och de därpå grundade beräkningarna av vegetabilieproduktionen under 1860-talet och följande decennier. Dessa beräkningar har också reviderats betydligt i FU.

NIs beräkningar grundades på Höijers tabeller över jordbruksproduktionen. Höijer använde SCBs revideringar av Hushållningssällskapens uppgifter. Dessa revideringar bestod främst i att de årliga utsädesmängderna kombinerades med relevanta årliga korntal, vilka därtill utgick från kronofogdarnas korntalsuppgifter som sändes in till SCB från 1874. Utsädesmängderna var emellertid beräknade med en konstant relation till arealuppgifterna 1871-1910. Skördeuppgifterna kom därigenom att spegla inte bara jordbrukets utveckling utan också den fortlöpande statistiska revisionen. Medan den totala arealökningen angavs vara 1350000 ha, uppgavs nyodlingen endast till 465000. Skillnaden kunde bero på antingen en för

⁷⁵ Juréen, L., Sveriges jordbruksproduktion och försörjning med livsmedel, (manuskript), Stockholm 1957. Ljungberg, J., *Priser och marknadskrafter i Sverige 1885-1969. En prishistorisk studie*, Lund 1990. *Jordbruksekonomiska Meddelanden*, Statens jordbruksnämnd.

låg ursprungsnivå eller för låga nyodlingstal. Höijer framhöll vidden av detta statistiska problem, men han angav ingen lösning på det.⁷⁶

Den statistiska revisionen kartlades av Jörn Svensson, som visade att den kontinuerliga ökningen av den totala arealen i statistiken var starkt beroende av lokala öknings av arealuppgifter i samband med de genomförda intensivundersökningarna. Svensson löste emellertid inte problemet med att korrigera jordbruksstatistiken.⁷⁷

Detta blev utgångspunkten för Bengt Holgerssons granskning av jordbruksstatistikens skördeuppgifter. Holgersson skattade spannmålsproduktionen utifrån en modell för konsumtionen och med fördelning till utsäde och kreatursfoder samt med hänsyn till lagringsförluster och utrikeshandel. Han fann att denna produktion nära överensstämde med en produktionsutveckling som skulle följa av att arealen tillbakaräknades utifrån uppgiven nyodling före 1910-talet, dvs. justerades bakåt för de lokala statistiska revisionerna. Holgerssons slutsats var därför att hela differensen mellan den statistiska arealökningen och den uppgivna nyodlingen berodde på alltför låga ingångsvärden 1865. Följaktligen skulle såväl areal som produktion höjas med cirka 30 procent för 1860-talet, ett tillskott som därefter minskade i takt med att den statistiska revisionen företogs.⁷⁸

Holgerssons beräkning av den odlade arealens utveckling i relation till den officiella statistikens uppgifter läggs i FU till grund för en omräkning av NIs data för vegetabilieproduktionen. Holgersson fann ingen grund för att ändra proportionerna mellan växtslagen, utsäden, korntal, fördelningen på användning till kreatursfoder och till mänsklig konsumtion etc. Följaktligen innebär den förändrade arealen en proportionell höjning av nettoproduktionen av vegetabilier (dvs. exklusive utsäde och foder) med drygt 30 procent på 1860-talet och därefter en minskad höjning ned till 0 procent 1910/12.

Serien över mjölkproduktionen i NI har vidare ifrågasatts av Jan-Åke Staffansson.⁷⁹ NIs beräkningar grundade sig på antalet kreatur enligt jordbruksstatistiken och på en serie över mjölkavkastningen per ko som extrapolerats utifrån den beräknade foderproduktionen. Staffansson framhåller bl.a. att denna konstanta relation mellan utfordring och mjölkavkastning är föga trolig för en period då en betydande kvalitetsökning av djurbeståndet skedde. Mindre djur var mindre effektiva mjölkproducenter i förhållande till utfordringen. Staffansson beräknade således en högre tillväxttakt i mjölkproduktionen och sänkte nivån på 1860-talet cirka 20 procent. För hela animalieproduktionen skulle den lägre nivån för mjölkproduktionen innebära en sänkning med cirka 10 procent och för jordbrukets totala produktion en sänkning med cirka 5 procent. Den reviderade vegetabilieproduktionen i FU ger emellertid en proportionell ökning också av foderproduktionen på

⁷⁶ Höijer, a.a.

⁷⁷ Svensson J., *Jordbruk och depression 1870-1900*, Lund 1965.

⁷⁸ Holgersson, a.a.

⁷⁹ Staffansson, J-Å., *Svenskt smör. Produktion, konsumtion och utrikeshandel 1861-1913*, Lund 1995.

cirka 30 procent i början av 1860-talet jämfört med NIs tal och i kombination med Staffanssons synpunkter om en lägre avkastning per foderenhet har serien över mjölkproduktionen behållits oförändrad i FU.

2.3.3.3. Nya prisserier 1861-1912

För perioden 1861-1912 använde NI markegångstaxorna som priser för jordbruksprodukterna. Dessa hade bearbetats och sammanställts i *The Cost of Living*.⁸⁰ En mera omfattande bearbetning av markegångsmaterialet har därefter gjorts av Lennart Jörberg i hans svenska prishistoria. I FU användes de prisserier Jörberg redovisar för vegetabilie- och animalieprodukter.

Detta innebär en smärre revidering av NIs serier med en sänkning av nivån i inledningen av perioden. Det gäller i synnerhet för vegetabilier, för vilka nivån i löpande värde därigenom blir cirka 5 procent lägre än de skulle ha blivit med NIs priser på 1860-talet. För animalieprodukterna blir motsvarande sänkning obetydlig på mindre än 1 procent.

2.4. Sammanfattning om serier över vegetabilie- och animalieproduktionen

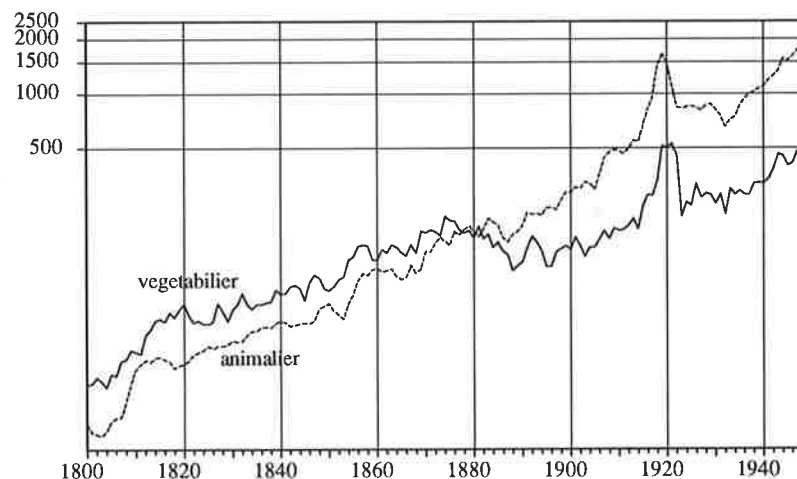
Den skattade jordbruksproduktionen i FU omfattar beräkningstekniskt tre delar: vegetabilier för användning utanför sektorn, animalier för användning utanför sektorn samt investeringar i sektorns djurbestand. Konstruktionen av de båda första serierna kan sammanfattas på följande sätt:

Vegetabilier. För tiden 1861-1950 har kvantitetsserier hämtats från NI och SOS. Avdrag för utsäde och foder har gjorts enligt de principer som använts i NI. Under perioden 1861-1910 har kvantiteterna justerats enligt Holgerssons revision av den odlade arealen. Löpande värdeserier har erhållits med hjälp av priser för grödorna hämtade från Jörberg, NI, Ljungberg och *Jordbruksekonomiska Meddelanden*. Nivån i serien har justerats i förhållande till Jordbrukskalkylen 1938/39 vilket inneburit en uppräknig av nettoproduktionen av vegetabilier med 10 procent. För tiden 1800-1861 har en indexerad volymserie konstruerats utifrån antaganden om trender och priselasticiteter prövade i en analys av litteratur, relativa priser och konsumtion av industriella produkter. Löpande värdeserie har erhållits med priser från Jörberg och med anknytning till nivån för serien från 1861.

Animalier. Kvantitetsserier för animalieprodukter under perioden 1861-1950 har hämtats från NI till 1930 och från Juréen 1930-1939 samt från SOS 1939-1950. Prisserier har erhållits från Jörberg, NI, Ljungberg och *Jordbruksekonomiska*

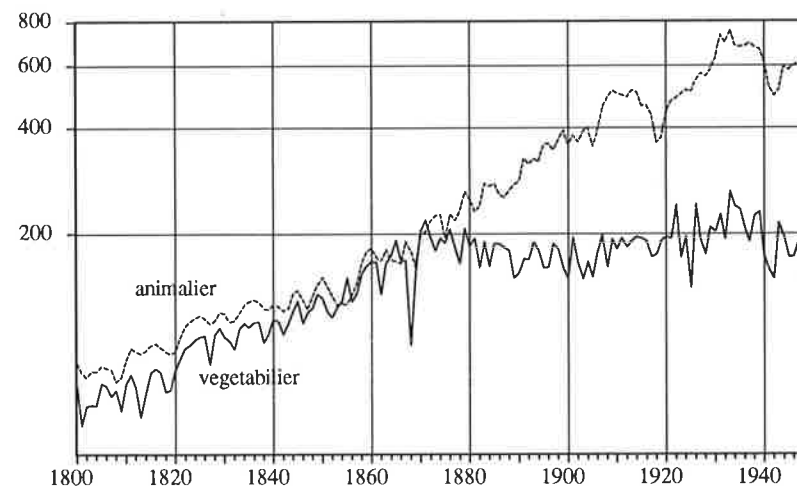
⁸⁰ Myrdal, a.a.

Diagram 2. Produktionen av vegetabilier respektive animalier 1800-1950. Löpande priser. Miljoner kronor.

Källa: Se text.

Diagram 3. Produktionen av vegetabilier respektive animalier 1800-1950. Fasta priser. Prisnivå 1910/12. Miljoner kronor.

Källa: Se text.

meddelanden. Nivån i serien har justerats i förhållande till animalieprodukternas nivå i Jordbrukskalkylen, vilket inneburit en höjning med 14 procent. För tiden 1800-1861 har förfarandet följt samma principer som i konstruktionen av serien för vegetabilieproduktionen.

I Diagram 2 och 3 åskådliggörs serierna för vegetabilie- och animalieproduktion i löpande respektive fasta priser (om fastprisberäkning se Kapitel 6). Vid jämförelse av de båda grenarnas betydelse inom jordbruksproduktionen bör understrykas att serierna avser vegetabilie- respektive animalieproduktion för användning utanför den egna sektorn, och således inte inbegriper t.ex. utsäde, foder eller gödsel.

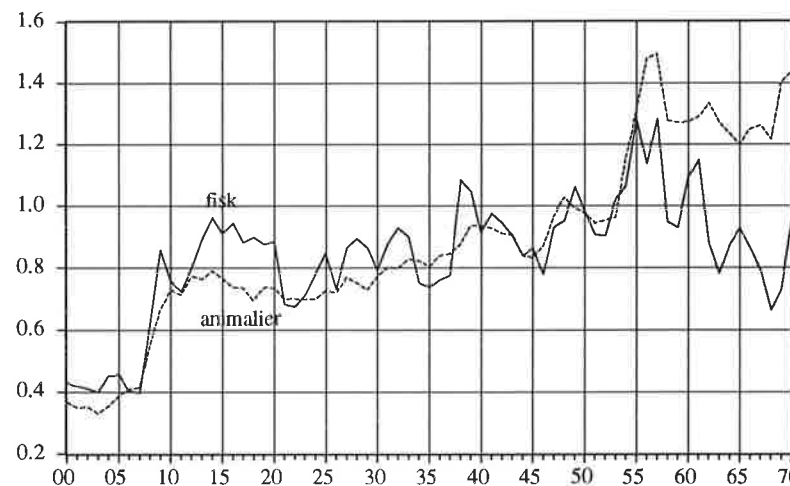
3. Produktionen inom jordbrukets binärningar i löpande värden 1800-1880

3.1. Trädgårdsskötsel och fiske

Inga förändringar har vidtagits i FU av NIs eller ÖJs serier efter 1861 för produktionen inom binärningarna trädgårdsskötsel och fiske. ÖJs serier har 1950 sammankopplats med motsvarande serier i NR för perioden 1950-1980. NIs och ÖJs serier är för övrigt identiska 1861-1930. Detta beror främst på att underlag för betydande revideringar i form av forskning saknas. Men det beror också på att dessa binärningar totalt sett betyder ganska litet för sektorns produktionsvärde. För tiden före 1861 har också det enkla antagandet gjorts att volymen inom respektive binärning följt utvecklingen för vegetabilier och animalier - alltså att trädgårdsskötseln följt vegetabilieproduktionens utveckling och att fisket följt animalieproduktionens.

I synnerhet för fiskets del kan ett sådant antagande diskuteras och ifrågasättas eftersom denna verksamhet i betydligt mindre grad än trädgårdsskötseln konkurrerade med jordbruket om produktionsresurser. Vidare kunde fisk fungera som ersättning för jordbrukets animalieprodukter. Prisutvecklingen på fisk och på jordbrukets animalier ger emellertid visst stöd för antagandet om en parallell utveckling för fisk och animalier, åtminstone till 1850-talet.

Diagram 4. Prisindex för fisk och animalieprodukter 1800-1871. 1848/50=1.

Mellan 1800 och 1855 var nämligen prisrelationen oförändrad. Först under slutet av 1850-talet förändrades denna då priset på animalier ökade avsevärt relativt priset på fisk, vilket indikerar förskjutningar av efterfrågan som rimligen fick betydelse för utvecklingen under följande decennium.

Studier av fisket och dess relation till jordbruket både ifråga om volymer och relativa priser skulle emellertid kunna innebära en betydande kvalitetshöjning av nationalräkenskapsserierna. Det är naturligtvis särskilt viktigt om serierna skall användas till mera ingående analyser av sektorns egen utveckling.

3.2. Skogsbruk

3.2.1. Statistiken över skogsbruket

Statistiken över produktionen inom skogsbruket är ännu knapphändigare och osäkrare än den för jordbruket. Skogsbruket tas med i den offentliga statistiken från 1870, då Skogsstyrelsens berättelse Skogsväsendet bildar serie i BiSOS. Denna innehåller dock främst uppgifter om bestämmelser och förordningar samt förvaltningen av statens skogar. Om produktionen ges endast virkesuppgifter från kronoskogarna samt enstaka osäkra uppskattningar av total förbrukning. Denna serie övergår från 1911 i berättelsen för Kungl. Domänstyrelsens förvaltning inom SOS. Under slutet av 1800-talet företogs också utredningar om skogsbruket mot bakgrund bl.a. av en befarad brist på skogsråvara för en expanderande industri och befolkning.⁸¹ Hållpunkter med mera preciserade skattningar åstadkoms emellertid i samband med de drastiska förändringarna i försörjningen med bränslen under de båda världskrigen. Statliga bränslekommissioner inrättades för att skapa översikt över hela skogsbrukets kapacitet och för att reglera användningen av skogsråvaran. Kommissionernas arbeten utvärderades i följande statliga utredningar som också innehöll beräkningar över den totala användningen av skogsbrukets produkter.⁸² En egentlig och fortlöpande statistik för skogsbruket skapades under 1940-talet, då serien över Domänverket kompletterades med *Det enskilda skogsbruket* inom SOS. På grundval av producentdeklarationer till bränslekommissionen under andra världskriget skapades serier tillbaka till 1938 över hela skogsbrukets produktion av sågtimmer, massaved och brännved. Uppgifterna om uttagen till vedbränsle innehöll naturligtvis fortfarande betydande osäkerheter, men en relativt heltäckande statistik över både jordbruk och skogsbruk hade ändock skapats från denna tidpunkt. Detta hade också samband med

⁸¹ Underdånigt betänkande af den för utredning angående lämpliga åtgärder för främjande af den enskilda skogshushållningen af Kungl. Maj:t den 6 oktober 1896 förordnade komité, Stockholm 1899.

⁸² *Bränsleförbrukningen åren 1913-1917 vid industriella anläggningar, kommunikationsanstalter samt allmänna verk och inrättningar. Specialundersökning av kommerskollegium*, Stockholm 1918. *SOU 1922:14*. Statsmakterna och bränsleanskaffningen under krigsåren. Av bränslekommissionen avgiven berättelse över dess verksamhet åren 1917-1921, Stockholm 1922. *SOU 1956:58*, Bränsleförsörjningen i atomåldern. Betänkande avgivet av bränsleutredningen 1951, Del II, Stockholm 1956.

det ökade intresset för makroekonomi liksom för produktions- och inkomstutvecklingen på landsbygden. Från 1951 samlades sedan uppgifterna över skogsbruket i *Skogsstatistisk årsbok*.⁸³

Mot bakgrund av de stora bristerna i statistiken för skogsbruket före slutet av 1930-talet har konstruktioner av serier över skogsbruket i tidigare historiska nationalräkenskaper liksom i de föreliggande utgått från användningssidan. Principen har varit att kvantitetsserier för produktionen skapats genom att beräkna total förbrukning inom landet av skogsbruksprodukter och att tillföra handelsbalansen med sådana produkter, varefter kvantitetsserierna kombinerats med pris- eller värdeserier för skogsbrukets produkter som vanligen konstruerats med utgångspunkt från priser eller produktionsvärden hämtade från användningssidan.

3.2.2. Beräkningen i tidigare nationalräkenskaper

NI tog en av sina utgångspunkter i en studie av användningen av skogsbrukets produkter under perioden 1925/27 genomförd av Ingenjörsvetenskapsakademien.⁸⁴ Undersökningen visade att industrin dominerade med cirka 2/3 av användningen. Därutöver spelade hushållen en stor roll med drygt 1/5. Exporten utgjorde endast någon procent av den totala användningen. Av dessa användningsområden tog NI med större delen av industrins användning, hushållen samt exporten i sin skattning. Den kom att omfatta cirka 90 procent av användningen 1925/27. Brist på uppgifter ledde till att framför allt byggnadsverksamhetens användning av obearbetat timmer (cirka 5 procent av total användning för skogsbruket 1925/27) samt industrins användning av vedbränsle (cirka 2 procent av totalen vid samma tid) lämnades utanför skattningen. NI framhöll dock särskilt att industrins användning av vedbränsle under extrema förhållanden kunde vara betydande, som t.ex. under första världskriget, då den beräknades till 10 procent av total användning.

Beräkningen av skogsbrukets produktion för industrin utgick från uppgifter om produktionen inom de tre dominerande användningsområdena sågverken, massbruken och träkolningen. För sågverkens del omfattade konstruktionen av serier över råvaruförbrukningen huvudsakligen tre steg. För det första justerades serierna över produktionskvantiteter för inslag av dubbelräkning av ohyvlade och hyvlade trävaror. Med utgångspunkt från en undersökning av kommerskollegium reducerades produktionskvantiteterna med 20 procent tillbaka till 1896. För tiden dessförinnan, då statistisk redovisning av sågverkens produktion saknades, hade NI skapat sådana serier i arbetet med industrisektorn på grundval av exporten av sågade trävaror och skattad produktion för hemmamarknaden. Dessa serier var utan dubbelredovisning av ohyvlade och hyvlade trävaror. För det andra beräknade NI med ledning av ovannämnda undersökning av kommerskollegium att 2.10 kubikmeter gick åt till en kubikmeter sågade trävaror. Även denna relation

⁸³ *SOS Det enskilda skogsbruket 1942-1950*, *SOS Skogsstatistisk årsbok 1951-*

⁸⁴ Lindahl m.fl., a.a., del II, s 147 ff.

hölls konstant. Visserligen förmodades en långsiktig övergång mot klenare virkesdimensioner ha givit ett växande spill, men å andra sidan hade den tekniska utvecklingen med finare sågklingor verkat i motsatt riktning. Mot den bakgrunden kunde ett antagande om konstant relation motiveras. För det tredje, slutligen, konstruerades ett prisindex för timmer 1861-1904 utifrån en fast relation till ett exportprisindex för sågade trävaror. Detta gjordes mot bakgrund av en nära relation mellan timmer- och brädpriser 1904-1930. Sammantaget innebar dessa konstruktioner att timmerförbrukningen i löpande priser för tiden före 1896 utgjorde konstant 70 procent av sågverkens produktion i löpande priser.

Förfarandet vid skattningen av vedförbrukningen i löpande priser vid massa-bruken var likartat. För denna bransch förelåg från 1868 uppgifter i industristatistiken om produktionskvantiteter och värde. Från 1886 var produktionen fördelad på mekanisk och kemisk massa och från 1898 delades den kemiska massan upp i sulfat och sulfat. Åtgången av ved till de olika slagen av massa skilde sig åt betydligt, i synnerhet mellan mekanisk och kemisk massa, enligt utredningar gjorda inom Tull- och Traktatkommittén. NI använde sådana åtgångstal som konstanter för respektive massaslag. För de tidiga perioderna, då redovisningen var mindre specificerad, beräknades de olika massaslagens andelar enligt respektive proportioner under de första åren med specificerade uppgifter. Detta innebar naturligtvis en växande osäkerhet tillbaka i tiden. Å andra sidan var den totala produktionen då liten och massabrukens roll som användare av skogsbrukets produkter obetydlig. Skattningen av förbrukningen av massaved i löpande priser gjordes på liknande sätt som i fråga om timmerförbrukningen vid sågverken, nämligen med en konstant relation mellan vedens och massans värde - i detta fall enligt de relationer för mekanisk massa, sulfat- respektive sulfatmassa som förelåg på 1920-talet.

Träkolsproduktionen skattade NI utifrån uppgifter om åtgången i bergshanteringen. Denna skattning gav alltför låga nivåer i synnerhet under 1860- och 1870-talen, framhöll NI. Man menade emellertid att detta spelade mindre roll eftersom nationalinkomstens storlek inte påverkades utan endast relationen mellan industri-sektorns respektive skogsbrukets bidrag till inkomsten. För att skatta vedåtgången till träkolsproduktionen beräknades vidare ett avdrag för trækol producerad av avfall vid sågverken. Uppgifter från 1903 och de följande åren angav denna till cirka 25 procent av total trækolsproduktion. Avfallsproduktionen bedömdes vara obetydlig kring 1875 för att därefter successivt stiga till de 25 procenten 1903. Med en konstant relation om 1,3 kubikmeter timmer för 10 hektoliter trækol erhöles så en skattning av skogsbrukets råvarubidrag till trækolsproduktionen. I löpande priser beräknades skogsråvaran utgöra konstant 60 procent av trækolsproduktionens värde med ledning av undersökningar av produktionskostnader 1913 och 1926.

Hushållens användning av bränsle varierade betydligt över tiden och inom landet, konstaterades i NI. Långsiktigt minskade användningen generellt till följd av teknisk utveckling med mera effektiva uppvärmningsformer och med sprid-

ningen av fossila bränslen i samband med industrialisering och urbanisering. Vidare var användningen av vedbränsle större i norra Sverige än i södra Sverige liksom den var större på landsbygden än i staden under inverkan av skillnader i klimat och tillgång. Nivåer för per capita förbrukningen inom de olika grupperna erhöles från en levnadskostnadsundersökning för år 1923. På grundval av olika samtida utredningar och beräkningar erhöles NI hållpunkter för den långsiktiga utvecklingen mellan 1861 och 1930. Dessa hållpunkter gav en gemensam trend på olika nivåer för de fyra grupperna stad och landsbygd i norra respektive södra Sverige. Med befolkningstalen erhöles så en serie för nationell förbrukning. Med utgångspunkt från prisserier baserade på markegångstaxor i det parallella arbetet *The Cost of Living in Sweden 1830-1930* skapades också skilda prisserier för norra och södra Sverige. Eftersom priserna till stor del var från städer eller större samhällen och inkluderade transporter och handelsmarginal reducerades prisnivån med 50 procent för skattningen av skogsbrukets vedproduktion.

I allt väsentligt behöll ÖJ de skattningar som NI svarat för fram till 1930. Enda förändringen är att ÖJ från 1912 inkluderade också industrins vedbränsle, dvs. från den tidpunkt Kommerskollegiums specialundersökning gav sådana uppgifter, vilka följdes av industristatistikens uppgifter om förbrukat bränsle. ÖJ gjorde emellertid inget försök att beräkna denna förbrukning tillbaka i tiden. För perioden 1931-1955 följde vidare ÖJ de principer som NI använt med skogsbrukets produktion skattad utifrån industriproduktionen medan serien över hushållens förbrukning grundades på Konjunkturinstitutets bedömningar.⁸⁵

3.2.3. Beräkningen i FU

FU följer principiellt samma uppläggning som NI och ÖJ med beräkning av skogsbrukets produktion utifrån användningen. FU innebär dels vissa revisioner av NIs/ÖJs serier, dels konstruktion av serier tillbaka till 1800. En redogörelse ges nedan i båda dessa avseenden för respektive användningsområde.

NIs beräkningar av sågverkens produktion reviderades i Schön 1988 fram till 1900.⁸⁶ Skälet till denna revision var huvudsakligen att NI anknöt sina index för skattning av sågverkens hemmamarknad (byggnadsverksamhet, träförädlings-industri) till diskrepansen mellan industristatistikens sågverksproduktion och exporten år 1896, dvs. det första året sågverken togs med i statistiken. I Schön 1988 visades att en betydande mängd små lokalt inriktade sågverk saknades under de första åren. Nivån för hemmamarknadsproduktionen och därmed för hela sågverksproduktionen höjdes således tillbaka till 1861. Därmed kom också byggnadsverksamhetens trävaruanvändning att mera fullständigt inbegripas i beräkningen. Vidare beräknades sågverkens produktion tillbaka till 1800 med

⁸⁵ Johansson, a.a., s 165; Lindahl, O., a.a., s 16 f.

⁸⁶ Schön, a.a. 1988, s 37 ff.

motsvarande nya index för hemmamarknaden samt med exporten av sågade trävaror.⁸⁷

FU gör samma antaganden som NI om det kvantitativa förhållandet mellan sågtimmer och sågade trävaror. Övergången mot finbladiga sågar antas ha motverkat effekterna av klenare timmerdimensioner i takt med sågverksindustrins och skogsbrukets expansion. Däremot revideras värdeberäkningen för skogsbrukets timmer avsevärt.⁸⁸ Med 1904 års uppgifter om sågtimrets andel av de sågade trävarornas värde som bas har denna andel fått variera 1800-1904 utifrån prisrelationen mellan sågtimmer och bräder. Från sågtimrets värde har också flottningskostnaderna dragits. Beräkningen ger den rimliga bilden att sågtimrets andel av den slutliga produktens värde sjönk något under 1800-talets första hälft (från omkring 50 till omkring 40 procent) för att från 1860-talet till 1880-talet öka med 15-25 procentenheter. Denna utveckling återspeglar ett förlopp där en tidig expansion för skogsindustri placerade omvandlingstrycket på sågkapaciteten och därefter på transportkapaciteten för att slutligen leda till ett vidgat skogsbruk med ett generellt stigande relativt timmerpris. Detta innebär således att i löpande priser blir skogsbrukets bidrag till nationalprodukten under decennierna före 1870-talet förhållandevis lägre än om en konstant prisrelation använts.

Ifråga om produktionen av träkol har NIs begränsning till bergshanteringen behållits (om övrigt industribränsle, se nedan) men beräkningen har reviderats med utgångspunkt från Arpis undersökning av järnhanterings träkolsförsörjning.⁸⁹ Denna ger en nivå som med cirka 75 procent överstiger NIs för det tidiga 1860-talet. Beräkningen har från samma utgångspunkt förts tillbaka till 1800 och bygger då också på en omfattande rekonstruktion av produktionen inom bergshanteringen i Schön 1988. För beräkningen av vedförbrukningen för träkolet har dock NIs uppgifter använts oförändrade. I beräkningen av träkolsproduktionens värde har emellertid Jörbergs prisserier använts istället för NIs extrapolering av tackjärnspriserna. Därigenom sänks nivån för träkolsserien generellt, dvs. prisstegringen på bränslet var under hela 1800-talet betydande. Likaledes har Jörbergs prisserier för ved använts för att beräkna skogsbrukets bidrag till träkolsproduktionen i löpande priser.

Den övriga industrins användning av vedbränsle har skattats genom att den totala bränsleanvändningen beräknats utifrån en fast relation till förädlingsvärdesvolymen inom industrin exklusive bergshanteringen före 1913 och från denna bränsletotal har den beräknade användningen av stenkol dragits. Återigen föreligger faktorer som långsiktigt verkat i båda riktningarna. Å ena sidan ökade mekaniseringen och användningen av värmeenergi inom industrin, å andra sidan

⁸⁷ I Lundgren, N.G., *Skog för export. Skogsarbete, teknik och försörjning i Lule älvdal 1870-1970*, Umeå 1984, redovisas en beräkning av skogsindustrins förbrukning av skogsråvara 1870-1940, Bilaga 6 s 223 f. Denna beräkning är dock knuten enbart till exporten av trävaror och massa, varför tillväxten i Lundgrens serie 1870-1900 blir avsevärt större än i FU.

⁸⁸ Se Schön, a.a. 1988, s 142 f.

⁸⁹ Arpi, G., *Den svenska järnhanterings träkolsförsörjning 1830-1950*, Stockholm 1951.

förbättrades energitekniken inte minst under inflytande av en betydande relativ prisstegring på veden. Det förhindrar naturligtvis ändå inte att skattningen är mycket osäker. Bränslet inom andra industrigrenar än bergshanteringen utgjorde emellertid en liten del av helheten i synnerhet under 1800-talets första hälft. I början av 1800-talet beräknades bergshanteringen svara för en 20-30 gånger så stor vedförbrukning som industrin i övrigt. Hundra år senare var bergshanterings förbrukning endast cirka 2-3 gånger så stor som förbrukningen inom den övriga industrin.

För hushållens träbränsleanvändning, för vilken uppgifterna troligen är ännu osäkrare än för industrins användning, har NIs tillvägagångssätt och beräkningar följts i FU. Således har beräkningen förts tillbaka till 1800 med samma metodik som i NI och med antagande om långsiktigt konstant nivå i förbrukningen av ved per capita mellan 1800 och början av 1860-talet. Det senare antagandet kan motiveras med att andra bränslen än ved ännu inte hade vunnit spridning och att en konstant konsumtion var rimlig vid relativt måttlig prisstegring på ved och en måttlig generell inkomstökning.

Däremot har beräkningen i ÖJ av träbränsleanvändningen under andra världskriget reviderats i FU. Med ledning av SOU 1956:58, som beräknar den totala avverkningen för träbränslen under kriget, och med Ljungbergs prisserier för ved har fördelningen till hushållen höjts avsevärt. Det innebär också en höjning av skogsbrukets produktion totalt under andra världskriget. I detta sammanhang kan påpekas att resultaten från de utredningar, som i efterhand granskade bränsleanvändningen under det första världskriget, ingått i underlaget för NIs beräkningar och att de följaktligen inte föranlett ytterligare revisioner i FU.

NIs och ÖJs beräkningar av massabrukens förbrukning av ved samt av exporten av skogsbrukets produkter, slutligen, har inte ändrats i FU. För tiden före 1870 är exportserierna för skogsbruket hämtade från ett separat arbete i de historiska nationalräkenskaperna om utrikeshandeln.⁹⁰

Från 1950 har serien över skogsbrukets produktion i NR anknutits till den i FU enligt de principer som redovisats för jordbruket. Därigenom har en serie för skogsbrukets produktion 1800-1980 skapats.

⁹⁰ Schön, a.a. 1983.

4. Fördelning av produktionen inom jordbruk med binärningar på användningsområden 1800-1950

Det grundläggande arbetet för att åstadkomma serier över fördelningen på användningsområden av produktionen inom jordbruk med binärningar utfördes av NI för tiden 1861-1930. Uppläggningen i NI följdes sedan av ÖJ som endast gjorde några mindre förändringar i anslutning till de revisioner av produktionens storlek som gjorts. Detta omdöme gäller i hög grad också för FU, som i huvudsak följer NIs principer för fördelningen.

Användningsområdena för sektorns produktion är totalt fem i NI och ÖJ: insatser i jordbruket, investeringar i jordbruket, insatser i industrin, konsumtion och export. Det första området bortfaller ur FU, eftersom jordbruksproduktionens värde, som tidigare framhållits, beräknats exklusive egna insatsvaror (utsäde och foder). Det andra området, investeringarna i jordbruket, består uteslutande av förändringarna i kreatursstocken. Exporten beräknas utifrån uppgifterna i utrikeshandelsstatistiken. Det återstår då endast att fördela återstående produktion till industri och till konsumtion.

4.1. Fördelningen i NI och ÖJ

NIs beräkning kan i korthet beskrivas på följande sätt:⁹¹ För samtliga vegetabilier gjordes avdrag för utsäde enligt de proportioner som angavs i jordbruksstatistiken. Av spannmål fördelades återstående produktion exklusive export mellan foder och industri. Denna beräkning gjordes något olika för de olika sädesslagen. För vete och råg beräknades användningen till foder med andelar för respektive sädesslag utifrån utredningar inom Tull- och Traktatkommittén. De årliga andelarna varierade något utifrån skördeutfallet indikerat av priserna. Återstoden gick till industrin. En mindre del av denna mängd gick till brännvinsbrännerier och stärkelsefabriker i relation till produktionen vid dessa. Huvudsakligen fördelades emellertid vete- och rågproduktionen till kvarnarna och på detta sätt skattades kvarnindustrins produktion. För korn och havre gjordes beräkningen omvänt. Användningen inom industrin beräknades utifrån bryggeriers respektive grynfabrikers produktion medan återstoden fördelades till foder. Vidare användes ytterligare en metod för potatisen. Industrins användning beräknades utifrån produktionen vid brännerier och stärkelsefabriker. Konsumtionen antogs vidare vara konstant 150 kg per capita på landsbygden och 100 kg per capita i städerna. Återstoden gick till foder - dock med en nedre gräns på 15 procent av potatisskörden. Vid dåliga skördar minskades således konsumtionen. Bönor och ärter fördelades mellan konsumtion och foder enligt fasta proportioner, medan sockerbetor uteslutande gick till industrin.

⁹¹ Lindahl m.fl., a.a., del II, s 16 ff och s 84 ff.

Inom animalieproduktionen var industrins andel av användningen mindre och denna beräknades uteslutande från industristatistikens uppgifter om produktionen vid garverier, exportslakterier och mejerier. Insatserna från jordbruket i form av hudar, grisar och mjölk beräknades utgöra fasta andelar av motsvarande branschens produktionsvärde. För mjölken beräknades vidare användningen till utfodring utifrån tidigare beräkning av kreatursstockens utveckling och från uppgifter i Höijer och Tull- och Traktatkommittén om utfodringen av kalvar. Återstoden av animalieproduktionen fördes till konsumtionen. Detta innebar att såväl slakt som vidare bearbetning av animalieprodukter, liksom av vegetabilieprodukter för konsumtion, blev en del av hushållsarbetet (avlönat eller oavlönat).

Produktionen i trädgårdsskötseln fördelades uteslutande till konsumtionen. Detta gällde också för fisket före 1891. Efter denna tidpunkt fördes en del till industrin motsvarande 45 procent av produktionsvärdet inom fiskindustrier. För skogsbruket, slutligen, gavs fördelningen naturligt av de olika serierna över produktionen, vilka konstruerades utifrån beräkningar av användningen inom hushåll och industri.

ÖJ gjorde relativt små justeringar av NIs fördelningsserier. Justeringarna var i huvudsak relaterade till uppräknigen av produktionens värde i samband med anslutningen till Jordbrukskalkylen på 1930-talet. Med hänvisning till OL:s beräkningar på grundval av Jordbruksnämndens konsumtionsundersökningar höjdes således nivån för konsumtionen av vegetabilier med 20 procent. Vidare gjordes en uppräknig av insatserna i industrin av animalier (hudar).⁹²

4.2. Fördelningen i FU

FU har i princip följt NIs fördelning samt de justeringar av denna som ÖJ gjorde. Serierna i FU ansluter således till NI och ÖJ då det gäller den beräknade mängden insatser i jordbruket, vilken alltså uteslutits ur de föreliggande serierna. Vidare anslutes till ÖJ vad gäller relationer mellan industriinsatser och konsumtion i fördelningen av den inhemska användningen av vegetabilier respektive av animalier. Denna princip gäller även för tiden 1861-1912, då en betydande revision av vegetabilieproduktionen gjordes. Revisionen gav en proportionell ökning av inhemska fördelningsposter (förutom av industriinsatser och konsumtion också av de här utelämnade posterna utsäde och foder). En motsvarande revision av produktionen inom livsmedelsindustrin gjordes inom HNS för industrisektorn. För tiden före 1861 har fördelningen till industriinsatser beräknats för vegetabilier och för animalier enligt respektive relation till industriernas produktion, varvid återstoden (exklusive exporten) fördelats direkt till konsumtionen. De kvantitativt mest betydelsefulla av dessa industrier, kvarnar och brännerier, skattades för övrigt i Schön 1988 utifrån den totala konsumtionen av vegetabilieprodukter.⁹³

⁹² Johansson, a.a., s 163 ff.

⁹³ Schön, a.a. 1988, s 51 ff.

För skogsbruket har de företagna revisionerna av NIs och ÖJs serier på de olika områdena lett till motsvarande revisioner av serierna över fördelningen. Denna fördelning har givits genom konstruktionen av produktionsserier utifrån användningssidan och föranleder således ingen ytterligare kommentar.

För fisket anger NI ingen fördelning till export, vilket ej heller ÖJ anger. I NIs uppställning över utrikeshandel redovisas emellertid export av färsk fisk.⁹⁴ Denna har följts i FU och kopplats till exporten av färsk fisk i SOS *Handel* från 1930. Fördelningen till konsumtion har minskats i motsvarande mån.

Som helhet kan sägas att industrins andel av vegetabilieprodukterna låg ganska konstant kring 80-85 procent under hela perioden 1800-1950. Vidareförädlingen till mjöl, gryn eller drycker var således tidigt specialiserad. Samtidigt innebar den ökade potatisodlingen en växande fördelning direkt till konsumtion. Inom övriga områden av sektorn ökade däremot industrins andel. Av animalieprodukter svarade industrin endast för ett par procent av jordbrukets avsättning under hela första hälften av 1800-talet. Därefter skedde emellertid en mycket markant tillväxt fram till 1900 för mejerier och slakterier. En ny period av ökad industriandel inföll under 1930-talet. En motsvarande utveckling skedde för skogsbrukets produkter. I början av 1800-talet dominerade hushållens användning av vedbränsle, men under andra hälften av 1800-talet växte sågverksindustrin och med massaindustrins följande tillväxt fortsatte skogsindustrins andel av användningen att öka fram till 1950-talet.

⁹⁴ Lindahl m.fl., a.a., del II, s 240 f.

5. Förädlingsvärden i jordbruk med binärningar 1800-1980

Slutliga förädlingsvärden för de olika sektorerna erhålles i HNS då en samlad sammanställning görs av fördelningen på användningsområden från olika ingående sektorer. I den föreliggande volymen beräknas således endast preliminära förädlingsvärden för jordbruket med binärningar.

Ett betydande steg mot förädlingsvärden har tagits genom att sektorns interna insatsvaror uteslutits ur beräkningen av produktionsvärden. Därigenom blir skillnaderna mellan bruttotal för produktionen och förädlingsvärden ganska ringa. Förädlingsvärden för jordbrukssektorn erhålls i FU genom att värdet för leveranser från andra sektorer och import dras från bruttoproduktionsvärdet. Detta görs med utgångspunkt från fördelningen till jordbruket i övriga delar av HNS kompletterad med fördelningen i ÖJ och med förädlingsvärden i NR. Beräkningen i ÖJ hade i sin tur utgångspunkter i NI. Varken i NI eller i ÖJ gjordes försök att skilja mellan det egentliga jordbrukets och de olika binärningarnas användning av insatser. Förädlingsvärdet avsåg därför hela sektorn och detsamma gäller i FU.

5.1. Beräkningen av förädlingsvärden i NI och ÖJ

Beräkningen av förädlingsvärden i NI skilde sig i ett avseende från beräkningarna i senare historiska nationalräkenskaper. Utöver insatsvaruanvändningen beräknade NI även en årlig avskrivning på kapitalstocken för att uppskatta jordbrukets bidrag till nettonationalprodukten (NNP). Avskrivningen var mycket schablonmässig och denna princip har alltså inte följts i senare arbeten. NI:s fördelning av insatsvaror från andra områden till jordbruket utgjordes av industriprodukter (inklusive hantverkarens arbete), importvaror och transporttjänster. Insatsvarornas andel av sektorns produktion (exklusive produktionen av egna insatser) utgjorde enligt NI cirka 4 procent i början av 1860-talet för att stiga till knappt 20 procent inemot 1930.

Denna insatsvaruanvändning reviderades betydligt av ÖJ. Framför allt tillfördes insatser från byggnadsverksamheten för reparation och underhåll av byggnader och anläggningar och tjänster från bank- och försäkringsverksamhet. Dessa hade inte ingått i NIs fördelning av insatser till jordbruket. Bank- och försäkrings-tjänster fördelade ÖJ till ekonomins olika sektorer i relation till respektive sektors produktionsvärde. Därutöver ökades transporttjänsterna något från 1920-talet. Däremot sänktes den samlade tillförseln från industri och import, dock endast marginellt på 1860-talet. ÖJ:s revideringar innebar sammantagna att användningen av insatsvaror i jordbruket räknades upp betydligt. Eftersom ÖJ också räknade upp jordbrukets produktionsvärden, var emellertid förändringen i förädlingsvärdesandelen ringa. Insatsvarornas andel av sektorns produktion beräknades

till cirka 5 procent i början av 1860-talet och till cirka 20 procent kring 1930. Därefter steg denna andel ytterligare till cirka 25 procent 1950.

5.2. Beräkningen av förädlingsvärden i FU

I FU tas utgångspunkten i den fördelning på användningssidan av produktionen inom olika sektorer som gjorts i övriga volymer av HNS. Dessa volymer representerar en betydande bearbetning av material i synnerhet för 1800-talet. De möjliggör en beräkning av insatsvaruanvändningen i jordbruket tillbaka till 1800 och de ger underlag för en ganska kraftig revision av ÖJ från 1860-talet. Den största uppräknigen i absoluta tal sker i fråga om insatser från industrin. Revisionen i Schön 1988 av tidigare industriserier ledde bl.a. till betydande uppräknningar av produktionen vid livsmedelsindustrier som kvarnar, brännerier och bryggerier och av tillförseln till jordbruket av restprodukter för djurfoder⁹⁵ samt av smeders och verkstäders reparationsinsatser. En i relativa tal ännu större uppräkning har gjorts av transporttjänsterna till jordbruket i Krantz 1986 och av byggnadssektorns insatser i jordbruket i Pettersson, L. 1987. Nivån för de senare beräknade Pettersson för perioden 1800-1862 utifrån en uppskattning av byggnadskapitalet inom sektorn. Detta har givit en ny utgångsnivå för ÖJs serie över reparationer i jordbruket vilken reviderats i FU.⁹⁶ De bank- och försäkrings-tjänster som i Krantz 1991 angetts vara insatsvaror till övriga sektorer har i FU - i likhet med förfarandet i ÖJ - fördelats i enlighet med sektorernas produktionsvärden. För insatserna av importvaror har, slutligen, ÖJs serier kopplats till motsvarande serier i Schön 1983.⁹⁷

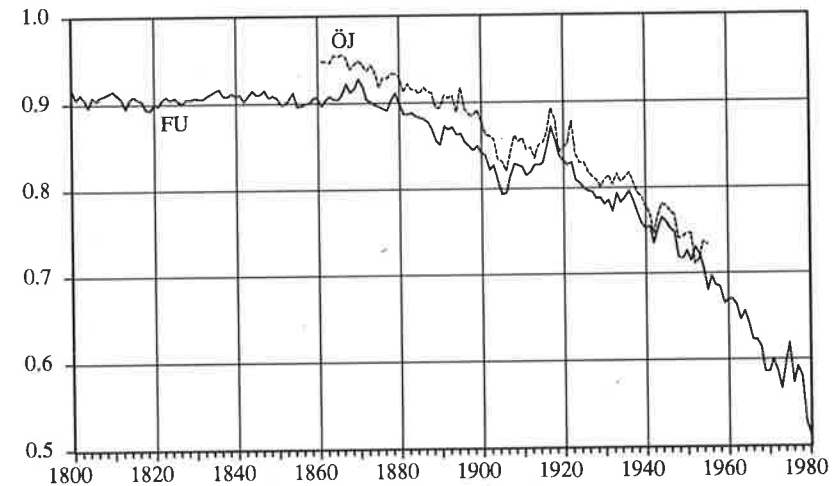
Med dessa bidrag har en ny serie över insatsanvändningen i jordbruket skapats för perioden 1800-1950. Den har då också gett serier för förädlingsvärdet och dess andel av sektorns bruttoproduktion. Från 1950 har denna andel kopplats till förädlingsvärdesandelen för jordbrukssektorn i NR, varigenom en serie för förädlingsvärde erhållits till 1980.

⁹⁵ Medan jordbrukets egenproducerade foder utesluts både på produktions- och användningssidan i FU, är det alltså i detta fall fråga om att intäkter från försålda vegetabilier till industrin används för att köpa tillbaka insatser till animalieproduktionen.

⁹⁶ Östen Johansson betecknade också sin utgångsnivå för reparationer på 1860-talet som föga mer än "sheer guesses", Johansson, a.a., s 181.

⁹⁷ De publikationer inom HNS som refereras till är Schön, a.a. 1988, Pettersson, L., *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Byggnads- och anläggningsverksamhet 1800-1980*, Lund 1987. Krantz, O., *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Transporter och kommunikationer 1800-1980*, Lund 1986. Krantz, O., *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Privata tjänster och bostadsutnyttjande 1800-1980*, Lund 1991. I beräkningen av produktionsvärden i olika sektorer för fördelningen av tjänster ingår även Krantz, O., *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Offentlig verksamhet 1800-1980*, Lund 1987.

Diagram 5. Förädlingsvärdesandelen i jordbruk med binärningar i FU 1800-1980 och i ÖJ 1861-1955.

Källa: Tabell J1 och J11. Johansson a.a.

Av Diagram 5 framgår det ovan påtalade förhållandet att nivån för förädlingsvärdesandelen inom jordbrukssektorn är lägre i FU än i ÖJ. Medan insatserna på 1860-talet alltså motsvarade cirka 5 procent av produktionsvärdet (exklusive insatser inom sektorn) i ÖJ, har motsvarande andel i FU ökat till cirka 9 procent. Skillnaden mellan FU och ÖJ avtar dock under följande decennier och den är på 1900-talet ganska ringa. Det framgår även att förädlingsvärdesandelen under hela perioden 1800-1870 låg stabilt kring 90-91 procent, vilket således pekar på att det rådde stabila relationer mellan jordbruket och övriga sektorer under denna epok. Denna parallella utveckling mellan produktion och insatser kan också ses som ett stöd för de olika skattningarna i HNS, då serierna för de olika sektorernas tillförsel av insatser och över jordbrukets produktion bygger på skilda material och tillvägagångssätt. Då nedgången i förädlingsvärdesandelen inleddes under senare delen av 1870-talet, sammanföll denna med en förskjutning i jordbrukets inriktning, med en acceleration i industrialiseringen och med en ökad tillväxt för utrikeshandeln. Nedgången har därefter i stort sett varit ihållande till 1980, d.v.s. tillflödet av insatser har i löpande priser genomgående ökat snabbare än produktionen.

6. Deflaterer för jordbruk med binärningar 1800-1980

Fastprisberäkningar över längre tidsperioder stöter vanligen på stora problem i fråga om homogenitet och representativitet för ingående produkter i kvantitets- och prisserier. Dessa beräkningar möter dock mindre problem inom sektorn jordbruk med binärningar än vad som möter beräkningar för andra sektorer, som exempelvis industri och tjänster. Jordbrukets produkter har varit relativt få, enhetliga och marknadsförda under lång tid. Produkterna har således varit väl definierade och föga differentierade samtidigt som produktinnovationer varit sällsynta inom jordbruket.

Beräkningen i fasta priser av jordbruksproduktionen och av dess fördelning på användningsområden har följt samma principer som beräkningarna för övriga sektorer inom de föreliggande historiska nationalräkenskaperna. Tre principer kan framhållas. För det första har deflaterer av paaschetyp skapats. Således har prisserier för de olika produkterna vägts med årliga kvantitetsvikter för respektive produkt. Disaggregeringens omfattning har naturligtvis bestämts av tillgänglig statistik och av genomförda skattningar. I vissa delaggregat har de enskilda produkternas utveckling inte skattas separat, varför fasta kvantitetsvikter använts. Vikterna för de olika vegetabilierna och animalierna 1800-1861 har erhållits med 1861/1865 års volymandelar för respektive produkt. På samma sätt har deflatorn för fisk konstruerats med fasta andelar för fisksorterna under 1800-talet med utgångspunkt från andelarna 1920-1950. För det andra har samma indelning i deflateringsperioder som i tidigare arbeten följts med skifte av basår med cirka 20-25 års mellanrum. Basår är 1800/1802, 1826/28, 1848/50, 1869/71, 1888/1890, 1910/1912, 1929/31 samt 1953/55. För det tredje har separata deflaterer skapats för de olika serierna över fördelningen till användningsområden. Ingående prisserier är således vägda med respektive kvantitetsvikter erhållna utifrån fördelningen av produktionen. Enhetliga beräkningar enligt dessa principer är av vikt inte minst då aggregeringar med andra sektorer skall företas.

6.1. Prisserier i deflatererna

Beräkningstekniskt är sammanhanget mellan de löpande värdena och volymerna ovanligt nära för jordbrukets del, eftersom en stor del av serierna i löpande värde konstruerats som produkter av kvantiteter och priser. De prisserier, som då använts, ingår självfallet i respektive deflator. Detta kan också sägas gälla för perioden 1913-1950. Då har visserligen ÖJs serier i löpande värde varit utgångspunkten, men i revisionen av de löpande värdena har dessa serier rekonstruerats utifrån kvantitets- och prisserier. De prisserier, som kommer till användning i

fastprisberäkningen, har således redovisats tidigare i respektive avsnitt om de löpande värdena.

Nedan följer en sammanställning av ingående prisserier. Som framgår av sammanställningen har Jörbergs prishistoria varit den huvudsakliga källan för prisserier 1800-1912 kompletterad med prisserier ur NI. 1910-1950 har Ljungbergs prishistoria varit huvudkällan kompletterad med NI och *Jordbruksekonomiska Meddelanden*.⁹⁸

Jordbruk: 1800-1912: Jörberg: vete, råg, korn, havre, ärter, oxar, kor, får, svin, höns, ägg, smör (endast till 1861 som index för mjölk).

1861-1912: NI: bönor, potatis, sockerbetor, hästar, ungboskap, renar, mjölk.

1910-1950: Ljungberg: vete, råg, korn, havre, potatis, sockerbetor, ärter (-1937), oxar, kor, kalvar, får, grisar, ägg, mjölk.

1910-1930: NI: bönor, hästar, renar, höns.

1930-1950: *Jordbruksekonomiska Meddelanden*: hästar, ärter (1937-), oljeväxter (1939-).

Trädgårdsskötsel: Den sammanvägda deflatorn för vegetabilier har använts för denna binärning.

Fiske: 1800-1890: Jörberg: sill, torsk.

1888-1950: Ljungberg: torsk, strömming, sill (1917-).

Skogsbruk: 1800-1912: Jörberg: björkved, tallved, timmer.

1910-1950: Ljungberg: Sågtimmer, barrved, pappersved.

Från och med 1950 används de implicita deflatererna i SCBs *Nationalräkenskaper*.

⁹⁸ Prisserierna är hämtade ur följande arbeten: Jörberg, a.a., vol. 2, Lindahl m.fl., a.a., del II, Ljungberg, a.a., *Jordbruksekonomiska Meddelanden*.

7. Avslutning

I detta avslutande kapitel görs kortfattade jämförelser mellan serierna i FU och de i NI och ÖJ samt en översikt av sektorns tillväxt med jämförelser mellan det egentliga jordbrukets och skogsbrukets långsiktiga utveckling. Dessa avslutande kommentarer tjänar endast syftet att belysa några aspekter på de serier som här redovisats. Det primära syftet med föreliggande rapport har varit att presentera konstruktionen av serierna.

7.1. En jämförelse med NI och ÖJ

De revisioner som gjorts av tidigare historiska nationalräkenskaper (NI och ÖJ) kan sammanfattas enligt följande: I jordbruket har nivån för vegetabilieproduktionen i början av 1860-talet i kvantiteter räknat höjts med cirka 30 procent i jämförelse med tidigare serier. Nya prisserier har emellertid något reducerat ökningen i löpande priser. Vidare har ÖJs generella ökning av NIs tal för både vegetabilie- och animalieproduktionen legat till grund också för serierna i FU. För skogsbrukets del har tidigare serier reviderats med utgångspunkt från nya beräkningar över användningen i industrin, se Schön 1988. Revisionen har inneburit att kvantiteten ökat i synnerhet före 1900, men den har också inneburit att prisnivån för skogsbrukets produkter sänkts ganska kraftigt före 1880-talet i jämförelse med underlaget för NIs och ÖJs serier.

Resultatet av dessa revisioner, som åskådliggörs i Tabell 6, innebär att nivån för sektorns produktion ökat gentemot NIs nivå över hela perioden 1861-1930. Gentemot ÖJ föreligger en ökning av ingångsnivån på 1860-talet på fyra procent (14 miljoner kronor). Bakom denna ganska beskedliga ökning finns de två motverkande revisionerna för jordbruk och skogsbruk. Medan produktionsvärdet för jordbruket höjts med 28 miljoner kr (+ 13 procent), har värdet för skogsbruket sänkts med 14 miljoner kr (- 16 procent). Det är således fråga om större revisioner av delarna än av helheten. Kring 1930 och 1950 är skillnaderna gentemot ÖJ marginella.

Tabell 6. Produktionsvärden exklusive insatser till jordbrukssektorn enligt FU, NI och ÖJ 1861/65-1946/50. Löpande priser. Miljoner kronor.

År	FU	NI	ÖJ	FU/NI	FU/ÖJ
1861/65	328	290	314	1.13	1.04
1926/30	1711	1529	1716	1.12	1.00
1946/50	3882		3896		1.00

Källa: Tabell J1. Lindahl m.fl., a.a., del II. Johansson, a.a.

Det kan vidare understrykas att FU ökat kvantiteterna för både jordbruk och skogsbruk men sänkt prisnivåerna under decennierna från 1860-talet - det senare gäller alltså särskilt för skogsbruket. Värderingen av dessa kvantiteter i löpande priser påverkar inte volymutvecklingen inom respektive näring, men den påverkar sektorns vikt vid aggregeringar till BNP och därmed tillväxten för hela ekonomin. De löpande priserna påverkar även analyser av respektive närings utveckling, se avsnitt 7.2.

Jämfört med tidigare historiska nationalräkenskaper beräknade FU betydligt större tillförsel av insatsvaror från andra sektorer under 1800-talet. Den preliminära beräkningen av förädlingsvärden för sektorn visar således en betydligt lägre ökning relativt NI i början av 1860-talet än vad bruttoproduktionsvärdena angav, se Tabell 7. I jämförelse med ÖJ, som beräknat större insatsmängder än NI, ökade i FU framför allt insatserna från industri, byggnadsverksamhet och transporter. Detta eliminerade den måttliga ökningen av bruttoproduktionsvärdena i jämförelseperiodens inledning. Sektorns förädlingsvärde och därmed bidrag till BNP blir således i stort sett oförändrat jämfört med ÖJ på 1860-talet liksom under större delen av jämförelseperioden. I slutskedet är sektorns förädlingsvärde t o m något lägre i FU än i ÖJ.

Tabell 7. Förädlingsvärden för jordbrukssektorn enligt FU, NI och ÖJ 1861/65-1946/50. Löpande priser. Miljoner kronor.

År	FU	NI	ÖJ	FU/NI	FU/ÖJ
1861/65	300	280	298	1.07	1.01
1926/30	1353	1286	1391	1.05	0.97
1946/50	2839		2882		0.99

Källa: Tabell J11. Lindahl m.fl., a.a., del II. Johansson, a.a.

Anm.: NIs förädlingsvärden är beräknade exklusive avskrivningar. ÖJs förädlingsvärden är beräknade exklusive lagerförändringar.

7.2. En översikt av sektorns tillväxt

Serier tillbaka till 1800 samt nya deflaterer för produktionen skapar utgångspunkter för nya bedömningar av volymutvecklingen inom sektorn. I FU skall denna utveckling endast kortfattat kommenteras.

Den årliga tillväxten för sektorns förädlingsvärde i fasta priser har i genomsnitt varit 1 procent, medan bruttoproduktionen ökat med 1.2 procent om året 1800-1980, se Tabell 8. Förloppet har på ett karaktäristiskt sätt varit omvänt mot det förlopp som präglat ekonomins övriga sektorer. Ökningstakten var högst fram till 1870-talet. Då den moderna industrialiseringen sköt fart, sjönk tillväxttakten för

jordbrukssektorn. Detta motsatta förlopp blev ytterligare uttalat efter andra världskriget, då tillväxten i förädlingsvärdesvolymen inom jordbrukssektorn helt upphörde medan övrig ekonomisk tillväxt accelererade. Då ökade också skillnaden mellan utvecklingen för jordbrukssektorns förädlingsvärde och dess bruttoproduktion, vilket var en effekt av att andelen insatser av varor och tjänster från andra sektorer växte.

Tabell 8. Årlig procentuell förändring i bruttoproduktion och i förädlingsvärde inom jordbruk med binäringar 1800-1980. Fasta priser.

År	Brutto- produktion	Förädlings- värde
1800-1875	1.4	1.4
1875-1930	1.2	1.0
1930-1980	0.9	0.1
1800-1980	1.2	1.0

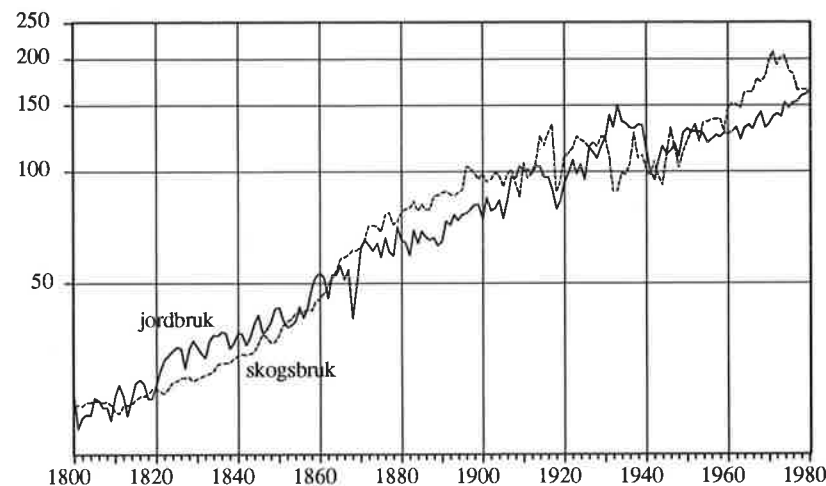
Källa: Tabell J6 och J11.

Det är vidare ett anmärkningsvärt förhållande att volymutvecklingen inom det egentliga jordbruket och skogsbruket långsiktigt varit synnerligen likartad, se Diagram 6 och Tabell 9, kolumnen Brutttoproduktion i fasta priser. De båda näringarnas skilda roll i svensk ekonomisk förändring indikeras emellertid av att periodvisa förskjutningar i tillväxttakten mellan näringarna har uppträtt. Fram till 1930 hade jordbruket en något starkare volymtillväxt än skogsbruket, medan förhållandet efter andra världskriget fram till 1970 mycket klart varit det omvända. Under 1970-talet, slutligen, expanderade jordbruket åter, medan skogsbruket gick tillbaka.

Utvecklingen i löpande priser, se Tabell 9, ger dock en något annorlunda bild av de båda näringarna än vad volymutvecklingen ger. Bilden blir i synnerhet annorlunda då förädlingsvärdet i löpande priser delats upp mellan jordbruk och skogsbruk vilket gjorts provisoriskt i Tabell 9.⁹⁹ Med förädlingsvärde i löpande priser sätts fokus på näringarnas inkomstgenererande funktioner snarare än på produktflödet från dem.

⁹⁹ Förädlingsvärdet har provisoriskt delats upp mellan jordbruk och skogsbruk med utgångspunkt i nationalräkenskaperna från och med 1950. Då var förädlingsvärdesnivån i jordbruket cirka 60 procent och i skogsbruket cirka 90 procent. Till 1980 föll nivån inom vardera näringen med 10 procentenheter. I den föreliggande beräkningen, som enbart ligger till grund för tabell 9, har förädlingsvärdesandelen inom respektive näring skrivits tillbaka till nivåerna 90 respektive 95 procent år 1800 och med ett utvecklingsförlopp som följer det för hela sektorn enligt kapitel 5.

Diagram 6. Produktionsvolymen i jordbruk och i skogsbruk 1800-1980. Fasta priser. Index 1910/12=100.

Källa: Tabell J6.

Tabell 9. Årlig procentuell förändring i produktionsvärden i fasta och i löpande priser samt i förädlingsvärde i löpande priser inom jordbruk och inom skogsbruk 1800-1980.

År	Jordbruk			Skogsbruk		
	Bruttoprod. fasta	Förädlingsv. löp.	Förädlingsv. löpande	Bruttoprod. fasta	Förädlingsv. löp.	Förädlingsv. löpande
1800-1875	1.4	2.6	2.5	1.5	3.5	3.5
1875-1930	1.1	3.2	2.7	0.9	2.8	2.7
1930-1980	0.4	5.2	4.4	1.5	7.4	6.9
1800-1980	1.1	2.8	2.4	1.2	3.6	3.5

Källa: Tabell J1, J6, J11.

Ann. Se not 99.

Inkomsterna har således vuxit betydligt starkare från skogsbruket än från jordbruket. De har ökat med i genomsnitt 3.5 procent om året sedan 1800 i skogsbruket mot en ökningstakt på 2.4 procent i jordbruket. Denna differens till skogsbrukets fördel förklaras till drygt 2/3 av en snabbare prisökning på skogsbrukets produkter och till knappt 1/3 av att jordbruket relativt sett ökat de köpta in-

satserna, medan differensen i stort sett inte alls (till mindre än 1/10) förklaras av skillnader i produktflödet från sektorerna.

För att föra denna analys vidare mot frågor om produktivitet, inkomstfördelning o.d. erfordras data över t.ex. sysselsättning och löner. Sådan analys ligger emellertid utanför syftet med den föreliggande rapporten.

Appendix

Jordbruk med binärningar. Sammanställningstabeller.

Anmärkningar:

*I sammanställningstabellerna över fördelningen av sektorns produktion används följande förkortningar:

J inv = till investeringar i jordbruk med binärningar

I ins = till insatser i industri och hantverk

Kons = till konsumtion

Expt = till export

*Eftersom trädgårdsskötselns hela produktion fördelas till konsumtion ges ingen tabell över fördelningen från denna binärning.

*Från 1910 anges endast heltal miljoner kronor i sammanställningstabellerna.

*Metoden med separata fastprisberäkningar av delserierna i Tabell J6-J10 medför att den totala volymen vanligen inte sammanfaller med summan av delvolymerna.

Tabell J1. Jordbruk med binärningar 1800-1980. Branschernas produktionsvärden.
Löpande priser. Miljoner kronor.

År	Jordbruk	Trädgårds- skötsel	Skogsbruk	Fiske	Totalt
1800	39,5	2,7	7,8	0,7	50,6
1801	38,1	2,7	7,9	2,4	51,1
1802	40,0	2,9	8,2	1,8	53,0
1803	38,4	2,8	7,2	1,3	49,6
1804	37,4	2,6	7,6	1,2	48,8
1805	43,8	3,1	7,7	0,5	55,1
1806	43,7	3,0	8,2	1,9	56,8
1807	49,3	3,6	8,3	1,8	63,0
1808	54,1	3,7	9,9	0,5	68,2
1809	63,2	4,2	13,2	0,7	81,2
1810	67,5	4,1	13,7	0,7	86,0
1811	68,7	4,0	14,3	0,7	87,7
1812	80,1	5,0	16,0	0,8	101,9
1813	82,4	5,4	16,4	0,9	105,2
1814	90,5	6,1	17,6	1,0	115,2
1815	92,1	6,2	17,2	0,9	116,5
1816	88,9	6,0	17,1	0,9	112,9
1817	94,9	6,7	16,7	0,9	119,2
1818	88,4	6,3	16,8	0,9	112,4
1819	95,5	6,9	17,4	0,8	120,7
1820	101,1	7,5	18,1	0,9	127,6
1821	92,9	6,4	18,2	0,7	118,2
1822	90,5	5,9	18,0	0,7	115,1
1823	92,9	6,0	18,5	0,8	118,3
1824	91,5	5,8	19,9	0,9	118,2
1825	93,7	5,8	20,4	1,0	120,9
1826	94,3	6,0	20,8	0,9	122,0
1827	109,7	7,5	21,5	1,1	139,7
1828	103,2	6,8	21,9	1,1	133,0
1829	96,6	6,0	23,1	1,1	126,8
1830	107,2	6,9	23,2	1,0	138,4
1831	111,1	7,4	23,3	1,0	142,8
1832	121,6	8,6	23,4	1,1	154,6
1833	115,1	7,5	25,0	1,1	148,6
1834	113,3	7,0	26,1	1,0	147,5

Tabell J1. (forts.)

År	Jordbruk	Trädgårds- skötsel	Skogsbruk	Fiske	Totalt
1835	117,4	7,5	26,9	1,0	152,7
1836	120,0	7,5	27,2	1,0	155,6
1837	121,6	7,7	27,7	1,0	158,0
1838	122,1	7,8	27,9	1,4	159,1
1839	136,2	8,9	29,0	1,3	175,5
1840	134,0	8,5	30,0	1,2	173,7
1841	133,0	8,5	30,7	1,2	173,5
1842	137,8	9,3	31,7	1,2	179,9
1843	139,8	9,5	31,8	1,1	182,2
1844	137,3	9,1	31,2	1,1	178,8
1845	126,0	7,8	33,7	1,2	168,8
1846	144,4	9,9	36,0	1,0	191,3
1847	155,4	10,8	36,3	1,1	203,6
1848	161,0	10,5	36,4	1,3	209,1
1849	150,6	9,1	38,5	1,5	199,8
1850	150,4	8,8	40,7	1,5	201,4
1851	149,0	9,3	42,7	1,3	202,3
1852	154,1	10,2	42,6	1,2	208,1
1853	154,1	10,6	45,2	1,3	211,1
1854	190,4	13,2	49,7	1,3	254,7
1855	203,2	13,6	54,0	1,6	272,4
1856	237,3	15,6	64,9	1,5	319,4
1857	247,6	15,9	69,0	1,9	334,3
1858	244,1	15,8	56,8	1,6	318,2
1859	227,9	13,2	58,5	1,7	301,2
1860	230,3	13,2	62,1	2,0	307,6
1861	241,8	15,0	67,0	2,0	325,9
1862	236,6	15,0	67,4	2,1	321,1
1863	253,6	15,0	71,4	2,1	342,1
1864	239,1	15,0	73,5	2,2	329,8
1865	226,8	15,0	76,3	2,3	320,4
1866	223,3	15,0	78,2	2,4	319,0
1867	258,3	20,0	78,8	2,6	359,8
1868	233,6	25,0	80,7	2,9	342,1
1869	279,4	20,0	76,6	3,1	379,1

Tabell J1. (forts.)

År	Jordbruk	Trädgårds- skötsel	Skogsbruk	Fiske	Totalt
1870	304,4	20,0	83,0	3,4	410,8
1871	309,3	20,0	98,9	3,8	432,0
1872	321,3	25,0	125,0	4,1	475,4
1873	325,1	25,0	155,1	4,6	509,9
1874	362,2	25,0	151,3	5,0	543,5
1875	343,9	30,0	144,0	5,7	523,6
1876	370,2	30,0	157,3	6,2	563,7
1877	342,0	30,0	165,2	6,3	543,4
1878	348,3	25,0	131,4	5,9	510,6
1879	360,0	25,0	125,9	5,8	516,7
1880	333,3	30,0	141,2	6,1	510,7
1881	347,6	30,0	152,9	6,5	537,0
1882	338,5	30,0	157,8	6,6	532,9
1883	371,1	30,0	153,6	6,5	561,2
1884	336,9	30,0	141,6	6,7	515,2
1885	339,8	25,0	143,7	7,0	515,5
1886	296,4	25,0	131,1	7,5	460,0
1887	280,6	25,0	125,3	8,1	439,1
1888	271,4	30,0	138,9	9,2	449,5
1889	286,2	30,0	143,5	10,6	470,3
1890	304,0	30,0	144,6	11,6	490,2
1891	361,3	35,0	144,1	11,8	552,1
1892	378,5	35,0	140,3	11,4	565,2
1893	368,7	30,0	139,0	11,7	549,5
1894	348,4	30,0	141,3	11,8	531,4
1895	345,6	30,0	144,5	12,0	532,1
1896	345,5	30,0	172,9	11,5	559,9
1897	362,0	30,0	180,4	11,3	583,7
1898	397,7	35,0	188,6	11,1	632,4
1899	430,0	35,0	205,2	10,8	681,0
1900	422,6	35,0	215,5	10,7	683,7
1901	464,3	35,0	187,3	11,0	697,6
1902	444,5	40,0	183,1	11,0	678,5
1903	452,4	40,0	201,7	12,0	706,1
1904	460,1	40,0	195,9	13,1	709,1

Tabell J1. (forts.)

År	Jordbruk	Trädgårds- skötsel	Skogsbruk	Fiske	Totalt
1905	438,0	40,0	181,0	14,5	673,5
1906	516,6	40,0	197,9	16,5	771,0
1907	616,2	45,0	201,0	15,5	877,7
1908	633,5	45,0	200,9	17,5	896,9
1909	668,9	50,0	186,4	17,1	922,3
1910	658	50	228	19	955
1911	642	45	221	18	926
1912	681	50	254	23	1008
1913	753	50	276	20	1099
1914	718	55	274	21	1068
1915	907	70	303	37	1317
1916	1097	80	450	53	1679
1917	1214	105	551	58	1928
1918	1738	155	640	102	2635
1919	2186	200	719	59	3163
1920	1975	190	981	48	3194
1921	1645	155	416	35	2251
1922	1291	120	392	30	1833
1923	1030	110	442	32	1614
1924	1091	115	446	34	1686
1925	1092	120	430	37	1679
1926	1155	115	435	38	1743
1927	1075	115	453	38	1681
1928	1137	115	448	36	1736
1929	1151	115	478	35	1779
1930	1056	110	415	37	1618
1931	1034	110	304	35	1483
1932	868	117	255	35	1275
1933	1016	98	294	35	1443
1934	1018	96	332	35	1481
1935	1147	98	329	35	1609
1936	1203	100	409	35	1747
1937	1266	100	529	36	1931
1938	1340	100	397	41	1878
1939	1386	100	441	41	1968

Tabell J1. (forts.)

År	Jordbruk	Trädgårds- skötsel	Skogsbruk	Fiske	Totalt
1940	1412	130	502	41	2085
1941	1521	182	581	67	2351
1942	1634	134	730	82	2580
1943	1793	188	720	78	2779
1944	2008	192	682	70	2952
1945	1918	190	812	73	2993
1946	2019	207	1081	67	3374
1947	2211	233	1099	93	3636
1948	2230	271	1020	96	3617
1949	2565	299	999	81	3944
1950	2741	340	1681	75	4837
1951	3040	377	2538	82	6037
1952	3293	409	3813	91	7605
1953	3515	436	2453	91	6494
1954	3444	427	2913	94	6878
1955	3412	423	3004	100	6938
1956	3732	463	3207	99	7500
1957	3714	461	2915	110	7200
1958	3748	465	2840	112	7165
1959	3966	492	2421	128	7007
1960	4099	509	3020	129	7756
1961	4217	523	3441	140	8321
1962	4456	553	3427	157	8593
1963	4476	555	3112	165	8308
1964	5027	624	3680	178	9508
1965	5307	658	3933	200	10098
1966	5314	659	3976	185	10134
1967	5664	703	4132	172	10670
1968	5907	733	3667	169	10476
1969	5561	690	3859	157	10266
1970	5863	727	4578	160	11328
1971	6414	796	5430	154	12793
1972	6883	854	4570	156	12463
1973	7480	928	5069	184	13660
1974	9096	1128	8013	196	18434

Tabell J1. (forts.)

År	Jordbruk	Trädgårds- skötsel	Skogsbruk	Fiske	Totalt
1975	9731	1207	9555	186	20679
1976	11242	1395	10494	205	23336
1977	12194	1513	9851	239	23797
1978	13287	1648	9246	299	24480
1979	14046	1742	9414	316	25519
1980	15769	1956	11098	376	29199

Tabell J2. Jordbruk 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Löpande priser. Miljoner kronor.

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1800	0,1	19,5	19,9	0,0	39,5
1801	0,1	19,5	18,4	0,0	38,1
1802	0,1	21,2	18,6	0,1	40,0
1803	0,1	20,1	18,1	0,1	38,4
1804	0,1	18,7	18,5	0,1	37,4
1805	0,1	22,2	21,3	0,1	43,8
1806	0,1	21,5	21,7	0,4	43,7
1807	0,1	25,6	23,0	0,6	49,3
1808	0,2	26,3	26,7	0,9	54,1
1809	0,3	29,4	32,3	1,2	63,2
1810	0,3	28,8	37,3	1,1	67,5
1811	0,3	28,2	39,0	1,1	68,7
1812	0,3	36,0	42,9	0,9	80,1
1813	0,3	38,9	43,0	0,3	82,4
1814	0,3	43,8	46,1	0,2	90,5
1815	0,3	45,0	46,6	0,2	92,1
1816	0,3	43,2	45,2	0,2	88,9
1817	0,3	48,6	45,8	0,2	94,9
1818	0,3	45,5	42,4	0,3	88,4
1819	0,3	50,2	44,8	0,3	95,5
1820	0,3	54,2	46,4	0,2	101,1
1821	0,3	46,6	45,8	0,2	92,9
1822	0,3	42,9	47,3	0,0	90,5
1823	0,3	44,0	48,6	0,0	92,9
1824	0,3	42,1	49,0	0,1	91,5
1825	0,3	42,2	51,0	0,1	93,7
1826	0,3	43,6	50,3	0,1	94,3
1827	0,4	54,7	54,6	0,1	109,7
1828	0,4	48,9	52,8	1,1	103,2
1829	0,3	43,5	52,2	0,6	96,6
1830	0,4	50,3	56,2	0,3	107,2
1831	0,4	53,7	56,5	0,4	111,1
1832	0,4	61,9	59,0	0,3	121,6
1833	0,4	53,4	60,2	1,1	115,1
1834	0,4	50,2	61,4	1,3	113,3

Tabell J2. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1835	0,4	53,9	62,6	0,5	117,4
1836	0,4	54,2	65,1	0,4	120,0
1837	0,4	55,5	65,3	0,4	121,6
1838	0,4	56,5	65,2	0,0	122,1
1839	0,5	64,6	70,5	0,6	136,2
1840	0,5	61,4	71,1	0,9	134,0
1841	0,6	61,6	70,2	0,7	133,0
1842	0,5	67,5	69,2	0,6	137,8
1843	0,4	68,5	70,2	0,7	139,8
1844	0,4	64,6	70,2	2,1	137,3
1845	0,4	54,8	67,8	3,0	126,0
1846	0,4	70,3	71,7	2,0	144,4
1847	0,5	73,8	74,7	6,3	155,4
1848	0,6	73,4	83,3	3,6	161,0
1849	0,6	63,3	82,8	3,9	150,6
1850	0,5	62,7	84,6	2,6	150,4
1851	0,5	66,5	80,0	2,0	149,0
1852	0,5	73,6	79,0	1,0	154,1
1853	0,4	74,6	76,3	2,7	154,1
1854	0,7	87,3	91,5	10,9	190,4
1855	0,9	78,1	97,3	27,0	203,2
1856	1,0	104,0	119,9	12,4	237,3
1857	0,9	108,9	129,0	8,8	247,6
1858	0,8	105,2	125,9	12,2	244,1
1859	0,7	85,3	127,5	14,3	227,9
1860	0,8	83,2	129,1	17,2	230,3
1861	0,8	101,5	126,2	13,4	241,8
1862	1,0	94,5	130,8	10,2	236,6
1863	1,0	109,3	129,6	13,7	253,6
1864	2,0	99,6	125,2	12,2	239,1
1865	-5,0	91,7	122,0	18,1	226,8
1866	3,0	84,5	118,4	17,4	223,3
1867	-1,0	97,2	135,7	26,5	258,3
1868	-11,0	94,8	131,5	18,2	233,6
1869	9,0	130,3	122,3	17,8	279,4

Tabell J2. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1870	6,0	114,4	149,5	34,5	304,4
1871	5,0	122,1	146,3	35,8	309,3
1872	6,0	120,6	163,4	31,3	321,3
1873	7,0	113,4	168,8	35,9	325,1
1874	-5,0	152,6	178,9	35,7	362,2
1875	8,0	141,5	154,8	39,6	343,9
1876	1,0	134,4	191,7	43,1	370,2
1877	-2,0	130,1	179,8	34,0	342,0
1878	4,0	106,4	188,9	49,0	348,3
1879	0,0	122,1	195,5	42,4	360,0
1880	0,0	112,1	181,7	39,5	333,3
1881	-2,0	145,8	175,9	27,9	347,6
1882	5,0	113,8	177,9	41,9	338,5
1883	3,0	128,2	199,4	40,5	371,1
1884	3,0	114,9	189,3	29,7	336,9
1885	3,0	128,4	179,4	29,0	339,8
1886	2,0	114,2	148,5	31,7	296,4
1887	-2,0	114,8	137,9	29,9	280,6
1888	2,0	112,9	138,4	18,1	271,4
1889	-1,0	119,4	153,2	14,7	286,2
1890	5,0	131,8	155,0	12,2	304,0
1891	1,0	146,5	193,2	20,6	361,3
1892	4,0	181,1	178,2	15,2	378,5
1893	1,0	167,0	179,4	21,3	368,7
1894	4,0	158,7	168,9	16,8	348,4
1895	3,0	144,9	187,5	10,1	345,6
1896	1,0	148,0	186,9	9,6	345,5
1897	0,0	170,2	186,9	4,9	362,0
1898	2,0	173,9	217,0	4,8	397,7
1899	0,0	174,3	250,9	4,9	430,0
1900	-2,0	178,3	243,5	2,8	422,6
1901	1,0	201,9	256,5	4,9	464,3
1902	-2,0	187,0	256,3	3,1	444,5
1903	0,0	175,9	273,8	2,7	452,4
1904	-5,0	185,0	277,2	2,8	460,1

Tabell J2. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1905	1,0	188,2	244,9	3,9	438,0
1906	6,0	214,8	290,9	4,9	516,6
1907	1,0	231,7	378,8	4,7	616,2
1908	6,0	221,7	401,3	4,5	633,5
1909	4,0	243,5	416,7	4,6	668,9
1910	3	244	404	7	658
1911	-6	254	382	13	642
1912	-13	264	420	10	681
1913	-14	270	477	20	753
1914	-19	275	441	22	718
1915	-11	369	532	17	907
1916	-5	475	614	12	1097
1917	-40	413	839	3	1214
1918	-90	328	1494	7	1738
1919	41	488	1651	5	2186
1920	16	657	1283	18	1975
1921	-5	611	1002	38	1645
1922	2	545	723	18	1291
1923	4	355	661	10	1030
1924	5	397	681	8	1091
1925	8	367	711	6	1092
1926	10	459	662	24	1155
1927	12	445	590	28	1075
1928	17	474	620	26	1137
1929	18	487	610	36	1151
1930	14	442	585	16	1056
1931	-30	457	592	15	1034
1932	-35	314	569	20	868
1933	-5	476	527	18	1016
1934	-10	448	546	34	1018
1935	5	553	557	32	1147
1936	10	591	562	40	1203
1937	10	631	587	38	1266
1938	0	720	581	39	1340
1939	0	792	558	36	1386

Tabell J2. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1940	-70	843	611	28	1412
1941	-60	839	712	30	1521
1942	30	802	779	23	1634
1943	50	985	746	12	1793
1944	20	1162	791	35	2008
1945	10	974	848	86	1918
1946	-30	1048	919	82	2019
1947	-95	1280	960	66	2211
1948	-120	1220	1072	58	2230
1949	-60	1562	996	67	2565
1950	-20	1462	1078	221	2741
1951	-70	1810	1090	211	3040
1952	-50	2011	1150	182	3293
1953	-30	2068	1197	280	3515
1954	-40	2180	1132	172	3444
1955	-80	2264	1115	113	3412

Tabell J3. Skogsbruk 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Löpande priser. Miljoner kronor.

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1800	1,9	5,9	0,1	7,8
1801	1,9	5,9	0,0	7,9
1802	1,9	6,3	0,1	8,2
1803	1,8	5,3	0,1	7,2
1804	1,9	5,6	0,1	7,6
1805	1,9	5,7	0,1	7,7
1806	2,0	6,0	0,1	8,2
1807	1,9	6,3	0,1	8,3
1808	2,6	7,2	0,1	9,9
1809	2,8	9,8	0,5	13,2
1810	2,4	10,9	0,4	13,7
1811	2,4	11,7	0,2	14,3
1812	3,3	12,5	0,2	16,0
1813	3,3	12,7	0,4	16,4
1814	3,6	13,5	0,5	17,6
1815	3,7	12,9	0,5	17,2
1816	4,0	12,8	0,3	17,1
1817	3,8	12,7	0,2	16,7
1818	4,0	12,5	0,3	16,8
1819	4,2	12,9	0,3	17,4
1820	4,4	13,5	0,2	18,1
1821	4,0	14,0	0,2	18,2
1822	3,6	14,1	0,2	18,0
1823	3,9	14,4	0,2	18,5
1824	4,5	15,0	0,5	19,9
1825	4,4	15,4	0,5	20,4
1826	4,5	15,7	0,5	20,8
1827	4,5	16,3	0,6	21,5
1828	4,6	16,8	0,5	21,9
1829	4,2	18,3	0,6	23,1
1830	4,2	18,4	0,7	23,2
1831	4,3	18,3	0,7	23,3
1832	4,3	18,2	0,8	23,4
1833	4,5	19,6	0,8	25,0
1834	4,7	20,5	0,9	26,1

Tabell J3. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1835	5,3	20,5	1,1	26,9
1836	5,5	20,6	1,0	27,2
1837	5,6	21,2	0,9	27,7
1838	5,6	21,5	0,8	27,9
1839	6,3	21,8	0,9	29,0
1840	6,4	22,6	1,0	30,0
1841	6,5	23,2	1,0	30,7
1842	6,5	24,0	1,1	31,7
1843	7,0	23,8	1,1	31,8
1844	6,5	23,5	1,1	31,2
1845	8,0	24,0	1,7	33,7
1846	8,7	24,3	3,0	36,0
1847	8,3	25,1	2,9	36,3
1848	7,5	26,9	2,0	36,4
1849	8,0	29,0	1,5	38,5
1850	9,0	29,8	1,9	40,7
1851	10,4	29,7	2,6	42,7
1852	10,8	28,6	3,2	42,6
1853	11,7	29,7	3,9	45,2
1854	13,2	31,8	4,7	49,7
1855	14,0	36,5	3,5	54,0
1856	16,9	42,9	5,1	64,9
1857	17,8	45,5	5,7	69,0
1858	14,7	37,8	4,3	56,8
1859	17,0	37,0	4,5	58,5
1860	17,9	39,8	4,4	62,1
1861	18,7	42,7	5,6	67,0
1862	19,9	41,6	5,8	67,4
1863	21,8	42,3	7,3	71,4
1864	24,0	41,7	7,7	73,5
1865	24,8	41,8	9,6	76,3
1866	24,9	43,1	10,2	78,2
1867	26,7	42,9	9,2	78,8
1868	29,2	40,7	10,8	80,7
1869	28,6	38,9	9,1	76,6

Tabell J3. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1870	31,2	41,8	10,0	83,0
1871	36,1	51,4	11,4	98,9
1872	50,2	58,7	16,1	125,0
1873	63,6	72,2	19,4	155,1
1874	57,6	72,3	21,4	151,3
1875	58,6	70,9	14,5	144,0
1876	65,8	69,2	22,3	157,3
1877	73,3	71,6	20,3	165,2
1878	56,6	64,1	10,7	131,4
1879	56,5	59,6	9,9	125,9
1880	65,4	61,5	14,4	141,2
1881	70,2	65,2	17,6	152,9
1882	77,0	66,2	14,6	157,8
1883	74,7	61,5	17,3	153,6
1884	67,8	59,5	14,3	141,6
1885	71,6	57,3	14,8	143,7
1886	65,0	53,5	12,6	131,1
1887	65,1	49,0	11,3	125,3
1888	71,8	49,6	17,5	138,9
1889	76,0	49,9	17,5	143,5
1890	75,9	51,9	16,8	144,6
1891	77,7	50,0	16,3	144,1
1892	72,4	48,5	19,4	140,3
1893	74,6	47,5	16,9	139,0
1894	78,0	47,1	16,2	141,3
1895	81,2	46,8	16,5	144,5
1896	110,7	46,4	15,9	172,9
1897	116,9	46,5	17,1	180,4
1898	120,1	51,0	17,6	188,6
1899	126,0	58,9	20,3	205,2
1900	140,7	53,2	21,6	215,5
1901	123,9	46,5	16,9	187,3
1902	120,1	41,7	21,3	183,1
1903	131,9	45,8	24,0	201,7
1904	128,9	46,2	20,9	195,9

Tabell J3. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1905	116,9	48,1	16,0	181,0
1906	125,6	49,7	22,6	197,9
1907	125,8	52,7	22,5	201,0
1908	122,7	58,0	20,2	200,9
1909	114,4	53,0	19,0	186,4
1910	161	49	18	228
1911	155	48	19	221
1912	184	53	17	254
1913	200	55	21	276
1914	192	60	22	274
1915	210	67	26	303
1916	331	89	30	450
1917	393	141	17	551
1918	430	181	29	640
1919	484	182	53	719
1920	695	236	50	981
1921	275	122	19	416
1922	267	105	20	392
1923	303	106	33	442
1924	316	106	24	446
1925	312	98	20	430
1926	327	93	15	435
1927	337	95	21	453
1928	330	90	28	448
1929	364	86	28	478
1930	309	84	22	415
1931	212	81	11	304
1932	173	75	7	255
1933	220	66	8	294
1934	258	65	9	332
1935	256	66	7	329
1936	331	70	8	409
1937	439	77	13	529
1938	299	81	17	397
1939	334	93	14	441

Tabell J3. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1940	299	181	22	502
1941	306	251	24	581
1942	409	298	23	730
1943	370	327	23	720
1944	355	311	16	682
1945	472	328	12	812
1946	748	301	32	1081
1947	858	214	27	1099
1948	796	192	32	1020
1949	771	168	60	999
1950	1419	206	56	1681
1951	2240	209	89	2538
1952	3157	470	185	3813
1953	2109	239	105	2453
1954	2505	298	109	2913
1955	2553	292	159	3004

Tabell J4. Fiske 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden.
Löpande priser. Miljoner kronor.

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1800	0,0	0,4	0,3	0,7
1801	0,0	0,3	2,1	2,4
1802	0,0	0,3	1,5	1,8
1803	0,0	0,3	1,0	1,3
1804	0,0	0,4	0,8	1,2
1805	0,0	0,4	0,1	0,5
1806	0,0	0,3	1,5	1,9
1807	0,0	0,3	1,5	1,8
1808	0,0	0,5	0,0	0,5
1809	0,0	0,7	0,0	0,7
1810	0,0	0,7	0,0	0,7
1811	0,0	0,7	0,0	0,7
1812	0,0	0,7	0,0	0,8
1813	0,0	0,8	0,1	0,9
1814	0,0	0,9	0,1	1,0
1815	0,0	0,9	0,0	0,9
1816	0,0	0,9	0,0	0,9
1817	0,0	0,9	0,0	0,9
1818	0,0	0,8	0,0	0,9
1819	0,0	0,8	0,0	0,8
1820	0,0	0,8	0,0	0,9
1821	0,0	0,7	0,0	0,7
1822	0,0	0,7	0,0	0,7
1823	0,0	0,8	0,0	0,8
1824	0,0	0,9	0,0	0,9
1825	0,0	1,0	0,0	1,0
1826	0,0	0,9	0,1	0,9
1827	0,0	1,0	0,1	1,1
1828	0,0	1,0	0,1	1,1
1829	0,0	1,0	0,0	1,1
1830	0,0	0,9	0,0	1,0
1831	0,0	1,0	0,0	1,0
1832	0,0	1,1	0,0	1,1
1833	0,0	1,1	0,0	1,1
1834	0,0	0,9	0,0	1,0

Tabell J4. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1835	0,0	0,9	0,0	1,0
1836	0,0	1,0	0,0	1,0
1837	0,0	1,0	0,0	1,0
1838	0,0	1,3	0,0	1,4
1839	0,0	1,3	0,0	1,3
1840	0,0	1,2	0,0	1,2
1841	0,0	1,2	0,0	1,2
1842	0,0	1,1	0,0	1,2
1843	0,0	1,1	0,0	1,1
1844	0,0	1,1	0,0	1,1
1845	0,0	1,2	0,0	1,2
1846	0,0	1,0	0,0	1,0
1847	0,0	1,1	0,0	1,1
1848	0,0	1,3	0,0	1,3
1849	0,0	1,5	0,0	1,5
1850	0,0	1,5	0,0	1,5
1851	0,0	1,3	0,0	1,3
1852	0,0	1,2	0,0	1,2
1853	0,0	1,3	0,0	1,3
1854	0,0	1,3	0,0	1,3
1855	0,0	1,6	0,0	1,6
1856	0,0	1,5	0,0	1,5
1857	0,0	1,9	0,0	1,9
1858	0,0	1,6	0,0	1,6
1859	0,0	1,7	0,0	1,7
1860	0,0	2,0	0,0	2,0
1861	0,0	2,0	0,0	2,0
1862	0,0	2,1	0,0	2,1
1863	0,0	2,1	0,0	2,1
1864	0,0	2,2	0,0	2,2
1865	0,0	2,3	0,0	2,3
1866	0,0	2,4	0,0	2,4
1867	0,0	2,6	0,0	2,6
1868	0,0	2,8	0,1	2,9
1869	0,0	3,0	0,1	3,1

Tabell J4. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1870	0,0	3,3	0,1	3,4
1871	0,0	3,7	0,1	3,8
1872	0,0	4,1	0,0	4,1
1873	0,0	4,6	0,0	4,6
1874	0,0	5,0	0,0	5,0
1875	0,0	5,7	0,0	5,7
1876	0,0	6,2	0,0	6,2
1877	0,0	6,3	0,0	6,3
1878	0,0	5,7	0,2	5,9
1879	0,0	5,8	0,0	5,8
1880	0,0	5,9	0,2	6,1
1881	0,0	6,1	0,4	6,5
1882	0,0	5,7	0,9	6,6
1883	0,0	5,6	0,9	6,5
1884	0,0	6,3	0,4	6,7
1885	0,0	5,6	1,4	7,0
1886	0,0	5,2	2,3	7,5
1887	0,0	4,9	3,2	8,1
1888	0,0	6,1	3,1	9,2
1889	0,0	6,2	4,4	10,6
1890	0,0	6,5	5,1	11,6
1891	0,3	6,0	5,5	11,8
1892	0,5	4,1	6,8	11,4
1893	0,6	5,9	5,2	11,7
1894	0,7	4,8	6,3	11,8
1895	0,6	6,6	4,8	12,0
1896	0,4	5,9	5,2	11,5
1897	0,6	7,7	3,0	11,3
1898	0,8	6,2	4,1	11,1
1899	0,8	6,9	3,1	10,8
1900	0,9	7,8	2,0	10,7
1901	0,8	7,5	2,7	11,0
1902	0,9	7,9	2,2	11,0
1903	0,9	8,1	3,0	12,0
1904	0,9	9,6	2,6	13,1

Tabell J4. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1905	1,0	9,3	4,2	14,5
1906	1,1	10,6	4,8	16,5
1907	1,2	8,6	5,7	15,5
1908	1,1	8,8	7,6	17,5
1909	1,1	7,9	8,1	17,1
1910	1	11	6	19
1911	1	8	9	18
1912	1	11	10	23
1913	1	12	7	20
1914	1	12	8	21
1915	2	20	15	37
1916	3	28	22	53
1917	2	51	5	58
1918	4	97	1	102
1919	3	52	4	59
1920	5	40	4	48
1921	4	25	6	35
1922	3	25	1	30
1923	4	26	3	32
1924	4	23	6	34
1925	4	26	7	37
1926	5	27	7	38
1927	5	27	6	38
1928	5	25	6	36
1929	5	24	6	35
1930	6	25	6	37
1931	5	26	5	35
1932	5	25	5	35
1933	5	25	5	35
1934	5	25	5	35
1935	5	25	6	35
1936	5	25	6	35
1937	5	25	6	36
1938	6	28	7	41
1939	6	27	8	41

Tabell J4. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1940	6	28	7	41
1941	10	56	1	67
1942	12	70	0	82
1943	11	67	0	78
1944	10	60	0	70
1945	11	61	1	73
1946	10	54	3	67
1947	14	74	5	93
1948	14	71	11	96
1949	13	53	15	81
1950	11	49	15	75
1951	12	48	21	82
1952	14	52	25	91
1953	13	56	22	91
1954	14	53	26	94
1955	17	56	27	100

Tabell J5. Jordbruk med binärningar 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Löpande priser. Miljoner kronor.

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1800	0,1	21,3	28,8	0,4	50,6
1801	0,1	21,4	27,3	2,2	51,1
1802	0,1	23,1	28,2	1,6	53,0
1803	0,1	21,9	26,5	1,1	49,6
1804	0,1	20,5	27,1	1,0	48,8
1805	0,1	24,1	30,4	0,4	55,1
1806	0,1	23,6	31,0	2,0	56,8
1807	0,1	27,5	33,2	2,1	63,0
1808	0,2	28,8	38,1	1,1	68,2
1809	0,3	32,2	47,0	1,8	81,2
1810	0,3	31,3	52,9	1,5	86,0
1811	0,3	30,6	55,3	1,4	87,7
1812	0,3	39,3	61,3	1,1	101,9
1813	0,3	42,2	61,9	0,8	105,2
1814	0,3	47,4	66,6	0,9	115,2
1815	0,3	48,7	66,6	0,8	116,5
1816	0,3	47,2	64,9	0,5	112,9
1817	0,3	52,4	66,0	0,4	119,2
1818	0,3	49,5	62,1	0,6	112,4
1819	0,3	54,4	65,5	0,6	120,7
1820	0,3	58,6	68,2	0,4	127,6
1821	0,3	50,6	66,9	0,4	118,2
1822	0,3	46,5	68,0	0,3	115,1
1823	0,3	47,9	69,8	0,3	118,3
1824	0,3	46,6	70,7	0,6	118,2
1825	0,3	46,7	73,2	0,6	120,9
1826	0,3	48,1	72,9	0,7	122,0
1827	0,4	59,2	79,5	0,8	139,7
1828	0,4	53,5	77,5	1,7	133,0
1829	0,3	47,7	77,5	1,3	126,8
1830	0,4	54,5	82,5	1,0	138,4
1831	0,4	58,0	83,2	1,2	142,8
1832	0,4	66,3	86,8	1,1	154,6
1833	0,4	57,9	88,3	2,0	148,6
1834	0,4	54,9	89,9	2,2	147,5

Tabell J5. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1835	0,4	59,2	91,5	1,6	152,7
1836	0,4	59,7	94,1	1,4	155,6
1837	0,4	61,0	95,2	1,3	158,0
1838	0,4	62,1	95,7	0,8	159,1
1839	0,5	70,9	102,6	1,5	175,5
1840	0,5	67,8	103,4	1,9	173,7
1841	0,6	68,0	103,2	1,8	173,5
1842	0,5	74,0	103,7	1,7	179,9
1843	0,4	75,4	104,6	1,8	182,2
1844	0,4	71,1	104,0	3,3	178,8
1845	0,4	62,8	100,8	4,7	168,8
1846	0,4	79,0	106,8	5,0	191,3
1847	0,5	82,1	111,8	9,2	203,6
1848	0,6	80,9	122,0	5,6	209,1
1849	0,6	71,3	122,5	5,4	199,8
1850	0,5	71,7	124,8	4,5	201,4
1851	0,5	76,9	120,4	4,6	202,3
1852	0,5	84,4	119,0	4,2	208,1
1853	0,4	86,3	117,8	6,6	211,1
1854	0,7	100,5	137,9	15,6	254,7
1855	0,9	92,0	149,0	30,5	272,4
1856	1,0	120,9	179,9	17,6	319,4
1857	0,9	126,7	192,3	14,5	334,3
1858	0,8	120,0	181,0	16,5	318,2
1859	0,7	102,3	179,4	18,9	301,2
1860	0,8	101,1	184,1	21,6	307,6
1861	0,8	120,2	185,9	19,0	325,9
1862	1,0	114,4	189,6	16,1	321,1
1863	1,0	131,1	189,0	21,0	342,1
1864	2,0	123,7	184,1	20,0	329,8
1865	-5,0	116,6	181,1	27,7	320,4
1866	3,0	109,4	178,9	27,7	319,0
1867	-1,0	123,9	201,2	35,7	359,8
1868	-11,0	124,0	200,1	29,1	342,1
1869	9,0	158,9	184,3	27,0	379,1

Tabell J5. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1870	6,0	145,5	214,6	44,6	410,8
1871	5,0	158,2	221,5	47,3	432,0
1872	6,0	170,8	251,2	47,4	475,4
1873	7,0	177,0	270,6	55,3	509,9
1874	-5,0	210,3	281,2	57,1	543,5
1875	8,0	200,1	261,4	54,1	523,6
1876	1,0	200,2	297,1	65,4	563,7
1877	-2,0	203,4	287,7	54,3	543,4
1878	4,0	162,9	283,7	59,9	510,6
1879	0,0	178,5	285,9	52,3	516,7
1880	0,0	177,5	279,1	54,1	510,7
1881	-2,0	215,9	277,1	45,9	537,0
1882	5,0	190,7	279,7	57,4	532,9
1883	3,0	202,9	296,6	58,7	561,2
1884	3,0	182,7	285,1	44,4	515,2
1885	3,0	200,0	267,2	45,2	515,5
1886	2,0	179,2	232,2	46,6	460,0
1887	-2,0	179,9	216,8	44,4	439,1
1888	2,0	184,7	224,1	38,7	449,5
1889	-1,0	195,4	239,3	36,6	470,3
1890	5,0	207,7	243,4	34,1	490,2
1891	1,0	224,5	284,2	42,4	552,1
1892	4,0	254,1	265,8	41,4	565,2
1893	1,0	242,2	262,8	43,4	549,5
1894	4,0	237,3	250,8	39,3	531,4
1895	3,0	226,7	270,9	31,4	532,1
1896	1,0	259,1	269,2	30,7	559,9
1897	0,0	287,7	271,1	25,0	583,7
1898	2,0	294,8	309,1	26,5	632,4
1899	0,0	301,1	351,6	28,3	681,0
1900	-2,0	319,9	339,5	26,4	683,7
1901	1,0	326,6	345,5	24,5	697,6
1902	-2,0	308,0	345,9	26,6	678,5
1903	0,0	308,7	367,7	29,7	706,1
1904	-5,0	314,8	373,0	26,3	709,1

Tabell J5. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1905	1,0	306,1	342,3	24,1	673,5
1906	6,0	341,5	391,2	32,3	771,0
1907	1,0	358,7	485,1	32,9	877,7
1908	6,0	345,5	513,1	32,3	896,9
1909	4,0	359,0	527,6	31,7	922,3
1910	3	406	515	31	955
1911	-6	409	483	40	926
1912	-13	450	534	37	1008
1913	-14	471	594	48	1099
1914	-19	468	568	51	1068
1915	-11	580	689	58	1317
1916	-5	809	811	64	1679
1917	-40	808	1136	24	1928
1918	-90	762	1927	36	2635
1919	41	976	2086	62	3164
1920	16	1357	1749	72	3194
1921	-5	890	1303	63	2251
1922	2	816	976	39	1833
1923	4	661	903	46	1614
1924	5	717	926	38	1686
1925	8	683	955	33	1679
1926	10	790	897	46	1743
1927	12	787	827	55	1681
1928	17	809	850	60	1736
1929	18	856	834	71	1779
1930	14	756	804	44	1618
1931	-30	674	809	31	1483
1932	-35	492	786	32	1275
1933	-5	701	716	31	1443
1934	-10	711	732	48	1481
1935	5	814	746	45	1609
1936	10	927	757	54	1747
1937	10	1075	789	57	1931
1938	0	1025	790	63	1878
1939	0	1132	778	58	1968

Tabell J5. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1940	-70	1148	950	57	2085
1941	-60	1155	1201	55	2351
1942	30	1223	1281	46	2581
1943	50	1366	1328	35	2779
1944	20	1527	1354	51	2952
1945	10	1457	1427	98,6	2993
1946	-30	1806	1481	117	3374
1947	-95	2152	1481	98	3636
1948	-120	2030	1606	101	3617
1949	-60	2346	1517	142	3944
1950	-20	2892	1673	292	4837
1951	-70	4061	1724	321	6037
1952	-50	5182	2081	392	7605
1953	-30	4190	1928	407	6494
1954	-40	4700	1912	307	6878
1955	-80	4833	1887	299	6938

Tabell J6. Jordbruk med binäringar 1800-1980. Branschernas produktionsvärden.
Fasta priser. Prisnivå 1910/12. Miljoner kronor.

År	Jordbruk	Trädgårds- skötsel	Skogsbruk	Fiske	Totalt
1800	160,6	7,9	55,0	1,6	222,9
1801	133,3	6,1	55,2	5,9	197,4
1802	143,1	6,9	54,8	4,5	206,9
1803	145,8	7,0	56,1	3,4	208,8
1804	145,3	6,9	56,1	2,7	207,1
1805	161,3	8,0	56,5	1,2	224,1
1806	159,0	7,9	56,7	4,8	227,3
1807	151,7	7,4	56,1	4,7	218,0
1808	151,7	7,6	56,4	0,8	212,4
1809	140,6	6,7	55,3	0,9	198,1
1810	163,5	8,0	53,0	0,9	224,0
1811	174,4	8,4	52,4	1,0	236,4
1812	163,7	7,8	55,0	1,0	225,1
1813	144,6	6,4	55,1	1,1	202,2
1814	160,5	7,5	55,3	1,1	221,4
1815	177,0	8,6	57,1	1,1	242,2
1816	180,6	8,8	58,2	1,0	247,1
1817	176,5	8,6	58,3	1,0	242,4
1818	160,7	7,6	59,5	1,0	224,1
1819	160,8	7,7	60,8	1,0	225,1
1820	175,8	8,7	61,2	1,0	243,4
1821	190,8	9,4	59,9	1,0	260,2
1822	204,8	10,0	59,3	1,1	276,4
1823	210,0	10,2	61,1	1,2	283,5
1824	216,4	10,6	63,6	1,2	292,7
1825	220,7	10,8	64,1	1,3	298,0
1826	219,8	10,9	65,2	1,3	297,9
1827	193,9	9,0	65,4	1,2	267,7
1828	219,9	11,0	65,7	1,2	298,3
1829	230,2	11,4	64,1	1,3	308,9
1830	221,8	10,8	65,0	1,3	299,7
1831	213,5	10,5	65,6	1,2	290,7
1832	207,3	10,0	66,6	1,2	284,0
1833	228,8	11,4	67,0	1,3	309,4
1834	239,0	11,8	68,1	1,3	321,6

Tabell J6. (forts.)

År	Jordbruk	Trädgårds- skötsel	Skogsbruk	Fiske	Totalt
1835	237,6	11,5	71,1	1,4	321,9
1836	243,0	11,9	71,6	1,4	328,7
1837	241,8	11,9	71,6	1,4	327,3
1838	219,7	10,4	71,7	1,3	301,6
1839	226,8	11,0	73,8	1,3	311,6
1840	242,4	12,1	75,0	1,3	330,5
1841	239,9	11,9	75,7	1,3	328,2
1842	224,6	10,9	75,4	1,3	310,2
1843	235,5	11,7	75,9	1,3	323,3
1844	257,0	12,7	77,0	1,4	348,6
1845	270,3	13,6	80,9	1,4	366,7
1846	241,4	11,8	85,6	1,3	336,6
1847	246,9	12,6	84,5	1,2	342,8
1848	259,4	13,0	81,3	1,3	354,4
1849	281,5	14,2	81,6	1,5	379,3
1850	283,4	13,9	85,2	1,5	384,0
1851	262,8	12,7	90,5	1,4	365,6
1852	250,8	12,2	93,1	1,4	354,7
1853	253,4	13,1	94,1	1,3	359,2
1854	260,3	13,6	98,0	1,3	370,2
1855	285,7	15,8	97,9	1,3	399,1
1856	266,4	13,5	99,1	1,4	377,6
1857	282,5	14,2	100,5	1,5	396,4
1858	322,3	16,2	99,7	1,7	439,4
1859	344,3	17,1	105,4	1,8	468,3
1860	352,0	17,5	107,4	1,9	478,5
1861	342,7	17,5	111,0	1,8	471,9
1862	300,3	14,8	117,0	2,5	431,2
1863	347,3	16,3	122,2	2,8	486,4
1864	347,9	17,8	127,2	2,6	492,8
1865	367,8	20,8	136,8	2,6	525,1
1866	338,1	19,2	138,6	2,9	494,6
1867	358,9	22,2	140,6	3,4	522,5
1868	264,7	17,8	144,8	4,4	425,6
1869	320,9	17,4	144,3	4,3	482,1

Tabell J6. (forts.)

År	Jordbruk	Trädgårds- skötsel	Skogsbruk	Fiske	Totalt
1870	409,7	23,1	147,5	3,7	585,5
1871	430,1	24,0	154,7	3,5	613,8
1872	416,6	27,5	168,1	4,5	615,8
1873	403,2	26,4	168,4	4,7	600,5
1874	421,4	22,5	167,6	5,3	614,9
1875	387,3	27,5	162,4	5,9	581,9
1876	437,3	30,3	180,1	6,5	653,3
1877	400,9	29,9	182,5	5,9	615,4
1878	391,4	23,3	169,1	6,7	587,2
1879	467,8	28,7	172,8	6,4	677,6
1880	431,0	33,4	182,1	6,1	651,7
1881	424,7	30,4	187,0	6,4	645,4
1882	392,8	29,4	187,7	7,2	611,7
1883	458,4	32,9	195,9	6,8	691,9
1884	422,5	33,1	184,8	8,0	646,7
1885	455,8	29,9	192,0	7,8	683,4
1886	440,0	33,3	186,1	10,0	669,0
1887	431,3	34,5	186,3	11,9	663,8
1888	436,7	49,7	202,8	12,6	703,1
1889	416,1	38,7	203,1	14,8	673,8
1890	427,3	38,2	206,4	17,0	690,1
1891	485,4	40,6	208,0	16,4	751,0
1892	473,2	35,1	204,7	16,2	729,4
1893	504,3	36,2	202,8	17,2	760,4
1894	488,3	38,4	206,6	17,9	751,5
1895	505,7	41,9	210,6	17,0	775,6
1896	508,3	42,2	243,0	17,2	811,7
1897	520,6	40,7	240,3	16,0	818,3
1898	536,3	44,0	233,3	15,8	829,8
1899	536,6	37,5	224,3	14,7	813,0
1900	493,9	36,5	232,3	13,5	776,7
1901	561,9	41,1	221,3	13,1	836,9
1902	516,5	44,1	223,5	12,7	797,3
1903	523,9	45,8	233,2	13,5	817,1
1904	551,7	45,7	230,6	14,6	842,9

Tabell J6. (forts.)

År	Jordbruk	Trädgårds- skötsel	Skogsbruk	Fiske	Totalt
1905	491,5	41,1	214,1	15,7	762,9
1906	555,8	43,9	230,8	17,5	848,3
1907	637,5	49,3	238,2	16,6	941,2
1908	629,3	44,1	218,6	18,5	909,6
1909	681,7	51,4	201,0	18,2	950,6
1910	661	50	247	20	977
1911	669	47	226	19	960
1912	652	48	234	21	953
1913	681	46	250	19	996
1914	678	58	293	21	1050
1915	636	51	277	30	993
1916	634	54	299	34	1021
1917	588	64	313	29	994
1918	522	77	207	28	833
1919	550	69	223	23	863
1920	616	70	257	21	963
1921	651	54	263	20	989
1922	705	69	273	19	1065
1923	650	93	291	25	1058
1924	687	89	286	23	1083
1925	625	67	281	23	995
1926	765	90	273	24	1151
1927	740	79	282	28	1127
1928	714	71	275	28	1086
1929	769	87	292	25	1172
1930	812	91	289	27	1217
1931	931	90	257	25	1296
1932	864	105	209	30	1198
1933	991	87	210	33	1310
1934	897	84	233	32	1238
1935	884	80	232	29	1218
1936	862	76	247	31	1212
1937	858	70	298	33	1259
1938	877	71	255	33	1233
1939	873	72	260	35	1237

Tabell J6. (forts.)

År	Jordbruk	Trädgårds- skötsel	Skogsbruk	Fiske	Totalt
1940	768	70	242	24	1100
1941	661	86	229	25	998
1942	623	53	250	21	949
1943	705	87	227	21	1036
1944	769	83	217	22	1085
1945	733	82	261	23	1096
1946	749	87	308	29	1174
1947	780	93	271	38	1181
1948	722	101	242	36	1097
1949	837	113	266	33	1243
1950	855	112	284	30	1277
1951	842	110	300	30	1279
1952	844	110	314	34	1301
1953	841	110	283	32	1262
1954	828	108	319	32	1313
1955	786	103	320	35	1277
1956	802	105	323	32	1296
1957	825	108	324	35	1320
1958	813	106	325	37	1312
1959	835	109	301	43	1295
1960	832	109	348	43	1370
1961	843	110	358	43	1399
1962	864	113	356	43	1414
1963	802	105	348	52	1350
1964	860	112	383	54	1463
1965	876	115	383	52	1477
1966	856	112	384	44	1456
1967	914	120	416	45	1564
1968	948	124	408	42	1579
1969	861	113	421	38	1521
1970	883	115	464	39	1614
1971	921	120	493	33	1696
1972	939	123	453	31	1643
1973	921	120	478	30	1669
1974	1006	131	481	25	1747

Tabell J6. (forts.)

År	Jordbruk	Trädgårds- skötsel	Skogsbruk	Fiske	Totalt
1975	976	128	436	25	1643
1976	1006	132	430	26	1661
1977	1012	132	388	24	1592
1978	1049	137	390	25	1630
1979	1058	138	389	26	1636
1980	1082	141	390	30	1663

Tabell J7. Jordbruk 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Fasta priser. Prisnivå 1910/12. Miljoner kronor

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1800	1,3	65,4	107,9	0,0	160,6
1801	1,3	50,7	96,0	0,1	133,3
1802	1,3	57,5	97,3	0,2	143,1
1803	1,3	57,8	100,5	0,3	145,8
1804	1,3	57,5	100,1	0,3	145,3
1805	1,3	66,0	107,1	0,4	161,3
1806	1,3	64,6	105,3	0,9	159,0
1807	1,3	60,3	102,4	1,2	151,7
1808	1,3	61,8	97,9	1,4	151,7
1809	1,3	54,2	95,9	2,5	140,6
1810	1,3	64,5	108,7	2,5	163,5
1811	1,3	68,1	117,0	1,8	174,4
1812	1,3	63,6	112,6	0,9	163,7
1813	1,4	53,4	106,5	0,3	144,6
1814	1,4	62,4	112,7	0,3	160,5
1815	1,4	71,1	120,1	0,4	177,0
1816	1,4	72,9	122,0	0,3	180,6
1817	1,4	71,4	119,1	0,3	176,5
1818	1,4	62,8	112,4	0,3	160,7
1819	1,4	63,5	111,3	0,3	160,8
1820	1,4	72,0	117,0	0,3	175,8
1821	1,4	77,6	127,9	0,3	190,8
1822	1,4	83,5	137,5	0,1	204,8
1823	1,4	85,3	141,5	0,0	210,0
1824	1,5	88,0	145,2	0,2	216,4
1825	1,5	89,8	147,9	0,2	220,7
1826	1,5	90,3	146,0	0,1	219,8
1827	1,5	75,3	135,7	0,1	193,9
1828	1,5	89,6	144,1	2,0	219,9
1829	1,5	94,0	151,9	0,9	230,2
1830	1,5	89,6	149,0	0,5	221,8
1831	1,5	86,8	142,3	0,5	213,5
1832	1,5	82,7	141,1	0,5	207,3
1833	1,6	92,9	150,7	1,9	228,8
1834	1,6	96,2	158,1	2,0	239,0

Tabell J7. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1835	1,6	95,1	160,6	0,9	237,6
1836	1,6	98,3	163,1	0,6	243,0
1837	1,6	98,3	161,4	0,5	241,8
1838	1,6	86,8	151,5	0,0	219,7
1839	1,6	91,2	152,6	0,8	226,8
1840	1,6	99,1	159,4	1,3	242,4
1841	1,6	98,3	157,9	1,2	239,9
1842	1,6	90,5	150,8	0,9	224,6
1843	1,7	96,6	155,3	1,1	235,5
1844	1,7	102,9	169,9	3,9	257,0
1845	1,7	108,3	174,6	4,1	270,3
1846	1,7	95,8	161,5	2,4	241,4
1847	1,7	98,5	155,6	7,4	246,9
1848	1,7	103,8	168,5	5,5	259,4
1849	1,7	112,5	181,3	6,3	281,5
1850	1,7	111,7	187,6	3,8	283,4
1851	1,7	103,0	176,5	2,4	262,8
1852	1,8	100,7	167,4	1,3	250,8
1853	1,7	105,5	161,2	2,9	253,4
1854	1,8	102,5	161,6	11,8	260,3
1855	1,8	103,1	161,1	22,0	285,7
1856	1,8	102,9	168,7	10,2	266,4
1857	1,8	111,2	181,7	8,3	282,5
1858	1,8	123,6	206,4	13,8	322,3
1859	1,8	126,0	220,5	16,3	344,3
1860	1,9	125,6	223,8	18,2	352,0
1861	1,9	134,9	211,5	13,7	342,7
1862	2,1	106,5	205,6	11,4	300,3
1863	2,3	135,8	216,5	16,2	347,3
1864	5,0	134,5	217,8	15,7	347,9
1865	-13,4	144,6	225,2	21,6	367,8
1866	7,3	122,9	208,1	18,7	338,1
1867	-2,4	123,1	228,9	24,0	358,9
1868	-30,9	79,6	213,6	14,8	264,7
1869	18,2	129,8	179,4	19,8	320,9

Tabell J7. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1870	11,0	142,5	221,8	53,2	409,7
1871	9,1	165,9	232,0	51,3	430,1
1872	10,5	144,8	239,0	44,5	416,6
1873	11,6	134,2	241,7	46,7	403,2
1874	-9,9	150,1	252,2	43,1	421,4
1875	13,9	144,9	206,3	43,3	387,3
1876	1,8	150,4	256,4	52,8	437,3
1877	-3,7	144,4	240,7	39,8	400,9
1878	7,3	106,0	241,5	56,5	391,4
1879	0,0	152,1	281,8	60,7	467,8
1880	0,0	129,3	258,0	57,5	431,0
1881	-3,9	164,2	249,7	37,7	424,7
1882	8,1	123,8	238,7	53,5	392,8
1883	4,9	146,8	267,7	55,7	458,4
1884	5,2	132,2	261,6	41,4	422,5
1885	5,7	160,9	262,3	42,4	455,8
1886	4,5	159,0	240,1	49,6	440,0
1887	-4,6	162,8	230,4	48,9	431,3
1888	4,0	184,5	229,3	31,9	436,7
1889	-2,0	161,2	240,7	24,3	416,1
1890	8,7	178,7	235,9	18,4	427,3
1891	1,7	178,4	277,8	31,0	485,4
1892	6,9	206,7	255,5	19,7	473,2
1893	1,8	215,7	268,0	30,5	504,3
1894	7,0	213,5	253,7	22,4	488,3
1895	5,5	202,3	286,0	16,4	505,7
1896	1,9	211,9	290,3	15,8	508,3
1897	0,0	240,0	285,2	7,7	520,6
1898	3,1	231,7	309,9	6,8	536,3
1899	0,0	198,1	332,8	6,9	536,6
1900	-2,8	197,7	298,5	3,7	493,9
1901	1,4	245,5	320,9	6,6	561,9
1902	-2,7	212,9	307,9	3,9	516,5
1903	0,0	203,2	325,4	3,3	523,9
1904	-7,4	215,5	348,7	3,7	551,7

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1905	1,4	198,8	286,5	4,8	491,5
1906	6,5	236,5	310,6	5,4	555,8
1907	1,0	249,2	384,8	5,0	637,5
1908	6,2	218,9	406,7	4,8	629,3
1909	4,0	251,6	427,1	5,0	681,7
1910	3	244	407	7	661
1911	-7	265	396	14	669
1912	-12	252	403	9	652
1913	-12	244	431	17	681
1914	-17	269	404	19	678
1915	-6	269	361	11	636
1916	-2	286	341	6	634
1917	-18	213	384	1	588
1918	-17	112	396	1	522
1919	8	142	379	2	550
1920	5	223	377	7	616
1921	-2	228	409	14	651
1922	1	289	405	12	705
1923	3	238	396	7	650
1924	3	262	411	5	687
1925	5	210	408	4	625
1926	6	314	423	18	765
1927	9	307	405	20	740
1928	12	295	391	18	714
1929	12	332	399	26	769
1930	11	346	441	13	812
1931	-30	407	531	14	931
1932	-38	303	570	20	864
1933	-6	443	506	19	991
1934	-11	384	459	31	897
1935	4	431	411	28	884
1936	8	425	387	32	862
1937	8	424	380	30	858
1938	0	475	360	30	877
1939	0	512	329	27	873

Tabell J7. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1940	-43	453	320	16	768
1941	-29	374	295	13	661
1942	13	326	288	10	623
1943	21	417	276	6	705
1944	8	472	287	17	769
1945	4	393	309	41	733
1946	-12	413	325	33	749
1947	-38	480	320	25	780
1948	-44	414	330	23	722
1949	-21	525	305	27	837
1950	-7	459	321	97	855
1951	-21	504	288	82	842
1952	-14	519	281	65	844
1953	-8	498	273	94	841
1954	-11	528	260	58	829
1955	-20	524	245	36	786

Tabell J8. Skogsbruk 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Fasta priser. Prisnivå 1910/12. Miljoner kronor.

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1800	13,2	37,8	0,4	55,0
1801	13,2	37,9	0,3	55,2
1802	12,6	38,2	0,4	54,8
1803	13,3	38,5	0,4	56,1
1804	13,0	38,7	0,5	56,1
1805	13,2	39,0	0,5	56,5
1806	13,0	39,1	0,5	56,7
1807	11,8	39,6	0,5	56,1
1808	12,7	39,1	0,6	56,4
1809	10,9	38,6	2,0	55,3
1810	9,2	38,6	1,4	53,0
1811	9,1	38,9	0,8	52,4
1812	11,5	39,0	0,8	55,0
1813	11,0	39,1	1,2	55,1
1814	10,6	39,3	1,4	55,3
1815	11,8	39,7	1,7	57,1
1816	13,2	40,2	0,8	58,2
1817	12,9	40,6	0,8	58,3
1818	13,4	41,0	1,0	59,5
1819	14,6	41,3	0,9	60,8
1820	14,9	41,7	0,7	61,2
1821	13,0	42,1	0,7	59,9
1822	11,8	42,6	0,7	59,3
1823	12,8	43,3	0,8	61,1
1824	14,0	43,9	1,4	63,6
1825	13,6	44,7	1,4	64,1
1826	14,0	45,2	1,6	65,2
1827	13,5	45,6	1,9	65,4
1828	13,7	45,9	1,6	65,7
1829	11,8	46,1	1,8	64,1
1830	12,0	46,5	2,1	65,0
1831	12,3	46,7	2,1	65,6
1832	12,6	47,1	2,4	66,6
1833	12,5	47,7	2,3	67,0
1834	12,8	48,1	2,7	68,1

Tabell J8. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1835	14,5	48,7	3,2	71,1
1836	14,9	49,3	2,7	71,6
1837	14,8	49,6	2,5	71,6
1838	15,0	49,8	2,2	71,7
1839	16,5	50,1	2,5	73,8
1840	16,8	50,6	2,8	75,0
1841	16,8	51,1	2,8	75,7
1842	15,9	51,7	2,8	75,4
1843	16,2	52,1	2,4	75,9
1844	16,3	52,8	2,8	77,0
1845	18,4	53,5	3,7	80,9
1846	19,8	53,9	6,5	85,6
1847	18,7	54,2	6,2	84,5
1848	16,8	54,7	4,4	81,3
1849	17,4	55,4	3,4	81,6
1850	19,5	56,1	4,2	85,2
1851	22,7	56,7	5,8	90,5
1852	23,7	57,0	7,1	93,1
1853	23,6	57,4	7,8	94,1
1854	25,5	58,1	9,0	98,0
1855	26,7	58,7	7,2	97,9
1856	26,3	59,2	8,2	99,1
1857	26,8	59,4	8,9	100,5
1858	26,3	60,2	7,8	99,7
1859	30,6	61,0	8,2	105,4
1860	31,6	62,2	8,0	107,4
1861	32,3	63,1	10,1	111,0
1862	36,3	63,9	11,3	117,0
1863	38,3	65,1	13,3	122,2
1864	42,3	65,5	13,9	127,2
1865	46,5	66,3	18,8	136,8
1866	46,3	67,1	20,0	138,6
1867	49,9	67,5	18,0	140,6
1868	52,7	67,1	19,8	144,8
1869	54,2	67,1	17,7	144,3

Tabell J8. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1870	56,6	67,1	18,8	147,5
1871	61,7	67,5	21,1	154,7
1872	71,5	68,3	24,3	168,1
1873	72,0	69,1	23,0	168,4
1874	67,2	69,9	26,2	167,6
1875	69,2	70,3	17,9	162,4
1876	77,7	71,1	27,3	180,1
1877	82,7	71,9	23,7	182,5
1878	76,1	72,7	15,1	169,1
1879	79,6	73,5	14,5	172,8
1880	84,7	73,5	19,1	182,1
1881	87,8	72,3	22,8	187,0
1882	94,0	71,1	18,5	187,7
1883	98,6	70,3	23,7	195,9
1884	91,4	69,5	20,0	184,8
1885	98,7	68,7	21,2	192,0
1886	95,4	67,9	19,2	186,1
1887	98,1	67,1	17,5	186,3
1888	107,6	65,9	27,1	202,8
1889	110,1	64,7	26,2	203,1
1890	114,7	63,5	26,8	206,4
1891	118,0	62,7	26,0	208,0
1892	110,9	61,5	31,2	204,7
1893	114,2	60,3	27,2	202,8
1894	120,0	59,5	26,3	206,6
1895	124,7	58,7	26,8	210,6
1896	161,4	57,9	24,2	243,0
1897	159,3	57,1	24,0	240,3
1898	153,8	56,3	23,5	233,3
1899	144,7	55,5	24,6	224,3
1900	154,1	54,3	24,0	232,3
1901	147,0	53,9	20,0	221,3
1902	144,6	53,5	24,6	223,5
1903	153,1	52,7	27,7	233,2
1904	153,6	52,3	25,0	230,6

Tabell J8. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1905	142,6	51,5	20,1	214,1
1906	152,4	51,1	28,8	230,8
1907	159,0	50,3	32,1	238,2
1908	143,9	49,9	27,6	218,6
1909	129,3	49,5	23,0	201,0
1910	179	49	21	247
1911	158	49	19	226
1912	165	53	15	234
1913	182	49	20	250
1914	215	53	28	293
1915	196	55	27	277
1916	214	64	22	299
1917	231	71	12	313
1918	147	50	11	207
1919	153	54	16	223
1920	173	72	10	257
1921	178	73	14	263
1922	166	94	12	273
1923	185	84	21	291
1924	195	75	15	286
1925	185	82	13	281
1926	170	92	8	273
1927	180	90	9	282
1928	169	91	13	275
1929	184	92	13	292
1930	186	87	13	289
1931	161	88	8	257
1932	128	79	5	209
1933	135	72	5	210
1934	151	77	5	233
1935	149	79	4	232
1936	169	80	3	247
1937	210	81	5	298
1938	176	79	8	255
1939	181	83	6	260

Tabell J8. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1940	134	108	9	242
1941	113	122	8	229
1942	133	129	6	250
1943	111	134	6	227
1944	106	131	4	217
1945	139	143	3	261
1946	192	131	6	308
1947	178	96	5	271
1948	162	77	5	242
1949	202	62	10	266
1950	209	78	6	284
1951	231	55	7	300
1952	227	87	10	314
1953	213	62	8	283
1954	240	73	8	319
1955	237	69	11	320

Tabell J9. Fiske 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden.
Fasta priser. Prisnivå 1910/12. Miljoner kronor.

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1800	0,0	0,9	0,7	1,6
1801	0,0	0,8	5,1	5,9
1802	0,0	0,8	3,7	4,5
1803	0,0	0,8	2,5	3,4
1804	0,0	0,9	1,8	2,7
1805	0,0	0,9	0,3	1,2
1806	0,0	0,9	3,9	4,8
1807	0,0	0,8	3,8	4,7
1808	0,0	0,8	0,1	0,8
1809	0,0	0,8	0,0	0,9
1810	0,0	0,9	0,1	0,9
1811	0,0	1,0	0,1	1,0
1812	0,0	1,0	0,0	1,0
1813	0,0	0,9	0,1	1,1
1814	0,0	1,0	0,1	1,1
1815	0,0	1,0	0,1	1,1
1816	0,0	1,0	0,0	1,0
1817	0,0	1,0	0,0	1,0
1818	0,0	1,0	0,0	1,0
1819	0,0	0,9	0,0	1,0
1820	0,0	1,0	0,0	1,0
1821	0,0	1,0	0,0	1,0
1822	0,0	1,1	0,0	1,1
1823	0,0	1,2	0,0	1,2
1824	0,0	1,2	0,0	1,2
1825	0,0	1,2	0,0	1,3
1826	0,0	1,2	0,1	1,3
1827	0,0	1,2	0,1	1,2
1828	0,0	1,2	0,1	1,2
1829	0,0	1,2	0,0	1,3
1830	0,0	1,2	0,0	1,3
1831	0,0	1,2	0,0	1,2
1832	0,0	1,2	0,0	1,2
1833	0,0	1,2	0,0	1,3
1834	0,0	1,3	0,0	1,3

Tabell J9. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1835	0,0	1,3	0,0	1,4
1836	0,0	1,3	0,0	1,4
1837	0,0	1,3	0,0	1,4
1838	0,0	1,3	0,0	1,3
1839	0,0	1,3	0,0	1,3
1840	0,0	1,3	0,0	1,3
1841	0,0	1,3	0,0	1,3
1842	0,0	1,2	0,0	1,3
1843	0,0	1,3	0,0	1,3
1844	0,0	1,4	0,0	1,4
1845	0,0	1,4	0,0	1,4
1846	0,0	1,3	0,0	1,3
1847	0,0	1,2	0,0	1,2
1848	0,0	1,3	0,0	1,3
1849	0,0	1,5	0,0	1,5
1850	0,0	1,5	0,0	1,5
1851	0,0	1,4	0,0	1,4
1852	0,0	1,4	0,0	1,4
1853	0,0	1,3	0,0	1,3
1854	0,0	1,3	0,0	1,3
1855	0,0	1,3	0,0	1,3
1856	0,0	1,4	0,0	1,4
1857	0,0	1,5	0,0	1,5
1858	0,0	1,7	0,0	1,7
1859	0,0	1,8	0,0	1,8
1860	0,0	1,9	0,0	1,9
1861	0,0	1,8	0,0	1,8
1862	0,0	2,4	0,0	2,5
1863	0,0	2,8	0,0	2,8
1864	0,0	2,6	0,0	2,6
1865	0,0	2,5	0,0	2,6
1866	0,0	2,9	0,0	2,9
1867	0,0	3,4	0,0	3,4
1868	0,0	4,3	0,1	4,4
1869	0,0	4,2	0,1	4,3

Tabell J9. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1870	0,0	3,6	0,1	3,7
1871	0,0	3,4	0,1	3,5
1872	0,0	4,5	0,0	4,5
1873	0,0	4,7	0,0	4,7
1874	0,0	5,3	0,0	5,3
1875	0,0	5,9	0,0	5,9
1876	0,0	6,5	0,0	6,5
1877	0,0	5,9	0,0	5,9
1878	0,0	6,5	0,2	6,7
1879	0,0	6,4	0,0	6,4
1880	0,0	5,9	0,2	6,1
1881	0,0	6,0	0,4	6,4
1882	0,0	6,2	1,0	7,2
1883	0,0	5,8	0,9	6,8
1884	0,0	7,5	0,5	8,0
1885	0,0	6,3	1,6	7,8
1886	0,0	6,9	3,1	10,0
1887	0,0	7,2	4,7	11,9
1888	0,0	8,3	4,2	12,6
1889	0,0	8,6	6,1	14,8
1890	0,0	9,5	7,5	17,0
1891	0,4	8,4	7,7	16,4
1892	0,7	5,8	9,7	16,2
1893	0,9	8,7	7,7	17,2
1894	1,1	7,3	9,5	17,9
1895	0,8	9,3	6,8	17,0
1896	0,6	8,8	7,8	17,2
1897	0,9	10,9	4,3	16,0
1898	1,1	8,8	5,8	15,8
1899	1,1	9,4	4,2	14,7
1900	1,1	9,9	2,5	13,5
1901	1,0	8,9	3,2	13,1
1902	1,0	9,1	2,5	12,7
1903	1,0	9,1	3,4	13,5
1904	1,0	10,7	2,9	14,6

Tabell J9. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1905	1,1	10,1	4,5	15,7
1906	1,2	11,3	5,1	17,5
1907	1,3	9,2	6,1	16,6
1908	1,2	9,3	8,1	18,5
1909	1,2	8,4	8,6	18,2
1910	1	12	7	20
1911	1	9	9	19
1912	1	10	9	21
1913	1	12	6	19
1914	1	12	8	21
1915	1	16	12	30
1916	2	18	14	34
1917	1	25	2	29
1918	1	26	0	28
1919	1	20	1	23
1920	2	17	2	21
1921	2	15	4	20
1922	2	16	1	19
1923	3	20	2	25
1924	3	16	4	23
1925	3	16	4	23
1926	3	17	4	24
1927	3	20	5	28
1928	4	20	5	28
1929	4	17	4	25
1930	4	18	5	27
1931	4	18	3	25
1932	4	21	5	30
1933	5	24	5	33
1934	5	22	5	32
1935	4	20	5	29
1936	5	22	5	31
1937	5	23	6	33
1938	5	23	6	33
1939	5	23	7	35

Tabell J9. (forts.)

År	I ins	Kons	Expt	Totalt
1940	3	16	4	24
1941	4	20	1	25
1942	3	18	0	21
1943	3	18	0	21
1944	3	19	0	22
1945	4	19	0	23
1946	4	23	2	29
1947	6	30	2	38
1948	5	26	4	36
1949	5	21	6	33
1950	4	20	6	30
1951	4	18	8	30
1952	5	19	9	34
1953	5	20	8	33
1954	5	19	9	33
1955	6	21	10	36

Tabell J10. Jordbruk med binärningar 1800-1955. Produktionens fördelning på användningsområden. Fasta priser. Prisnivå 1910/12.. Miljoner kronor.

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1800	1,3	78,6	154,5	1,1	222,9
1801	1,3	64,0	140,9	5,5	197,4
1802	1,3	70,0	143,3	4,4	206,9
1803	1,3	71,1	146,8	3,3	208,8
1804	1,3	70,6	146,6	2,7	207,1
1805	1,3	79,2	155,0	1,3	224,1
1806	1,3	77,6	153,1	5,3	227,3
1807	1,3	72,1	150,2	5,5	218,0
1808	1,3	74,5	145,4	2,0	212,4
1809	1,3	65,1	142,0	4,6	198,1
1810	1,3	73,7	156,2	4,0	224,0
1811	1,3	77,2	165,3	2,6	236,4
1812	1,3	75,1	160,4	1,7	225,1
1813	1,4	64,4	153,0	1,7	202,2
1814	1,4	72,9	160,5	1,9	221,4
1815	1,4	83,0	169,4	2,1	242,2
1816	1,4	86,1	172,1	1,1	247,1
1817	1,4	84,3	169,3	1,1	242,4
1818	1,4	76,2	162,0	1,3	224,1
1819	1,4	78,1	161,2	1,3	225,1
1820	1,4	86,9	168,3	1,0	243,4
1821	1,4	90,6	180,4	1,1	260,2
1822	1,4	95,3	191,3	0,8	276,4
1823	1,4	98,0	196,2	0,8	283,5
1824	1,5	102,0	200,9	1,6	292,7
1825	1,5	103,4	204,6	1,7	298,0
1826	1,5	104,3	203,2	1,8	297,9
1827	1,5	88,9	191,4	2,1	267,7
1828	1,5	103,3	202,1	3,7	298,3
1829	1,5	105,8	210,7	2,8	308,9
1830	1,5	101,6	207,6	2,6	299,7
1831	1,5	99,1	200,7	2,7	290,7
1832	1,5	95,4	199,3	2,9	284,0
1833	1,6	105,4	211,0	4,3	309,4
1834	1,6	109,0	219,2	4,7	321,6

Tabell J10. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1835	1,6	109,6	222,1	4,1	321,9
1836	1,6	113,2	225,6	3,3	328,7
1837	1,6	113,1	224,2	3,0	327,3
1838	1,6	101,8	213,0	2,2	301,6
1839	1,6	107,7	215,0	3,3	311,6
1840	1,6	115,8	223,4	4,2	330,5
1841	1,6	115,1	222,2	4,1	328,2
1842	1,6	106,4	214,7	3,8	310,2
1843	1,7	112,8	220,5	3,5	323,3
1844	1,7	119,2	236,8	6,7	348,6
1845	1,7	126,7	243,0	7,8	366,7
1846	1,7	115,7	228,5	8,8	336,6
1847	1,7	117,2	223,7	13,6	342,8
1848	1,7	120,6	237,5	10,0	354,4
1849	1,7	129,9	252,4	9,7	379,3
1850	1,7	131,3	259,2	8,0	384,0
1851	1,7	125,7	247,3	8,2	365,6
1852	1,8	124,3	238,0	8,4	354,7
1853	1,7	129,1	233,0	10,7	359,2
1854	1,8	128,0	234,5	20,8	370,2
1855	1,8	129,8	236,8	29,2	399,1
1856	1,8	129,2	242,9	18,4	377,6
1857	1,8	138,0	256,8	17,2	396,4
1858	1,8	149,8	284,4	21,6	439,4
1859	1,8	156,6	300,6	24,6	468,3
1860	1,9	157,2	305,4	26,2	478,5
1861	1,9	167,2	293,9	23,8	471,9
1862	2,1	142,8	286,7	22,7	431,2
1863	2,3	174,1	300,7	29,4	486,4
1864	5,0	176,8	303,7	29,6	492,8
1865	-13,4	191,1	315,0	40,4	525,1
1866	7,3	169,2	297,3	38,7	494,6
1867	-2,4	173,0	322,0	42,0	522,5
1868	-30,9	132,3	302,9	34,7	425,6
1869	18,2	184,0	268,1	37,6	482,1

Tabell J10. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1870	11,0	199,1	315,6	72,0	585,5
1871	9,1	227,6	327,0	72,4	613,8
1872	10,5	216,3	339,4	68,8	615,8
1873	11,6	206,2	341,9	69,6	600,5
1874	-9,9	217,2	349,9	69,3	614,9
1875	13,9	214,2	310,0	61,3	581,9
1876	1,8	228,1	364,3	80,1	653,3
1877	-3,7	227,1	348,5	63,4	615,4
1878	7,3	182,1	344,0	71,9	587,2
1879	0,0	231,7	390,3	75,1	677,6
1880	0,0	214,1	370,9	76,8	651,7
1881	-3,9	252,1	358,4	60,8	645,4
1882	8,1	217,8	345,4	72,9	611,7
1883	4,9	245,3	376,7	80,4	691,9
1884	5,2	223,6	371,7	62,0	646,7
1885	5,7	259,6	367,2	65,1	683,4
1886	4,5	254,4	348,3	71,9	669,0
1887	-4,6	260,9	339,2	71,1	663,8
1888	4,0	292,1	353,2	63,3	703,1
1889	-2,0	271,3	352,8	56,7	673,8
1890	8,7	293,4	347,2	52,7	690,1
1891	1,7	296,8	389,5	64,7	751,0
1892	6,9	318,3	358,0	60,6	729,4
1893	1,8	330,8	373,3	65,3	760,4
1894	7,0	334,6	358,9	58,3	751,5
1895	5,5	327,8	396,0	49,9	775,6
1896	1,9	373,9	399,3	47,8	811,7
1897	0,0	400,1	394,0	36,0	818,3
1898	3,1	386,7	419,0	36,1	829,8
1899	0,0	343,9	435,2	35,7	813,0
1900	-2,8	352,9	399,3	30,3	776,7
1901	1,4	393,4	424,8	29,8	836,9
1902	-2,7	358,5	414,7	31,1	797,3
1903	0,0	357,2	433,1	34,3	817,1
1904	-7,4	370,1	457,5	31,6	842,9

Tabell J10. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1905	1,4	342,4	389,2	29,5	762,9
1906	6,5	390,1	416,9	39,4	848,3
1907	1,0	409,6	493,7	43,3	941,2
1908	6,2	364,0	510,0	40,5	909,6
1909	4,0	382,0	536,4	36,6	950,6
1910	3	424	518	34	977
1911	-7	424	501	42	960
1912	-12	418	513	33	953
1913	-12	427	538	43	995
1914	-17	485	527	54	1050
1915	-6	466	484	50	993
1916	-2	501	477	42	1021
1917	-18	445	544	16	994
1918	-17	260	545	12	833
1919	8	296	522	19	863
1920	5	398	536	19	963
1921	-2	408	550	32	989
1922	1	457	583	25	1065
1923	3	426	594	30	1058
1924	3	460	591	25	1083
1925	5	398	572	21	995
1926	6	488	622	30	1151
1927	9	490	593	33	1127
1928	12	468	573	35	1086
1929	12	520	595	44	1172
1930	11	536	637	30	1217
1931	-30	572	726	26	1296
1932	-38	435	774	30	1198
1933	-6	582	688	28	1310
1934	-11	539	641	41	1238
1935	4	585	590	37	1218
1936	8	599	565	40	1212
1937	8	638	554	41	1259
1938	0	656	533	43	1233
1939	0	698	506	40	1237

Tabell J10. (forts.)

År	J inv	I ins	Kons	Expt	Totalt
1940	-43	591	514	28	1100
1941	-29	491	523	22	998
1942	13	462	487	16	949
1943	21	530	515	12	1036
1944	8	581	520	21	1085
1945	4	535	553	44	1096
1946	-12	609	566	40	1174
1947	-38	664	539	32	1181
1948	-44	581	534	32	1097
1949	-21	731	501	43	1243
1950	-7	673	530	109	1277
1951	-21	740	471	96	1279
1952	-14	751	498	84	1301
1953	-8	715	465	109	1262
1954	-11	772	460	75	1313
1955	-20	768	438	57	1277

Tabell J11. Jordbruk med binärningar 1800-1980. Förädlingsvärde. Löpande och fasta priser. Prisnivå 1910/12. Miljoner kronor.

År	Löpande priser	Fasta priser	År	Löpande priser	Fasta priser
1800	46,3	204,1	1835	139,7	294,6
1801	46,3	178,9	1836	142,5	301,1
1802	48,3	188,5	1837	143,5	297,5
1803	45,0	189,2	1838	144,5	274,0
1804	43,7	185,8	1839	160,0	284,1
1805	50,1	203,5	1840	157,9	300,5
1806	51,3	205,6	1841	157,9	298,7
1807	57,2	198,1	1842	162,4	280,0
1808	62,1	193,3	1843	165,5	293,6
1809	74,1	180,8	1844	163,5	318,8
1810	78,7	204,9	1845	153,6	333,7
1811	79,8	215,2	1846	174,3	306,6
1812	92,5	204,2	1847	186,3	313,6
1813	94,2	181,0	1848	189,6	321,4
1814	104,3	200,4	1849	181,6	344,8
1815	105,8	220,1	1850	182,7	348,2
1816	102,2	223,9	1851	181,9	328,7
1817	107,7	219,0	1852	187,2	319,1
1818	100,5	200,3	1853	191,0	324,9
1819	107,8	201,0	1854	232,3	337,7
1820	114,8	219,0	1855	244,2	357,8
1821	106,2	233,7	1856	286,6	338,8
1822	104,2	250,2	1857	300,7	356,6
1823	107,5	257,6	1858	286,7	395,9
1824	106,9	264,7	1859	272,9	424,3
1825	109,7	270,5	1860	278,9	433,8
1826	110,2	269,0	1861	292,3	423,3
1827	125,9	241,3	1862	290,4	389,9
1828	120,5	270,1	1863	310,6	441,7
1829	114,7	279,6	1864	298,3	445,8
1830	125,4	271,7	1865	289,6	474,7
1831	129,4	263,5	1866	290,1	449,9
1832	140,1	257,3	1867	331,9	482,0
1833	135,0	281,1	1868	312,1	388,3
1834	134,5	293,3	1869	347,3	441,6

Tabell J11. (forts.)

År	Löpande priser	Fasta priser	År	Löpande priser	Fasta priser
1870	381,0	543,1	1905	534,5	605,4
1871	397,2	564,3	1906	613,1	674,5
1872	429,8	556,7	1907	714,8	766,5
1873	459,4	541,1	1908	743,7	754,2
1874	488,0	552,1	1909	762,8	786,3
1875	469,0	521,2	1910	788	807
1876	503,7	583,8	1911	755	782
1877	484,2	548,3	1912	826	781
1878	461,2	530,4	1913	909	823
1879	470,7	617,3	1914	883	868
1880	459,4	586,3	1915	1092	823
1881	476,6	572,8	1916	1426	867
1882	472,6	542,5	1917	1679	866
1883	498,6	614,7	1918	2254	712
1884	455,6	572,0	1919	2650	723
1885	455,2	603,5	1920	2657	801
1886	405,3	589,5	1921	1862	818
1887	385,5	582,9	1922	1522	884
1888	391,1	611,8	1923	1306	856
1889	402,3	576,4	1924	1359	873
1890	417,6	587,9	1925	1344	796
1891	482,0	655,6	1926	1389	917
1892	491,3	634,0	1927	1337	896
1893	479,0	662,9	1928	1367	856
1894	458,7	648,6	1929	1403	924
1895	459,8	670,2	1930	1264	950
1896	478,3	693,4	1931	1165	1018
1897	496,3	695,8	1932	986	926
1898	534,4	701,2	1933	1145	1039
1899	578,4	690,5	1934	1159	969
1900	575,5	653,8	1935	1269	961
1901	585,2	702,0	1936	1391	965
1902	558,1	655,7	1937	1515	987
1903	584,3	676,1	1938	1448	950
1904	573,2	681,3	1939	1492	938

Tabell J11. (forts.)

År	Löpande priser	Fasta priser	År	Löpande priser	Fasta priser
1940	1570	828	1975	12795	1016
1941	1775	754	1976	13360	951
1942	1897	698	1977	14072	941
1943	2095	781	1978	14200	945
1944	2259	830	1979	13486	865
1945	2275	834	1980	14968	852
1946	2538	883			
1947	2719	883			
1948	2599	788			
1949	2829	891			
1950	3513	928			
1951	4314	914			
1952	5556	950			
1953	4698	913			
1954	4865	928			
1955	4721	869			
1956	5228	903			
1957	4943	906			
1958	4899	897			
1959	4656	860			
1960	5185	916			
1961	5574	937			
1962	5695	937			
1963	5364	872			
1964	6235	960			
1965	6487	949			
1966	6308	906			
1967	6648	975			
1968	6438	970			
1969	6008	890			
1970	6637	946			
1971	7670	1017			
1972	7303	963			
1973	7731	945			
1974	10986	1041			

Käll- och litteraturförteckning

Bidrag till Sveriges officiella statistik (BiSOS)

F, *Utrikes handel och sjöfart*

H, *Kungl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelser (Lhb)*

N, *Jordbruk och boskapsskötsel*

Q, *Skogsväsendet*

Sveriges officiella statistik (SOS)

Det enskilda skogsbruket

Handel

Skogsstatistisk årsbok

Övrig statistik

Historisk statistik för Sverige, Del 1. Befolkning. Stockholm 1969.

Historisk statistik för Sverige, Del 2. Väderlek, lantmåteri, jordbruk, skogsbruk, fiske t o m år 1955. Stockholm 1959.

Historisk statistik för Sverige, Del 3. Utrikeshandel 1732-1970. Stockholm 1972.

Jordbruksekonomska Meddelanden, Statens jordbruksnämnd.

Statistiska Meddelanden, Nationalräkenskaper, Statistiska centralbyrån.

Statistiska Meddelanden, Ser. A. Band VI:4, Minnesskrift med anledning av den svenska befolkningsstatistikens 200-åriga bestånd av Statistiska centralbyrån. Stockholm 1949.

Betänkanden och offentliga utredningar

SOU 1922:14, Statsmakterna och bränsleanskaffningen under krigsåren. Av bränslekommissionen avgiven berättelse över dess verksamhet åren 1917-1921. Stockholm 1922.

SOU 1950:29, Betänkande angående arbets- och kapitalkostnaderna i jordbrukskalkylen. Stockholm 1950.

SOU 1956:58, Bränsleförsörjningen i atomåldern. Betänkande avgivet av bränsleutredningen 1951, Del II. Stockholm 1956.

Underdånigt betänkande af den för utredning angående lämpliga åtgärder för främjande af den enskilda skogshushållningen af Kongl. Maj:t den 6 oktober 1896 förordnade komité, I-III. Stockholm 1899.

Litteratur

Ahlström, G., Infrastruktur och kommunikationer. Sverige under 1700- och 1800-talen, *Meddelande från Ekonomisk-historiska institutionen, Lunds universitet*, nr 40 1985.

Arpi, G., *Den svenska järnhanteringens träkolsförsörjning 1830-1950.* Stockholm 1951.

Bränsleförbrukningen åren 1913-1917 vid industriella anläggningar, kommunikationsanstalter samt allmänna verk och inrättningar. Specialundersökning av kommerskollegium. Stockholm 1918.

Crafts, N.F.R., Income Elasticities of Demand and the Release of Labour by Agriculture during the British Industrial Revolution, *The Journal of European Economic History* 1980:1.

Dahlgren, E., Produktionsstatistisk uppställning av Sveriges nationalinkomst 1930-1934, *SOU 1936:18*, Appendix 1.

Dahlgren, E., PM med vissa beräkningar angående nationalinkomstens storlek, Bilaga B till *Statsverkspropositionen* 1941.

Fridlitzius, G., *Swedish Corn Export in the Free Trade Era.* Lund 1957.

Fridlitzius, G., The Crimean War and the Swedish Economy, *Economy and History*, vol III, 1960.

Fridlitzius, G., Population, Enclosure and Property Rights, *Economy and History*, vol XXII, 1979.

Gadd, C-J., *Järn och potatis. Jordbruk, teknik och social omvandling i Skaraborgs län 1750-1860.* Göteborg 1983.

Hannerberg, D., *Svenskt agrarsamhälle under 1200 år.* Stockholm 1971.

Herlitz, L., *Jordegendom och ränta.* Göteborg 1974.

Herlitz, U., *Restadtegen i världsekonomin. Lokala studier av befolkningstillväxt, jordbruksproduktion och fördelning i Västsverige 1800-1860.* Göteborg 1988.

Holgersson, B., Cultivated Land in Sweden and its Growth 1840-1939, *Economy and History*, vol XVII, 1974.

Höijer, E., Tabeller till belysning av det svenska jordbrukets utveckling 1871-1919 jämte anmärkningar, *Tull- och Traktatkommitténs utredningar och betänkanden V*, Stockholm 1921.

Johansson, Ö., *The gross domestic product of Sweden and its composition 1861-1955.* Uppsala 1967.

Juréen, L., Sveriges jordbruksproduktion och försörjning med livsmedel, (manuskript), Stockholm 1957.

Jörberg, L., *A History of Prices in Sweden 1732-1914*, vol 1-2. Lund 1972.

Krantz, O., *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Transporter och kommunikationer 1800-1980.* Lund 1986.

Krantz, O., *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Offentlig verksamhet 1800-1980.* Lund 1987.

Krantz, O., *Utrikeshandel, ekonomisk tillväxt och strukturförändring efter 1850.* Malmö 1987.

Krantz, O., *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Privata tjänster och bostadsutnyttjande 1800-1980.* Lund 1991.

Köll, A-M., *Tradition och reform i västra Södermanlands jordbruk 1810-1890.* Stockholm 1983.

Lindahl, E./Dahlgren, E./Kock, K., *National Income of Sweden 1861-1930*, del I-II. Stockholm 1937.

Lindahl, O., Sveriges nationalprodukt 1861-1951, *Meddelanden från Konjunkturinstitutet serie B:20*, Stockholm 1956.

Ljungberg, J., *Priser och marknadskrafter i Sverige 1885-1969. En prishistorisk studie.* Lund 1990.

Lundgren, N.G., *Skog för export. Skogsarbete, teknik och försörjning i Lule älvadal 1870-1970.* Umeå 1984.

Magnusson, L., *Kapitalbildning i Sverige 1750-1860. Godsen.* Uppsala 1983.

Martinius, S., *Agrar kapitalbildning och finansiering 1833-1892.* Göteborg 1970.

Martinius, S., *Jordbrukets omvandling på 1700- och 1800-talen.* Lund 1982.

Montgomery, A., *Svensk tullpolitik 1816-1911.* Stockholm 1921.

Montgomery, A., *Industrialismens genombrott i Sverige.* Stockholm 1947.

Myrdal, G., *The Cost of Living in Sweden 1830-1930.* Stockholm 1933.

Peterson, G., *Jordbrukets omvandling i västra Östergötland 1810-1890.* Stockholm 1989.

Pettersson, L. Riksgäldskontoret, penningpolitiken och statsstödssystemet under tidigt 1800-tal, i Dahmén, E. (red.), *Upplåning och utveckling. Riksgäldskontoret 1789-1989.* Stockholm 1989.

Pettersson, L., *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Byggnads- och anläggningsverksamhet 1800-1980*. Lund 1987.

Pettersson, R., *Laga skifte i Hallands län 1827-1876: Förändring mellan regel- tvång och handlingsfrihet*. Stockholm 1983

Schön, L., *Från hantverk till fabriksindustri. Svensk textiltillverkning 1820-1870*. Kristianstad 1979.

Schön, L., Textilfabrikernas uppkomst i Sverige 1820-1870. Engelsk konkurrens och inhemsk förändring, *Meddelande från Ekonomisk-historiska institutionen*, nr 20 1981.

Schön, L., Serier över svensk utrikeshandel 1800-1871, (manuskript), *Ekonomisk-historiska institutionen*, Lunds Universitet 1983.

Schön, L., Konsumtionen av industriprodukter under 1800-talet, i *Meddelande från Ekonomisk-historiska institutionen*, nr 35 1984.

Schön, L., Jordbrukets omvandling och konsumtionens förändringar 1800-1870, *Meddelande från Ekonomisk-historiska institutionen*, nr 41 1985.

Schön, L., Marknad och industrialisering under 1800-talet, *Historisk Tidskrift* 1985:1.

Schön, L., Järmet i jordbruksomvandling och industrialisering, i Krantz, O./Ohlsson, R. (red.), *Ekonomisk-historiska vingslag. Festskrift tillägnad Gunnar Fridlitzius och Lennart Jörberg*. Lund 1987.

Schön, L., *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Industri och hantverk 1800-1980*. Lund 1988.

Staffansson, J-Å., *Svenskt smör. Produktion, konsumtion och utrikeshandel 1861-1913*. Lund 1995.

Svensson J., *Jordbruk och depression 1870-1900*. Lund 1965.

Utterström, G., *Jordbrukets arbetare*, del 1. Stockholm 1957.

Skrifter utgivna av ekonomisk-historiska föreningen

- I. Oscar Bjurling, *Väldgästning och frälse*. Lund 1952.
- II. *Från Fugger till Kreuger*. Lund 1957.
- III. Lennart Jörberg, *Growth and Fluctuations of Swedish Industry 1869-1912*. Lund 1961.
- IV. Oscar Bjurling, *Das Steuerbuch König Eriks XIII*. Lund 1962.
- V. Gert Tiderius, *Lantbruksnämndernas medverkan i jordbrukets strukturrationalisering*. Lund 1964.
- VI. Jörn Svensson, *Jordbruk och depression 1870-1900*. Lund 1965.
- VII. Björn Larusson, *The Old Icelandic Land Registers*. Lund 1967.
- VIII. Torun Hedlund-Nyström, *Svenska kriser och internationella konjunkture*. Lund 1970.
- IX. Sven Nordengren, *Economic and Social Targets for Post-war France*. Lund 1971.
- X. Martin Järnek, *Studier i hushållens inkomstförhållanden 1925-1964*. Lund 1971.
- XI. Carl-Axel Nilsson, *Järn och stål i svensk ekonomi 1885-1912*. Lund 1972.
- XII. Olle Krantz, *Studier i svensk godstransportutveckling efter 1920*. Lund 1972.
- XIII. Carl-Axel Olsson, *Om jordbrukssektorns ekonomi med särskild hänsyn till Sverige under det andra världskriget*. Lund 1974.
- XIV. Göran Ahlström, *Studier i svensk ekonomisk politik och prisutveckling 1776-1802*. Lund 1974.
- XV. Basse Ndoma-Egba, *Foreign Investment and Economic Transformation in West Africa 1870-1930 with emphasis on Nigeria*. Lund 1974.
- XVI. Rolf Ohlsson, *Invandrarna på arbetsmarknaden*. Lund 1975.

- XXVII. Per Gunnar Edebalk, Arbetslöshetsförsäkringsdebatten. En studie i svensk socialpolitik. Lund 1975.
- XXVIII. Gunnar Ekholm, Det svenska jordbruket och folkförsörjningen under andra världskriget. Lund 1976.
- XIX. Neelambar Hatti, American Assistance and the Indian Economy 1951-69/70. Lund 1977.
- XX. Oscar Bjurling, Karl VIII:s jordebok över Färingö. Lund 1977.
- XXI. Rune Bunte, Fiskesamhällen i Sydsverige 1876-1960. Statistisk översikt. Lund 1977.
- XXII. Gert Tiderius, Effekten av den statliga rationaliseringspolitiken. Lund 1977.
- XXIII. Christer Gunnarsson, The Gold Coast Cocoa Industry, 1900-1939. Lund 1978.
- XXIV. Gunnar Persson, Essays on Mobility and Social Reproduction. Lund 1978.
- XXV. Rolf Ohlsson, Ekonomisk strukturförändring och invandring. Lund 1978.
- XXVI. Vidar Svensson, Essays on EEC-African Associations. Lund 1979.
- XXVII. Lennart Schön, Från hantverk till fabriksindustri. Svensk textil-tillverkning 1820-1870. Kristianstad 1979. (*distributed by Arkiv*)
- XXVIII. Eric Nicander, Järnvägsinvesteringar i Sverige 1849-1914. Lund 1980.
- XXIX. Tommy Bengtsson, Industri under avspärrning. Studier i svensk textilproduktion 1935-1950. Lund 1980.
- XXX. Charles Edquist, Approaches to the Study of Social Aspects of Techniques. Lund 1980.
- XXXI. Nicholas Wadie Ababio-Appah, Land Ownership in the Economic Development of Ghana 1945-1975. Lund 1981.
- XXXII. Claes Brundenius, Economic Growth, Basic Needs and Income Distribution in Revolutionary Cuba. Lund 1981.

- XXXIII. Torun Hedlund-Nyström, Svenskt Havsfiske. En bibliografi. Lund 1982.
- XXXIV. Göran Ahlström, Engineers and Industrial Growth. Higher Technical Education and the Engineering Profession During the Nineteenth and Early Twentieth Centuries: France, Germany Sweden and England. London 1982.
- XXXV. Björn Larusson, Islands jordebok under förindustriell tid. Lund 1982.
- XXXVI. Lennart Jörberg, Nathan Rosenberg (red), Technical Change, Investment and Employment. Lund 1982.
- XXXVII. Christer Lundh, Gillesocialismen i England 1912-1923. Inspirationskälla för svensk arbetarrörelse. Lund 1983.
- XXXVIII. Gisli Gunnarsson, Monopoly Trade and Economic Stagnation. Studies in the Foreign Trade of Iceland 1602-1787. Lund 1983.
- XXXIX. Lars Pettersson, Ingenjörutbildning och kapitalbildning 1933-1973. Lund 1983.
- XL. Selim Y Gool, Mining Capitalism and Black Labour in the Early Industrial Period in South Africa - A Critique of the New Historiography. Lund 1983.
- XLI. Anders Nilsson, Studiefinansiering och social rekrytering till högre studier 1920-1976. Lund 1984.
- XLII. Raouf Ressaïssi, Settlement Colonization and Transnational Labor Emigrations in the Maghreb. A comparative study of Algeria and Tunisia. Lund 1984.
- XLIII. Wilson do Nascimento Barbosa, Growth and Government Economic Policies in Brazil: A study of Aggregate Income Developments 1940-1980. Lund 1984.
- XLIV. Mats Johansson, Svensk industri 1930-1950. Produktion, produktivitet, sysselsättning, Lund 1985.
- XLV. Magnus Magnusson, Iceland in Transition - Labour and Socio-economic Change Before 1940, Lund 1985.
- XLVI. Mauricio Rojas, Renovatio Mundi. Essäer om Marx, marxismen och marxismens kris. Lund 1986.

- XLVII. Rolf Ohlsson, Högre utbildning och demografisk förändring. Lund 1986.
- XLVIII. Olle Krantz, Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Transporter och kommunikationer 1800-1980. Lund 1986.
- XLIX. Christer Lundh, Den svenska debatten om industriell demokrati 1919-1924. I. Debatten i Sverige. Lund 1987.
- L. Olle Krantz, Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Offentlig verksamhet 1800-1980. Lund 1987.
- LI. Lars Pettersson, Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Byggnads- och anläggningsverksamhet 1800-1980. Lund 1987.
- LII. Olle Krantz, Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Husligt arbete 1800-1980. Lund 1987.
- LIII. Christer Lundh och Christer Gunnarsson: Arbetsmiljö, arbetarskydd och utvärderingsforskning. Ett historiskt perspektiv. Lund 1987.
- LIV. Ekonomisk-historiska vingslag. Lund 1988.
- LV. Lawrence Atingdui, Taxation and Structural Change in Ghana's Economy, 1960-1980. Lund 1988.
- LVI. Lennart Jörberg, Svenska företagare under industrialismens genombrott 1870-1885. Lund 1988. (*distributed by Lund University Press*)
- LVII. Jonas Ljungberg, Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Deflaterer för industriproduktionen 1888-1955. Lund 1988.
- LVIII. Yemane Mesghenna, Italian Colonialism, Motive, Praxis and Result - A Case Study of Eritrea, 1869-1934. Lund 1988.
- LIX. Lennart Schön, Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Industri och hantverk 1800-1980. Lund 1988.
- LX. Isaac K A Isaacson, The Garden City and New Towns Ideology and the British New Towns Policy 1800-1970. Lund 1988.
- LXI. Benny Carlson, Staten som monster. Gustav Cassels och Eli F Heckschers syn på statens roll och tillväxt. Lund 1988.
- LXII. Christer Lundh, Den svenska debatten om industriell demokrati 1919-1924. II. Utländska inspirationskällor. Lund 1989.

- LXIII. Povl A Hansen & Göran Serin, PLAST. Fra galanterivarer til "high-tech". Om innovationsudviklingen i plastindustrien. Viborg 1989.
- LXIV. Jonas Ljungberg, Priser och marknadskrafter i Sverige 1885-1969. En prishistorisk studie. Lund 1990.
- LXV. Lars Pålsson Syll, Samhälleliga val, värde & exploatering. En ekonomisk-filosofisk kritik. Lund 1991.
- LXVI. Lennart Jörberg, Den svenska ekonomiska utvecklingen 1850-1990. Lund 1991.
- LXVII. Olle Krantz, Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Privata tjänster och bostadsutnyttjande 1800-1980. Lund 1991.
- LXVIII. Anne Jerneck, Structural Adjustment - A Development Strategy for Vietnam?. Lund 1992.
- LXIX. Carl-Axel Olsson, Alfred Marshall and Economic History. An Essay. Lund 1994.
- LXX. José Negrão, One Hundred Years of African Rural Family Economy. The Zambezi Delta in Retrospective Analysis. Lund 1995.
- LXXI. Lars Svensson, Closing the Gender Gap. Determinants of Change in the Female-to-Male Blue Collar Wage Ratio in Swedish Manufacturing 1913-1990. Lund 1995.
- LXXII. Anne Jerneck, Adjusting State and Market in Vietnam. Lund 1995.
- LXXIII. Lars Pålsson Syll, Den strukturanalytiska skolan i Lund. Lund 1995.
- LXXIV. Lennart Schön, Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Jordbruk med binäring 1800-1980. Lund 1995.

HNS – Historiska nationalräkenskaper för Sverige

är en serie publikationer från strukturekonomiska forskningsgruppen vid Ekonomisk-historiska institutionen, Lunds universitet. Skrifterna innehåller redogörelser för beräkningar och skattningar av olika delar av de historiska nationalräkenskaperna 1800–1980. Totalserier samt analyser publiceras separat.

- 1 Schön, L., Jordbruk med binärningar
- 2 Schön, L., Industri och hantverk
- 3 Pettersson, L., Byggnads- och anläggningsverksamhet
- 4 Krantz, O., Transporter och kommunikationer
- 5 Krantz, O., Privata tjänster
- 6 Krantz, O., Husligt arbete
- 7 Krantz, O., Offentlig verksamhet
- 8 Schön, L., Utrikeshandel
- 9 Ljungberg, J., Deflatorer för industriproduktionen 1888–1955